

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

О. М. Шуміло, Н. Ю. Кравчук

**РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
У СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ
ПРАВЗАХИСНОГО РУХУ
(прикладі успішного правозахисного активізму)**

Навчальний посібник

Підготовлено в рамках реалізації
і за підтримки Програми Європейського Союзу
ERASMUS+ 573861-EPP-1-2016-1-EE-EPPKA2-CBHE-JP
«European Human Rights Law for Universities of Ukraine and Moldova» –
HRLAW

**Київ
2018**

УДК 34:061.2

Ш96

This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Цей проект фінансується за підтримки Європейської Комісії. Ця публікація відображає лише погляди авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

*Рекомендовано до друку Вченою радою ПВНЗ «МНТУ
імені академіка Юрія Бугая»
(протокол № 01/1819 від 20.09.2018 р.)*

Рецензенти:

Б. М. Васильківський, голова громадської еколого-правової організації «ЕкоПраво-Київ»;

О. О. Уварова, канд. юрид. наук, національна консультантка UN Women Ukraine.

Автори:

О. М. Шуміло, канд. юрид. наук, доцент, член Координаційної ради Всеукраїнської екологічної громадської організації «МАМА-86» (Україна);

Н. Ю. Кравчук, президент громадської організації «Республіканський центр «Gutta-Club» (Молдова).

ISBN 978-966-1681-35-3

© Шуміло О. М., Кравчук Н. Ю., 2018

© Видавництво «ФОП Голембовська О.О.»,
оформлення, 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ	7
ВСТУП.....	9
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	11
ТЕМА 1. СВІТОВИЙ ДОСВІД УТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ	15
§ 1. Історичні витоки громадських організацій	15
§ 2. Правова та економічна природа неурядових організацій	17
§ 3. Основні конституційні права громадян.....	20
§ 4. Конституційне право громадян – право на об'єднання (свобода спілок та асоціацій)	21
Запитання для самоконтролю	24
ТЕМА 2. ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ ТА ЇХ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ	25
§ 1. Поняття, ознаки та класифікація громадських об'єднань	25
§ 2. Неурядові організації, їх специфіка	32
§ 3. Правозахисні НУО в Україні.....	34
Запитання для самоконтролю	39
ТЕМА 3. ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СТАТУС ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ	40
§ 1. Основні принципи в діяльності громадських об'єднань	40
§ 2. Принципи відкритості і прозорості в діяльності НУО	42
§ 3. Форми діяльності громадських об'єднань	49
§ 4. Відповідальність за перешкоджання законній діяльності неурядових організацій	51
Запитання для самоконтролю	55
ТЕМА 4. УТВОРЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ	56

§ 1. Легалізація НУО.....	56
§ 2. Особливості реєстрації громадських об'єднань зі статусом юридичної особи.....	57
§ 3. Припинення діяльності громадських об'єднань	62
Запитання для самоконтролю.....	74
ТЕМА 5. ПРАВА ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ.....	75
§ 1. Фінансування НУО	75
§ 2. Компетенція громадських інспекторів	76
§ 3. Реалізація громадськими об'єднаннями права на мирні зібрання.....	78
§ 4. Реалізація громадськими об'єднаннями права представляти інтереси своїх членів в органах державної влади, у тому числі судах.....	83
§ 5. Реалізація громадськими об'єднаннями права на доступ до публічної інформації.....	87
Запитання для самоконтролю.....	89
ТЕМА 6. КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ. ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	91
§ 1. Державний контроль за діяльністю громадських формувань..	91
§ 2. Відповідальність за порушення законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб – громадських формувань	97
Запитання для самоконтролю.....	98
ТЕМА 7. МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ. МІЖНАРОДНІ НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	99
§ 1. Правозахисні універсальні та регіональні організації	99
§ 2. Міжнародні правозахисні неурядові організації.....	104
Запитання для самоконтролю.....	106
ТЕМА 8. АДВОКАЦІЯ В ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ. ПРАКТИКА ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН НЕУРЯДОВИМИ	

ОРГАНІЗАЦІЯМИ. МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ	107
§ 1. Адвокація НУО	107
§ 2. Право на звернення окремих осіб, а також екологічних неурядових організацій в суд по справах, що стосуються охорони довкілля у Республіці Молдова	107
Запитання для самоконтролю	113
ПРИКЛАДИ УСПІШНОГО ПРАВОЗАХИСНОГО АКТИВІЗМУ ..	114
Антиазбест «Ukraine Bans Asbestos!»	114
Скасування державної реєстрації та припинення застосування пестициду «Фосфід цинку» (Zn3P2) на території України.....	124
Боротьба екологічних НУО із урядовими структурами та бізнесом проти будівництва малих ГЕС в Україні	131
Ненадання Агентством «Молдсілва» екологічної інформації Міжнародній Асоціації охоронців річки «Еко-ГІРАС».....	140
Взаємодія екологічних НУО Білорусі, Німеччини, Польщі та України у протистоянні проекту відновлення водного шляху Е-40	147
ГЛОСАРІЙ.....	166
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	178
Нормативно-правові акти	178
Навчальні посібники та допоміжна література.....	183
Нормативно-правова основа навчальної дисципліни	187
ДОДАТКИ	194
Додаток 1. Міжнародні правозахисні організації.....	194
Додаток 2. Закон України «Про громадські об'єднання» (витяги)...	198
Розділ I ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ.....	198
Розділ II УТВОРЕННЯ ТА РЕЄСТРАЦІЯ ГРОМАДСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ.....	202

Розділ III ПРАВА ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ	211
Розділ IV ОСОБЛИВОСТІ ПРИПИНЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ	215
ПОКАЖЧИК СУДОВИХ СПРАВ	218
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК.....	223

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

абз. – абзац

АРК – Автономна Республіка Крим

БК України – Бюджетний кодекс України

ВАСУ – Вищий адміністративний суд України

ВГСУ – Вищий господарський суд України

ВК України – Водний кодекс України

ВР України – Верховна Рада України

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я

ВССУ – Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ

ВС України – Верховний Суд України

ГК України – Господарський кодекс України

ГПК України – Господарський процесуальний кодекс України

ЄДР – Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

Закон про громадські об'єднання – Закон України «Про громадські об'єднання»

Закон про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців – Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»

Закон про об'єднання громадян – Закон України «Про об'єднання громадян»

ЗК України – Земельний кодекс України

КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України

КМ України – Кабінет Міністрів України

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КпШС України – Кодекс про шлюб та сім'ю України

КС України – Конституційний Суд України

КУпАП України – Кодекс України про адміністративні правопорушення

КУпН – Кодекс України про надра

ЛК України – Лісовий кодекс України

НУО – неурядова організація

ОБГ – особа без громадянства

ПК України – Податковий кодекс України

Протокол № 1 – Перший Протокол до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод

СК України – Сімейний кодекс України

ст. – стаття

ЦК України – Цивільний кодекс України

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

ч. – частина

ВСТУП

Новітня навчальна дисципліна «Роль неурядових організацій у становленні та розвитку правозахисного руху (приклади успішного правозахисного активізму)» призначена для студентів, які навчаються за спеціальністю 081 «Право», а також для широкого кола студентів, що мають бажання та можливість вивчати правові питання, пов'язані із правами людини, розвитком правозахисного руху та правозахисним активізмом.

Завданням запропонованого посібника є на основі висвітлення та аналізу міжнародного і національного права, а також їх взаємодії щодо проблем утворення, функціонування неурядових організацій і розвитку правозахисного руху сформувати у читачів сучасну систему спеціальних знань, вмінь та навичок у сфері захисту прав людини, що реалізуються шляхом об'єднання громадян в неурядові організації; надати цілісне уявлення про їх діяльність як засадничу цінність та правовий стандарт сучасного суспільства й практично значущу категорію.

У навчальному посібнику наведено теоретичні та практичні засади функціонування неурядових організацій, їх основні доктрини і принципи діяльності, змістовні та інституціональні аспекти неурядових організацій. Запропоновано практичні справи у сфері правозахисної діяльності громадських об'єднань, приклади судових справ з огляду на розуміння прав людини як безпосередньо діючого права.

Видання зорієнтовано також на забезпечення підготовки студентів із набуття знань щодо зростання свідомості громадян шляхом утворення громадських об'єднань як інструменту захисту прав людини.

Основний матеріал дозволяє ознайомитись із теоретичними і практичними основами прав людини, які стосуються утворення громадських об'єднань, міжнародного досвіду їх функціонування, загальних прав людини; дасть змогу познайомитись із проблемами функціонування громадських об'єднань, можливість розглянути їх відповідно до сучасних світових тенденцій, а також основами правового становища громадських об'єднань в Україні: поняттям та

основними ознаками громадських об'єднань, визначенням основ правового статусу громадських об'єднань у цілому та окремих їх видів, а також проблеми їх легалізації та реєстрації; дослідити механізм взаємозв'язку діяльності громадських об'єднань і захисту прав людини, принципів діяльності громадських об'єднань у законодавстві України та ЄС, політики ЄС щодо захисту діяльності громадських об'єднань.

Метою авторського колективу є формування у читача здатності свідомого, вільного, а значить, відповідального вибору особистих світоглядних позицій на основі позитивного ставлення до можливостей громадських об'єднань, сприяння утвердженню гуманізму в суспільстві та духовному розвитку особистості, надання необхідної бази знань і навичок, яка є достатньою для вільного ведення та підготовки документів, пов'язаних із функціонуванням громадських об'єднань.

Наприкінці навчального посібника, окрім глосарію та термінологічного покажчика, також для зручності надається покажчик судових справ, він стане у нагоді для вивчення судової практики щодо конкретних категорій справ, що стосуються правозахисної діяльності громадських організацій.

Авторський колектив висловлює свою щирю подяку колегам, фундаторам еколого-правозахисного руху України та Молдови за той неоціненний внесок, який вони зробили у захист екологічних прав громадян, а також надали свої матеріали для цієї праці. У разі виникнення запитань щодо наведених справ, ви можете звернутись безпосередньо до них:

Галина Левіна – провідний юрисконсульт ГО «ЕкоПраво-Київ»;

Олександр Степаненко – виконавчий директор ЕГО «Зелений світ», голова ГО «Гельсінська ініціатива – XXI» (Україна);

Руслан Гаврилук – Голова Національного екологічного центру України;

Ілля Тромбіцький – Директор Міжнародної асоціації охоронців річки Дністер «Еко-ТІРАС» (Молдова).

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Світовий досвід утворення та діяльності громадських об'єднань

Головне конституційне право громадян у демократичній державі. Право на об'єднання (свобода спілок та асоціацій). Свобода об'єднання в політичні партії, культурні, спортивні та інші громадські організації. Практичне значення змісту діяльності громадських організацій та політичних партій, їхнє місце та роль у суспільстві. Об'єктивний аналіз реалій нинішнього життя, суперечності, які виникають у суспільстві.

Розрізняння понять держави та суспільства. Погляди Шарля Луї де Монтеск'є на ці поняття як окремі феномени. Втілення Іммануїлом Кантом концепції громадянського суспільства, що характеризується правовим статусом і свободою. Розгляд виникнення громадських об'єднань як процесу об'єктивного, закономірного та зумовленого потребою людей у колективній творчості, розвитку ініціативи і здібностей. Досягнення особистої свободи індивіда через об'єднання.

Тема 2. Громадські об'єднання та їх правове регулювання

Право неурядових організацій у національному праві. Право неурядових організацій як комплексний правовий інститут. Предмет і метод права неурядових організацій. Право неурядових організацій як навчальна дисципліна.

Поняття, ознаки та класифікація громадських об'єднань. Політична партія. Громадська організація, профспілки. Відмінність громадських об'єднань від інших недержавних організацій: релігійних організацій, комерційних фондів та ін. Обмеження на утворення і діяльність громадських об'єднань. Законодавство України про громадські об'єднання і його значення в реалізації громадянами України свого невід'ємного права на свободу об'єднань.

Класифікації громадських об'єднань:

1) *за суб'єктами діяльності* – молодіжні, дитячі, жіночі організації, об'єднання ветеранів, об'єднання роботодавців, підприємців та ін.;

2) *за організаційно-правовою формою* – суспільний рух, союз, благодійний фонд, асоціація, конгрес, благодійна установа, благодійна організація (фондація, місія, ліга та ін.). Наприклад, Закон Республіки Молдова «Про громадські об'єднання» передбачає при створенні громадських об'єднань вибір однієї з чотирьох організаційно-правових форм, а саме: громадський рух; громадська організація; громадська установа; громадський фонд;

3) *за сферою суспільного життя* – культурні, просвітницькі, спортивні, екологічні, творчі тощо;

4) *за типом і спрямованістю діяльності організації щодо суб'єкта, який її утворив*, – професійні спілки, благодійні організації, правозахисні організації, організації національних меншин, суспільно-політичні рухи.

Тема 3. Принципи діяльності та статус громадських об'єднань

Принципи утворення та діяльності громадських об'єднань: добровільність, рівноправність, самоврядування, законність, гласність. Заборона обмеження прав і свобод громадян у зв'язку з їх належністю або неналежністю до громадського об'єднання. Взаємовідносини державних інституцій та громадських об'єднань. Статус громадських об'єднань та їх права на заснування і вступ до спілок.

Тема 4. Порядок утворення та припинення діяльності громадських об'єднань

Засновники об'єднань громадян. Членство в об'єднаннях. Статут (Положення) громадських об'єднань, вимоги до нього. Органи, які здійснюють легалізацію неурядових організацій. Легалізація профспілок та їх об'єднань. Реєстрація і відмова в реєстрації. Повідомлення про утворення. Символіка громадських об'єднань. Припинення діяльності громадських об'єднань, їх реорганізація та ліквідація.

Тема 5. Права громадських об'єднань

Види прав громадських об'єднань. Право неурядових організацій на участь у формуванні органів державної влади й

органів місцевого самоврядування, представництво у їх складі, участь об'єднань у виробленні державної політики. Доступ до державних засобів масової інформації громадських об'єднань під час виборчої кампанії. Права та обов'язки профспілок, їх об'єднань.

Власність громадських об'єднань, шляхи її набуття. Обмеження об'єднань щодо одержання коштів та іншого майна, здійснення ними права власності.

Гарантії прав профспілок. Господарча та інша комерційна діяльність об'єднань громадян. Її основні напрямки й обмеження.

Тема 6. Контроль за діяльністю громадських об'єднань та особливості їх юридичної відповідальності

Контрольна діяльність органів, що здійснюють легалізацію неурядових організацій. Контроль фінансових органів і органів державної податкової адміністрації. Порядок здійснення фінансового контролю. Судовий контроль.

Відповідальність посадових осіб органів, які легалізують діяльність громадських об'єднань, за порушення законодавства. Види стягнення, що можуть бути застосовані до громадських об'єднань за порушення законодавства, а також умови застосування стягнень. Штраф як форма стягнення, механізм його накладення. Тимчасова заборона (зупинення) окремих видів або всієї діяльності громадських об'єднань. Умови відновлення у повному обсязі діяльності громадських об'єднань. Попередження про недопустимість незаконної діяльності. Примусовий розпуск (ліквідація) неурядової організації, умови ліквідації громадських об'єднань. Механізм здійснення ліквідації громадських об'єднань. Відповідальність за порушення законодавства про профспілки.

Тема 7. Міжнародні зв'язки громадських об'єднань. Міжнародні неурядові організації

Участь громадських організацій України у міжнародних зв'язках, у створенні міжнародних спілок об'єднань.

Правова основа діяльності міжнародних організацій, їх філій, відділень, представництв, інших структур громадських організацій іноземних держав на території України.

Правовий статус громадської організації, яка виступила засновником або стала членом міжнародної організації.

Тема 8. Адвокація в громадських організаціях. Практика захисту прав громадян неурядовими організаціями. Механізми захисту прав громадян в Україні та ЄС

Адвокація (регулярна діяльність громадського об'єднання або кампанія, спрямована на представництво і захист прав та інтересів певної соціальної групи або теми; просування громадських інтересів в органах влади, включаючи парламент), її відмінність від лобізму (дії представників недержавних організацій в ході контактів з представниками державних органів і органів місцевого самоврядування з метою домогтися прийняття органами влади рішень відповідно до інтересів спеціальних груп, які представляють зазначені організації). Процес здійснення політики та адвокація. Планування адвокаційних кампаній. Побудова коаліції та взаємодія з партнерами в адвокаційних кампаніях. Інформаційний супровід адвокаційної кампанії та робота з традиційними і соціальними медіа. Робота з широкими колами громадськості. Акції прямої дії. Особливості парламентської адвокації. Приклади парламентських адвокаційних кампаній, які ініціюються та здійснюються неурядовими організаціями.

ТЕМА 1. СВІТОВИЙ ДОСВІД УТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

§ 1. Історичні витоки громадських організацій

Статус громадських об'єднань змінювався разом із суспільством і статусом особистості: від необмеженого права на об'єднання в Стародавній Греції до регулювання окремих прав і обов'язків об'єднань осіб у Стародавньому Римі, через професійні середньовічні корпорації з твердою регламентацією праці і побуту їх членів, заборони на створення політичних організацій – до дозволу на створення профспілок і політичних партій ХІХ ст., закріплення права на свободу об'єднання в національному законодавстві, а в середині ХХ ст. – і в міжнародних нормах¹.

Як правило, порядок створення та діяльності громадських організацій визначається окремими законами. Проте передумовою для становлення законодавства зарубіжних країн у сфері регулювання правового статусу громадських організацій є конституційні норми, які визначають право на об'єднання у різного роду неполітичні організації. Закріплене конституціями зарубіжних країн право на свободу об'єднання є юридичною основою створення та діяльності громадських організацій. У свою чергу, громадські організації – це одна із форм реалізації конституційного права на свободу об'єднання. У період з кінця ХІХ ст. до середини ХХ ст. у Західній Європі законодавче регулювання діяльності громадських об'єднань було закріплено на конституційному рівні. У різні роки були прийняті конституції країн членів Європейського Союзу: в Австрії – 21 грудня 1867 р.; Фінляндії – 17 липня 1919 р.; в Італії – 22 грудня 1947 р.; в Данії – в 1953 р.; у Греції – 9 червня 1975 р.; в Іспанії – 29 грудня 1978 р. тощо².

---

¹ Неурядові організації Європейського Союзу: порівняльний аналіз громадських організацій України. – Київ, 2002. – С. 10–11.

² Неурядові організації Європейського Союзу: порівняльний аналіз громадських організацій України. – Київ, 2002. – С. 10–11.

Необхідно визнати співіснування двох основних (але діаметрально протилежних) тенденцій розвитку правового регулювання статусу громадських організацій. Перша з них полягає у тому, що право закріплює суспільні відносини, які вже давно з'явилися та потребують такого унормування (наприклад, Франція). Друга тенденція, яка є характерною для переважної більшості зарубіжних країн, передбачає запровадження законодавчими актами основних вимог до порядку створення й організації громадських організацій, що передують їх утворенню та функціонуванню³.

Законотворчий процес у зарубіжних європейських країнах відбувається з урахуванням необхідності забезпечення виконання ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, прийнятої у 1950 р.: «Кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів»⁴.

У липні 2002 р. учасниками організованої Радою Європи у Страсбурзі багатосторонньої зустрічі було прийнято «Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі», у яких вперше систематизовано основні європейські стандарти у цій галузі. Серед основних принципів, які визначають правовий статус громадських організацій у країнах Європи, можна відзначити такі:

1) неурядові організації включають об'єднання або організації, створені як окремими особами (фізичними або юридичними), так і групами таких осіб;

2) неурядові організації можуть бути як неформальними об'єднаннями або організаціями, так і об'єднаннями або організаціями, що мають правосуб'єктність;

3) неурядові організації можуть бути національними й міжнародними і за складом, і за сферою діяльності;

4) неурядові організації не підлягають управлінню з боку органів державної влади;

---

³ Меркулова К. О. Нормативно-правове регулювання адміністративно-правових відносин за участю громадських організацій // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 136–140. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2013_2_33

⁴ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13. – Ст. 270.

5) неурядові організації, які мають правосуб'єктність, повинні мати такі ж права, що зазвичай належать іншим юридичним особам, і на них повинні поширюватися такі ж самі обов'язки та санкції у сфері адміністративного, цивільного та кримінального права, що зазвичай застосовуються до таких юридичних осіб;

6) законодавчі та податкові норми, що застосовуються до неурядових організацій, повинні заохочувати їх утворення і тривалу діяльність;

7) дії або бездіяльність суб'єктів владних повноважень, що впливають на неурядові організації, повинні надаватися до адміністративного оскарження та вільного оскарження з боку неурядових організацій у незалежному й неупередженому суді з належною юрисдикцією⁵.

§ 2. Правова та економічна природа неурядових організацій

Об'єктом вивчення дисципліни «Роль неурядових організацій у становленні та розвитку правозахисного руху» є інститут прав і свобод людини і громадянина, один з найважливіших інститутів конституційного, цивільного, трудового, екологічного, господарського та міжнародного публічного права.

Предметом спецкурсу є практичне становлення та розвиток правозахисних інститутів, організацій та установ, що сприяють реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина які передбачені у різних галузях права.

Під правозахисними організаціями прийнято розуміти організації, створені з метою захисту прав і свобод людини і громадянина, що сприяють їх реалізації і сприяють їх зміцненню.

Відповідно колективні дії правозахисних інститутів, об'єднань і організацій, метою яких є захист, зміцнення і забезпечення прав і свобод людини і громадянина є правозахисний рух.

---

⁵ Громадянське суспільство як основа демократичного розвитку України: Аналітична доповідь [Електронний ресурс] / колектив авторів; за заг. ред. Н. В. Грицяк. – Київ: НІСД, 2009. – 25 с. (на правах рукопису). – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/Table/Kaln22092009/anal_dop.htm

Права людини – це комплексне поняття, що визначає можливість вільного самовизначення і життєдіяльності людини в різних сферах (економічній, політичній, соціальній, культурній). Під правами людини також розуміють виражені в нормі права і закріплені в ній свободу поведінки індивіда; його можливість користування певними благами; повноваження здійснювати певні дії і вимагати відповідних дій від інших осіб, а також можливість звернутися до суду за захистом порушеного права. Іншими словами, права людини виступають основним критерієм оцінки якості суспільства (держави), ступеня його демократичності, прихильності правовим засадам, моральності, загальнолюдських цінностей.

Найважливішими суб'єктами суспільних відносин сучасної демократичної країни виступають неурядові (неприбуткові) організації, основа так званого «третього сектора» країни, покликаною здійснювати безліч суспільно-корисних проєктів. У даний час в зарубіжному праві склалися кілька економічних теорій, що пояснюють виникнення та існування НУО:

1) теорія «суспільних благ» (автор Б. Вейсброуд). Прихильники даної теорії стверджують, що некомерційний сектор з'являється у відповідь на нездатність комерційних структур задовольнити сукупний попит на суспільні блага і, перш за все, в галузях соціальної сфери. Представники даної теорії відносять до суспільних благ чисте повітря, національну оборону, суспільну безпеку, послуги освіти, охорони здоров'я, мистецтва та ін. Використовуючи дані блага, споживачі мають можливість уникнути грошових витрат по їх створенню і використанню. Дана проблема в економічній науці отримала назву «їдуть безкоштовно» і означає безкоштовне користування такими, що потребують цих благ. Дані блага є соціально-корисними цілями, для яких існує некомерційний сектор;

2) теорія «недосконалого ринку» (Г. Хансман, М. Крашінські). Вчені вважають, що неурядові організації існують в ринковій економіці тому, що ринок не може реалізувати наявний попит на багато товарів і послуги через відсутність у споживачів інформації про їх кількісні та якісні характеристики. Це стосується в першу чергу кінцевих результатів діяльності таких галузей, як освіта, охорона здоров'я, культура та ін. З причини недостатньої інформації про якісні характеристики деяких видів послуг, благ, споживачам

буває вкрай складно зробити свій вибір в останній момент укладання угоди. З метою уникнення зниження попиту на виробництво різних суспільних благ, функції їх створення, за якими не може бути надана необхідна і повна інформація споживачам в момент укладання угоди, всі зазначені функції покладаються на некомерційний сектор;

3) теорія «субсидій». Представники даної теорії (Е. Фама, М. Дженсен) стверджують, що основним мотивом виникнення і розвитку некомерційного сектора є використання явних і прихованих субсидій; пільгове оподаткування, звільнення від ряду податків федерального і місцевого рівнів, використання пожертв фізичних і юридичних осіб. На думку прихильників цієї теорії, субсидії, що надаються некомерційним організаціям, дають їм ряд переваг в конкурентній боротьбі з комерційними фірмами. Пільги і субсидії, що надаються державою некомерційним організаціям у вигляді державної підтримки, дозволяють останнім ефективніше реалізовувати можливості зі створення матеріально-технічної бази для вирішення цільових завдань, визначених в установчих документах некомерційних організацій, у порівнянні з організаціями, які такої підтримки не мають;

4) теорія «споживчого контролю». Відповідно до поглядів одного з авторів теорії «споживчого контролю» Л. Бен-Нера, існування некомерційних організацій впливає з необхідності прямого контролю діяльності організацій з боку споживачів. Це дозволяє останнім захистити свої інтереси від свавілля власників і керуючих;

5) теорія «соціального походження». Автор теорії «соціального походження» Г. Еспрін-Андерсен засновує цю теорію на те, що становлення некомерційних організацій визначено історичним розвитком окремих, країн, комплексом соціально-економічних умов і сформованими традиціями в соціальній сфері.

Причини виникнення певних некомерційних організацій можуть мати в більшій мірі соціально-політичний характер, який обумовлений «сукупністю суспільних комунікацій і соціальних зв'язків, інститутів і цінностей»⁶.

---

⁶ Голенкова З. Т. и др. Гражданское общество в России // Социологические исследования. – 1997. – № 4. – С. 26.

Конституція України визначає єдиний перелік гарантій і демократичних засад діяльності громадських організацій та політичних партій, проголосивши:

- засади політичного та ідеологічного багатоманіття, на яких ґрунтується суспільне життя в Україні (ст. 15);
- рівність усіх об'єднань громадян перед законом (ч. 5 ст. 36);
- конституційні гарантії судового порядку заборони діяльності об'єднань громадян (ч. 4 ст. 37);
- законодавче визначення засад утворення і діяльності політичних партій, інших об'єднань громадян (п. 11 ч. 1 ст. 92).

§ 3. Основні конституційні права громадян

Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (ст. 36 Конституції України).

Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах. Членами політичних партій можуть бути лише громадяни України. Обмеження щодо членства у політичних партіях встановлюються виключно цією Конституцією і законами України.

Громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Професійні спілки є громадськими організаціями, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. Професійні спілки утворюються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їх членів. Усі професійні спілки мають рівні права. Обмеження щодо членства у професійних спілках встановлюються виключно цією Конституцією і законами України. Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій.

Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38 Конституції України). Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.

Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування (ст. 39 Конституції України). Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк (ст. 40 Конституції України).

§ 4. Конституційне право громадян – право на об'єднання (свобода спілок та асоціацій)

Конституція України у ст. 36 відповідно до загальновизнаних міжнародних стандартів гарантує та захищає право на свободу об'єднання. Право на свободу об'єднання є одним із основних політичних прав громадян, яке забезпечує проголошену ст. 15 Конституції України економічну, політичну та ідеологічну багатоманітність у суспільному житті та свободу політичної діяльності. Свобода об'єднання означає, зокрема, правову і фактичну можливість добровільно, без примусу чи попереднього дозволу утворювати об'єднання громадян або вступати до них (абз. 2 п. 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України)⁷.

⁷ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції

Зазначене рішення у сфері реалізації права громадян на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації є те, що право на свободу об'єднання визнається Конституційним Судом України одним із основних політичних прав громадян. Ця позиція будується на конституційній конкретизації права на свободу об'єднання. Тож, незважаючи на те, що Конституція України ґрунтується на положеннях міжнародних договорів, особливістю вітчизняного конституційно-правового регулювання громадських організацій та політичних партій є наголос на первинному (політичному) значенні права на свободу об'єднання, що покладено в основу цього регулювання.

У рішенні від 13 грудня 2001 р. у справі про молодіжні організації Конституційний Суд із посиланням на принцип правової держави – невтручання як у реалізацію громадянами права на свободу об'єднання, так і в діяльність самого об'єднання, вказав на ключову складову конституційно-правового регулювання громадських об'єднань. У цьому рішенні Суд визнав, що положення абз. 4 ст. 2 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» порушує конституційний принцип багатоманітності суспільного життя, оскільки закріплює виключний монопольний статус однієї зі спілок відповідних об'єднань громадян. До того ж, на думку Суду, законодавче передбачення об'єднання більшості легалізованих молодіжних та дитячих громадських організацій не відповідає конституційному положенню про свободу об'єднання. Фактичне об'єднання більшості таких організацій можливе, але має відбуватися поза державним регулюванням виключно на підставі реалізації громадянами права на свободу об'єднання, тобто на основі вільного волевиявлення членів цих громадських організацій (абзаци 2, 3 п. 3 мотивувальної частини)⁸.

України (конституційності) положень абзацу четвертого статті 2, частини другої статті 6, частин першої, другої статті 10 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (справа про молодіжні організації) від 13 грудня 2001 р. № 18-рп//2001 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 51. – Ст. 2310. – С. 466.

⁸ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзацу четвертого статті 2, частини

Як видно з цього рішення, Конституційний Суд України захистив не тільки свободу діяльності громадських організацій, а й свободу їх утворення. Можливості для громадян вільно об'єднуватись у громадські організації, утворювати організації зі статусом юридичної особи з тим, щоб діяти колективно з метою реалізації і захисту своїх спільних інтересів, – одна з необхідних і найбільш важливих складових права на об'єднання, без чого це право позбавлялось би сенсу.

У прийнятті нового Закону про громадські об'єднання⁹ (див. Додаток 2) були заінтересовані передусім численні інститути громадянського суспільства, які чекали на вирішення таких важливих питань їх життєдіяльності, як:

- отримання правового статусу громадської організації з метою захисту не лише своїх інтересів, а й суспільних, тобто інтересів невизначеного кола осіб поза внутрішньою діяльністю такого об'єднання;
- скасування територіального обмеження їх діяльності, яке часто-густо ставало формальним приводом обмеження їх конституційного права на свободу об'єднання;
- визначення правового статусу громадських об'єднань, що легалізувалися шляхом простого письмового повідомлення, тощо¹⁰.

Необхідність прийняття нового законодавчого акта у сфері регулювання організації та діяльності громадських організацій зумовлена рекомендацією Парламентської Асамблеї Ради Європи, що викладена у підпункті 7.5.1 Резолюції ПАРЕ 1755 (2010) «Функціонування демократичних інституцій в Україні», відповідно до якого ПАРЕ зверталась із проханням прискорити ухвалення

другої статті 6, частин першої, другої статті 10 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (справа про молодіжні організації) від 13.12.2001 р. № 18-рп//2001 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 51. – Ст. 2310. – С. 466.

⁹ Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03. 2012 р. № 4572-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 30. – Ст. 26.

¹⁰ Летнянчин Л. Проблеми конституціоналізації свободи об'єднання в Україні // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – № 4.

нового закону про громадські організації в Україні для усунення недоліків існуючого законодавства про недержавні організації¹¹.

Запитання для самоконтролю

1. Особливості історичних витоків громадських організацій у різний період державотворення.

2. Конституційні норми, як регулятор правового статусу громадських організацій.

3. Тенденції розвитку правового регулювання статусу громадських організацій у європейських країнах.

4. Значення «Фундаментальних принципів щодо статусу неурядових організацій в Європі».

5. Об'єкт навчальної дисципліни «Роль неурядових організацій у становленні та розвитку правозахисного руху».

6. Поняття правозахисної НУО.

7. Зарубіжні теорії, що пояснюють виникнення та існування НУО.

8. Головні конституційні права громадян і можливість їх реалізації через участь у НУО.

9. Реалізація конституційного права громадян на об'єднання.

10. Правові новели, що були запроваджені у Законі України «Про громадські об'єднання».

11. Проаналізуйте, використовуючи додаток 2 цього посібника, які частини та статті були виключені із Закону України «Про громадські об'єднання» на теперішній час, з чим це пов'язано?

---

¹¹ Резолюція 1755 (2010) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Функціонування демократичних інституцій в Україні» від 04.10.2010 р. № 1755(2010) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a19

ТЕМА 2. ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ ТА ЇХ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

§ 1. Поняття, ознаки та класифікація громадських об'єднань

Право громадян на свободу об'єднання є невід'ємним правом людини, закріпленим Загальною декларацією прав людини¹², і гарантується Конституцією¹³ та законодавством України. Держава сприяє розвитку політичної та громадської активності, творчої ініціативи громадян і створює рівні умови для діяльності їх об'єднань.

Відповідно до ст. 36 Конституції України громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Професійні спілки є громадськими організаціями, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. Професійні спілки утворюються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їх членів. Усі професійні спілки мають рівні права. Обмеження щодо членства у професійних спілках встановлюються виключно Конституцією і законами України.

Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій.

---

¹² Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93 (15.12.2008). – Ст. 3103.

¹³ Конституція України від 28.06.1996 р. за № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30 (23.07.96). – Ст. 141.

Усі об'єднання громадян рівні перед законом.

Згідно із ст. 37 Конституції України утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються.

Політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань.

Заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише в судовому порядку.

Право на свободу об'єднання передбачено ст. 314 ЦК України, а саме – фізичні особи мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації. Належність чи неналежність фізичної особи до політичної партії або громадської організації не є підставою для обмеження її прав, надання їй пільг чи переваг.

Законодавче визначення громадської організації було надано у ст. 3 Закону про об'єднання громадян¹⁴, а саме – об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів.

Наступний законодавчий акт – ЗУ «Про громадські об'єднання»¹⁵, що був прийнятий на заміну вищезазначеного, у ст. 1 надає поняття громадського об'єднання – добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів.

У свою чергу, громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або

---

¹⁴ Про об'єднання громадян: Закон: України від 16.06.1992 р. за № 2460-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34 (25.08.92). – Ст. 504.

¹⁵ Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. за № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1 (04.01.2013). – Ст. 1.

громадська спілка. Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи. Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи.

Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку.

Громадська організація виступає різновидом громадського об'єднання, засновниками та учасниками якого є виключно фізичні особи.

Поняття «юридичні особи» застосовується у цивільному та господарському праві з метою забезпечення певних потреб господарювання та майнових відносин, а необхідність наділення їх правосуб'єктністю у відносинах щодо права громадян на свободу об'єднання у громадські організації не є достатньо зрозумілою.

У Конституції України (ст. ст. 36 і 37) поняття «право громадян України на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації» використовується у значно вужчому значенні. Натомість загальне правило законодавчої техніки передбачає, що юридичні терміни не повинні використовуватись у законі в іншому значенні, ніж вони використовуються в Конституції України. Отже, право на свободу об'єднання за Конституцією України мають виключно громадяни України.

Законом про громадські об'єднання передбачено ряд нововведень у сфері діяльності громадських організацій, зокрема:

1) знижено вік для засновників молодіжної громадської організації – з 15 років до 14 років;

2) за громадськими організаціями зі статусом юридичної особи закріплено право на здійснення підприємницької діяльності безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадської організації, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадської організації та сприяє її досягненню;

3) деталізовано порядок утворення громадської організації, встановлено вимоги до протоколу установчих зборів;

4) деталізовано процедуру реєстрації громадських організацій та відмови у такій, в тому числі встановлено на нормативному рівні строк розгляду документів для реєстрації (7 днів), передбачено необхідність інформування уповноваженим органом з питань реєстрації засновників про заснування чи відмову у такій рекомендованим листом із повідомленням про вручення, із наданням мотивованого рішення, посилаючись на відповідний закон, а також інші законодавчі новели.

Класифікація організаційно-правових форм господарювання неурядових організацій

За Державним класифікатором України здійснена класифікація організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004¹⁶, згідно п. 3.8 до громадських об'єднань, профспілок, благодійних організацій та інших подібних організацій слід відносити:

Громадське об'єднання – добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів. Громадське об'єднання утворюється як громадська організація або громадська спілка. Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є невідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку (Закон України «Про громадські об'єднання»¹⁷, ст. 1).

Політична партія – зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян-прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у

---

¹⁶ Про затвердження національних стандартів України, державних класифікаторів України, національних змін до міждержавних стандартів, внесення зміни до наказу Держспоживстандарту України від 31.03.2004 р. № 59 та скасування нормативних документів: Наказ Державного комітету з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.05.2004 р. за № 97 // Юридичний вісник України. – 2004. – 11. – № 47.

¹⁷ Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. за № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1 (04.01.2013). – Ст. 1.

виборах та інших політичних заходах (Закон України «Про політичні партії України»¹⁸, ст. 2).

Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи (Закон України «Про громадські об'єднання», ст. 1).

Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи (Закон України «Про громадські об'єднання», ст. 1).

Релігійна організація – організація, яка утворюється з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру і діють відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури, обирає, призначає та замінює персонал згідно зі своїми статутами (положеннями). Релігійними організаціями є релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій. Релігійні об'єднання представляються своїми центрами (управліннями) (Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації»¹⁹, ст. 7).

Профспілка – добровільна неприбуткова громадська організація, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання). Для представництва і здійснення захисту прав та інтересів членів профспілок на відповідному рівні договірного регулювання трудових і соціально-економічних відносин профспілки, організації профспілок можуть мати статус первинних, місцевих, обласних, регіональних, республіканських, всеукраїнських. Організації профспілки – організаційні ланки профспілки, визначені статутом профспілки, що діють у межах повноважень, наданих статутом та законом (Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»²⁰, ст. 1, 11).

¹⁸ Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. за № 2365-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 23 (08.06.2001). – Ст. 118.

¹⁹ Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 р. за № 987-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 25 (18.06.91). – Ст. 283.

²⁰ Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від

Об'єднання профспілок – створюється з метою виконання своїх статутних завдань профспілки, їх організації (якщо це передбачено статутом) мають право на добровільних засадах створювати об'єднання (ради, федерації, конфедерації тощо) за галузевою, територіальною або іншою ознакою, а також входить до складу об'єднань та вільно виходити з них (Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», ст. 8).

Творча спілка – добровільне об'єднання професійних творчих працівників відповідного фахового напрямку в галузі культури та мистецтва, яке має фіксоване членство, діє на підставі статуту. Професійний творчий працівник – фізична особа, творча діяльність якої становить її основне зайняття, що завершується створенням і оприлюдненням творів або їх інтерпретацією в галузі культури та мистецтва і є головним джерелом її доходів, незалежно від того, має вона чи не має будь-які юридично оформлені трудові відносини. Творча діяльність – індивідуальна чи колективна творчість професійних творчих працівників, результатом якої є твір чи його інтерпретація, що мають культурно-мистецьку цінність (Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки»²¹, ст. 1).

Благодійна організація – юридична особа приватного права, установчі документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, визначених Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», як основну мету її діяльності. (Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»²², ст. 1).

Благодійна організація може бути створена як благодійне товариство, благодійна установа чи благодійний фонд:

15.09.1999 р. за № 1045-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 45 (12.11.99). – Ст. 397.

²¹ Про професійних творчих працівників та творчі спілки: Закон України від 07.10.1997 р. за № 554/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 52. – Ст. 312.

²² Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. за № 5073-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 25 (21.06.2013). – Ст. 252.

Благодійним товариством визнається благодійна організація, яка створена не менше ніж двома засновниками та діє на підставі статуту.

Благодійною установою визнається благодійна організація, установчий акт якої визначає активи, які один або кілька засновників передають для досягнення цілей благодійної діяльності за рахунок таких активів та/або доходів від таких активів. Установчий акт благодійної установи може міститися в заповіті. Засновник або засновники благодійної установи не беруть участі в управлінні благодійною установою. Благодійна установа діє на підставі установчого акта.

Благодійним фондом визнається благодійна організація, яка діє на підставі статуту, має учасників та управляється учасниками, які не зобов'язані передавати цій організації будь-які активи для досягнення цілей благодійної діяльності. Благодійний фонд може бути створено одним чи кількома засновниками. Активи благодійного фонду можуть формуватися учасниками та/або іншими благодійниками. (Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», ст. 13).

Організація роботодавців – самоврядна статутна організація, що утворюється на засадах добровільності та рівноправності з метою представництва і захисту законних інтересів роботодавців. Організації роботодавців можуть об'єднуватися у спілки та інші статутні об'єднання роботодавців (Господарський кодекс України²³, ст. 21).

Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку – юридична особа, створена власниками для сприяння використанню їхнього власного майна та управління, утримання і використання неподільного та загального майна (Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку»²⁴, ст. 1).

---

²³ Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. за № 436-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11 (28.03.2003). – Ст. 462.

²⁴ Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001 р. за № 2866-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10 (07.03.2002). – Ст. 78.

Орган самоорганізації населення – представницький орган, що створюється жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань. Орган самоорганізації населення є однією з форм участі членів територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах у вирішенні окремих питань місцевого значення. Органами самоорганізації населення є будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у містах, сільські, селищні комітети (Закон України «Про органи самоорганізації населення»²⁵, ст. 1).

Класифікації громадських об'єднань:

1) *за суб'єктами діяльності* – молодіжні, дитячі, жіночі організації, об'єднання ветеранів, об'єднання роботодавців, підприємців та ін.;

2) *за організаційно-правовою формою* – суспільний рух, союз, благодійний фонд, асоціація, конгрес, благодійна установа, благодійна організація (фондація, місія, ліга та ін.). Наприклад, Закон Республіки Молдова «Про громадські об'єднання» передбачає при створенні громадських об'єднань вибір однієї з чотирьох організаційно-правових форм, а саме: громадський рух; громадська організація; громадська установа; громадський фонд;

3) *за сферою суспільного життя* – культурні, просвітницькі, спортивні, екологічні, творчі тощо;

4) *за типом і спрямованістю діяльності організації відносно суб'єкта, який її утворив*, – професійні спілки, благодійні організації, правозахисні організації, організації національних меншин, суспільно-політичні рухи.

§ 2. Неурядові організації, їх специфіка

Важливими елементами глобального громадянського суспільства є неурядові організації (НУО), міжнародні неурядові організації (МНУО), які розділяють спільні інтереси і цінності поза формальними державними органами та діють не з метою одержання прибутку. Неурядові організації створюються, як правило, у

²⁵ Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 р. за № 2625-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 48 (30.11.2001). – Ст. 254.

відповідь на ту або іншу специфічну ситуацію і є продуктом суспільних дій.

Важливою ознакою НУО є те, що люди самоорганізуються, а не використовують традиційні державні структури. Вони нерідко є групами інтересів, які лобіюють уряди для досягнення суспільно значущих цілей, вирішення певних проблем на національному або міжнародному рівні, намагаючись залучити для цього не тільки можливості держав і міждержавних організацій, але й інших громадських структур. За словами Джеймса Розенау (англ. *James N. Rosenau*)²⁶, НУО є «вільними від суверенітету акторами».

Існує три основних типи НУО:

- Дослідницько-консалтингові НУО, орієнтовані на наукові дослідження, надання консультацій і поширення інформації серед осіб, що приймають рішення, і широкої громадськості. Більшість з таких НУО – громадські або приватні мозкові центри, які виконують певні проекти, друкують наукові публікації, проводять конференції і семінари, співпрацюють зі ЗМІ.

- Лобістські НУО, які фокусують свою діяльність на захисті або опозиції конкретних політичних курсів, що здійснюються урядами або міжнародними організаціями. Вони привертають увагу ЗМІ для тиску на уряди й використовують міжнародні форуми для оприлюднення своїх позицій.

- Посередницькі НУО, які надають мережні послуги. Вони встановлюють контакти всередині країн і на міжнародній арені та поширюють інформацію з важливого для них питання. Такі мережі відіграють важливу роль у налагодженні зв'язків і організації співробітництва між різними організаціями. Інформаційна революція надає їм додаткові можливості, порушуючи інформаційну монополію урядових структур.

Усі три типи НУО активно взаємодіють один з одним, Крім того, більшість НУО можуть виконувати функції, властиві їхнім різним типам. МНУО зазвичай базуються в промислово розвинутих країнах. Вони можуть надавати послуги (доставка гуманітарної

---

²⁶ Представник американської політичної науки, який спеціалізувався на дослідженні глобальної політики, зокрема – міжнародних відносин, дослідник зовнішньої політики і глобалізації у США.

допомоги, контроль за дотриманням громадянських прав) або бути адвокатами певної проблеми (тиснути на уряди й міжнародні установи). Порівняно з НУО громадські рухи є аморфнішими організаціями, вони часто покладаються у своїй роботі на волонтерів. Мережі – коаліції НУО й громадських рухів часто використовують можливості Інтернету для озвучування своїх позицій.

МНУО є лише одним з компонентів глобального громадянського суспільства. Громадяни, групи на місцях, коаліції й мережі також відіграють важливу роль у глобальних дебатах.

§ 3. Правозахисні НУО в Україні

Правозахисні НУО в Україні утворюються для здійснення діяльності із захисту фізичних і юридичних осіб від правопорушень та зловживань правом із боку суспільства, держави, місцевого самоврядування, недержавних об'єднань людей та окремих фізичних осіб.

У сучасному світі немає жодної держави, яка володіє бездоганною репутацією в галузі захисту прав людини. Безумовно, позитивна динаміка стає реальністю завдяки ефективній національній політиці і розвитку міжнародного і регіонального співробітництва у цій сфері за дотримання принципів невтручання у внутрішні справи, суверенітету і територіальної недоторканності інших держав.

Згідно із загальноприйнятою концепцією основні обов'язки щодо забезпечення умов для більш повної реалізації прав і свобод людини та їх гарантій покладаються в першу чергу на державу. У широкому сенсі національну правозахисну діяльність держави можна визначити як законодавчу та правозастосовну практику держави в галузі захисту прав людини, яка відображає якість (демократичного) державного управління і особливості соціально-економічного та історико-культурного розвитку країни, орієнтовану на забезпечення неподільності, взаємозалежності та універсальності прав людини. У вузькому сенсі це система судових та позасудових

органів і механізмів що-до сприяння та захисту прав і свобод людини та громадянина²⁷.

В Україні правозахисну функцію, крім органів державної влади, також виконують інституції громадянського суспільства (громадські організації та рухи, ЗМІ тощо), здійснюючи її замість або навіть всупереч діям органів державної влади, зокрема правоохоронних²⁸. Вплив неурядових правозахисних організацій на правозахисну сферу і рівень їхнього контролю, природно, є значно меншим за державний, проте має очевидну тенденцію до зростання.

Аналіз сучасного стану правозахисного руху в Україні дає підстави вважати, що більшість проблем, що виникають сьогодні у процесі інституціоналізації НУО, багато в чому пов'язані зі складнощами історичного розвитку країни в цілому, а саме:

– протягом десятиліть у країні були відсутні необхідні політичні умови для повноцінного розвитку інститутів громадянського суспільства. Багато з них і сьогодні ще не мають адекватної основи в його структурі, свідомості народу, правозастосовній практиці. Що стосується правозахисних організацій, то на їх формуванні значною мірою і дотепер позначається зневіра народу у здатність захистити свої права юридичними засобами;

– становлення НУО як інституту громадянського суспільства відбувається в умовах відсутності в Україні науково обґрунтованої концепції таких організацій, а також чітких, заснованих на багаторічному досвіді правозахисних організацій світу, уявлень про місце недержавного сектора у системі захисту прав людини. На загальнонаціональному рівні ще не вироблено єдиного всеосяжного підходу до НУО, залучених у механізм захисту прав людини;

– затвердження науково обґрунтованої інституційної моделі відповідно до її світових стандартів і національних інтересів України правозахисної організації перебуває у прямій залежності від

---

²⁷ Чуксина В. В. Национальные правозащитные институты в контексте взаимодействия внутригосударственных и международных механизмов защиты прав человека // Известия Иркутской гос. экономической академии. – 2011. – Вып. 4. – С. 158–162.

²⁸ Палій Г. О. Діяльність українських правозахисних організацій та рухів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: niss.gov.ua/articles/1283

необхідної для цього правової бази, повною мірою відповідає тим правовідносинам, в яких ці організації здійснюють свою діяльність²⁹.

Правозахисна діяльність має такі ознаки:

- це діяльність системи правозахисних організацій;
- ці організації можуть бути державними і недержавними;
- ця діяльність спрямована на надання кожній фізичній і юридичній особі правової допомоги;
- допомога, що надається спрямована на припинення порушень права, недопущення зловживання правом, притягнення винних до юридичної відповідальності, відновлення порушеного права, відшкодування збитків завданих порушенням права.

Система правозахисних організацій в Україні тлумачиться по різному. Найбільш загальним групуванням правозахисних органів є поділ їх на державні і недержавні, міжнародні і національні³⁰.

Державними правозахисними організаціями є органи юстиції, органи захисту прав споживачів, Уповноважений ВР України із прав людини, міжурядові правозахисні організації.

Недержавними правозахисними організаціями є адвокатура, недержавні нотаріуси, інші правозахисні недержавні (неурядові) організації.

Як державні, так і недержавні (неурядові) правозахисні організації спрямовують свою діяльність на надання кожній людині та юридичній особі правової допомоги. Така правова допомога надається з метою припинення порушень права, недопущення зловживання правом, притягнення винних до юридичної відповідальності, відновлення порушеного права, відшкодування збитків завданих порушенням права.

Неурядові правозахисні організації надають ту допомогу, яку не в повній мірі надають державні – соціальні інституції, державні

---

²⁹ Грицай І. О. Неурядові правозахисні організації України та Європейського Союзу: інституціональний аспект порівняння // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 4. – С. 76–83. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2014_4_10

³⁰ <http://veterano.com.ua/korisni-materiali/viiskovi-znannia/34-dovidnyky/249-pravozakhisni-organizatsiji>

правозахисні організації, Уповноважений ВР України з прав людини, органи юстиції, а також здійснюють громадський контроль та вплив на реалізацію державної політики в сфері захисту прав людини. Слід зазначити, що в українському суспільстві помітним є запит на таку діяльність. За результатами дослідження, проведеного у травні 2013 р. Фондом «Демократичні ініціативи» та соціологічною службою Центру Разумкова, серед опитаних громадян 57,4 % вважають, що громадські організації насамперед мають займатися захистом соціально вразливих груп, 49,7 % – надавати людям юридичну та іншу допомогу в обстоюванні своїх прав, 45,5 % – контролювати діяльність влади тощо³¹.

За напрямками діяльності правозахисні організації України здебільшого поділяються на організації *загального правозахисного напрямку*, статутні цілі яких передбачають діяльність з усього спектра правозахисних проблем, і *профільні організації*, які здійснюють діяльність за певним напрямом категорії прав, діяльність яких носить локальний характер. Поява багатьох з них стала свого роду реакцією на цілий ряд гострих проблем у сфері захисту прав людини, з якими зіткнулася країна в останні роки³².

В цілому середовище організацій громадянського суспільства, що позиціонуються як правозахисні, є неоднорідним, має різний ступінь ефективності своєї діяльності. В цьому сегменті утвердилась низка таких організацій, які накопичили тривалий досвід та демонструють результативну діяльність: Харківська правозахисна група³³, Українська Гельсінська спілка захисту прав людини³⁴,

---

³¹ Громадський сектор і політика: взаємодія, нейтралітет чи боротьба? – загальнонаціональне та експертне опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dif.org.ua/ua/polls/2013-year/gromadskii-sektor-i-politika-vzajemodija_-neitralitet-chi-borotba_---zagalnonacionalne-ta-ekspertne-opituvannja.htm

³² Грицай І. О.К. Неурядові правозахисні організації України та Європейського Союзу: інституційний аспект порівняння // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 4. – С. 76–83.

³³ <http://khpg.org/>

³⁴ <https://helsinki.org.ua/>

Міжнародний комітет захисту прав людини³⁵, Комітет виборців України³⁶, Вінницька правозахисна група³⁷, Міжнародне товариство прав людини – Українська секція³⁸, Міжнародна Ліга захисту прав громадян України³⁹. Перераховані організації визнані провідними у складеному експертами рейтингу правозахисних організацій⁴⁰.

В основному об'єднання зусиль організацій громадянського суспільства відбувається через створення коаліцій правозахисних організацій та рухів. На сайті Мережі активістів правозахисного руху (проект «Human Rights Activists in Action») знаходиться Довідник правозахисних організацій України⁴¹. Слід зазначити, що форми та методи, до яких вдаються правозахисні організації, є різними – від програм та заходів, що врегульовані національним і міжнародним законодавством до участі в санкціонованих та несанкціонованих акціях протесту.

На сьогодні правозахисні організації розширюють простір своєї діяльності в сфері захисту прав людини та ствердились в загальній структурі громадських організацій. В Україні традиційно правозахисні організації залежать від зарубіжних донорів та більшою мірою пов'язані як з міжнародними міжурядовими, так і міжнародними неурядовими правозахисними організаціями, аніж із державними правозахисними інституціями.

Для сприяння захисту прав громадян, що порушуються, неурядові правозахисні організації проводять інформаційно-просвітницькі заходи (які охоплюють більшість регіонів України) широкого спектру, здійснюють моніторингову діяльність у сфері прав людини, надають правову допомогу, долучаються до консультативно-дорадчих форматів взаємодії з органами державної влади. Слід зазначити, що значною мірою інформацію про стан

---

³⁵ <http://www.committee.org.ua/>

³⁶ <http://www.cvu.org.ua/>

³⁷ <http://www.vpg.org.ua/>

³⁸ <http://www.igfm.org.ua/>

³⁹ ligaforpeople.com.ua

⁴⁰ Рейтинг правозахисних організацій і правозахисників України. 29 листопада 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://galinfo.com.ua/news/99573.html>

⁴¹ <http://hr-activists.net/organizations>

забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, небезпечні тенденції та системні порушення надають у своїх моніторингах саме неурядові правозахисні організації та аналітичні центри⁴².

Запитання для самоконтролю

1. Право громадян на свободу об'єднання, його закріплення у різних нормативних актах.
2. Право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації, професійні спілки.
3. Поняття громадського об'єднання (громадська організація або громадська спілка).
4. Класифікація організаційно-правових форм господарювання громадських об'єднань, профспілок, благодійних організацій та інших подібних організацій.
5. Класифікації громадських об'єднань.
6. Специфіка неурядових організацій.
7. Правозахисні НУО, їх система.
8. Коаліції правозахисних організацій та рухів.

---

⁴² Щодо здійснення правозахисної функції організаціями громадянського суспільства. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1283/>

ТЕМА 3. ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СТАТУС ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

§ 1. Основні принципи в діяльності громадських об'єднань

Під принципами громадських об'єднань слід розуміти основні ідеї, вихідні положення порядку формування і функціонування громадських об'єднань, на засадах яких вони утворюються та діють⁴³.

Під час створення громадського об'єднання та його функціонування виникає дуже багато питань у засновників, якими принципами необхідно керуватися, щоб підготувати документи для його реєстрації? Основним нормативно-правовим актом, яким необхідно керуватися, є Закон про громадські об'єднання, який визначає правові та організаційні засади реалізації права на свободу об'єднання, гарантованого Конституцією України та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана ВР України, порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань.

Основні принципи утворення і діяльності громадських об'єднань та їх суть визначені у ст. 3 Закону про громадські об'єднання. Громадські об'єднання утворюються і діють на принципах:

- 1) добровільності;
- 2) самоврядності;
- 3) вільного вибору території діяльності;
- 4) рівності перед законом;
- 5) відсутності майнового інтересу їх членів (учасників);
- 6) прозорості, відкритості та публічності.

Добровільність передбачає право особи на вільну участь або неучасть у громадському об'єднанні, у тому числі в його утворенні, вступі в таке об'єднання або припиненні членства (участі) в ньому.

---

⁴³ Рамазанова У. Природа принципів утворення та діяльності громадських об'єднань // Закон и жизнь. – 2013. – № 6. – С. 34–37. – URL: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2013/6/08.pdf>

Самоврядність передбачає право членів (учасників) громадського об'єднання самостійно здійснювати управління діяльністю громадського об'єднання відповідно до його мети (цілей), визначати напрями діяльності, а також невтручання органів державної влади, інших державних органів, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування в діяльність громадського об'єднання, крім випадків, визначених законом.

Вільний вибір території діяльності передбачає право громадських об'єднань самостійно визначати територію своєї діяльності, крім випадків, визначених законом.

Рівність перед законом передбачає, що громадські об'єднання є рівними у своїх правах та обов'язках відповідно до закону з урахуванням організаційно-правової форми, виду та/або статусу такого об'єднання.

Відсутність майнового інтересу передбачає, що члени (учасники) громадського об'єднання не мають права на частку майна громадського об'єднання та не відповідають за його зобов'язаннями. Доходи або майно (активи) громадського об'єднання не підлягають розподілу між його членами (учасниками) і не можуть використовуватися для вигоди будь-якого окремого члена (учасника) громадського об'єднання, його посадових осіб (крім оплати їх праці та відрахувань на соціальні заходи).

Прозорість, відкритість передбачає право всіх членів (учасників) громадського об'єднання мати вільний доступ до інформації про його діяльність, у тому числі про прийняті громадським об'єднанням рішення та здійснені заходи, а також обов'язок громадського об'єднання забезпечувати такий доступ. Публічність означає, що громадські об'єднання інформують громадськість про свої мету (цілі) та діяльність.

На багатосторонній зустрічі Ради Європи у Страсбурзі у 2002 р. прийнято «Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі», де вперше систематизовано європейські стандарти у цій галузі. Один із основних принципів, які визначають правовий статус громадських організацій в країнах Європейського Союзу, полягає в наступному: неурядові організації

включають об'єднання або організації, створені як окремими особами (фізичними або юридичними), так і групами таких осіб⁴⁴.

Наведений принцип згодом знайшов відображення в Законі про громадські об'єднання, яким передбачено, що громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів. При цьому громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка. Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи. Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи (ст. 1).

§ 2. Принципи відкритості і прозорості в діяльності НУО

У сучасних реаліях найбільш актуальними є принципи відкритості і прозорості у діяльності громадських об'єднань. Одним із основних завдань НУО є запровадження Європейських стандартів відкритості і прозорості в діяльність НУО.

Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод передбачає, що «здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб»⁴⁵. У свою чергу, необхідною умовою виконання громадськими об'єднаннями вказаних вимог є дотри-

---

⁴⁴ Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі. Прийнято учасниками багатосторонньої зустрічі, організованою Радою Європи, Страсбург, 5 липня 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_209

⁴⁵ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (дата підписання: 04.11.1950 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

мання ними у своїй діяльності принципів легальності й публічності, що передбачає, серед іншого, дотримання також принципів відкритості та прозорості.

Основні європейські стандарти функціонування громадських об'єднань вперше були систематизовані у «Фундаментальних принципах щодо статусу неурядових організацій в Європі» (ухвалені Радою Європи 2002 року). У цьому документі, зокрема, особливий наголос зроблено на тому, що «будь-яка оцінка прийнятності цілей НУО, коли вона намагається набути правосуб'єктність, повинна базуватися на добрій поінформованості й поважати ідею політичного плюралізму, а також не повинна керуватися упередженнями»⁴⁶. При наданні суспільної підтримки, згідно з вимогами цього документу, доречним є розгляд характеру діяльності НУО та знаходження відповіді на запитання: чи дійсно НУО існує для вигоди її членів, чи для вигоди всього суспільства (чи його частини). Така підтримка може також залежати від наявності в НУО специфічного статусу і бути пов'язана з певними вимогами щодо фінансового звітування та відкритості.

Окремий підрозділ «Фундаментальних принципів щодо статусу неурядових організацій в Європі» присвячений саме прозорості та підзвітності в їх діяльності. У ньому зазначається, що НУО повинні представляти щорічний звіт своїм членам чи директорам щодо їхніх рахунків та діяльності; ці звіти необхідно надати призначеному наглядовому органу у випадку, коли відповідним НУО надаються податкові привілеї чи інша суспільна підтримка. Крім того, НУО повинні подавати досить детальні звіти донорам про використання благодійних внесків. Передбачено також, що відповідні книги, звіти і дії НУО, можуть, коли це визначено законом чи відповідно до положень договору, підлягати інспекції контролюючим органом⁴⁷.

---

⁴⁶ Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі. Прийнято учасниками багатосторонньої зустрічі, організованою Радою Європи, Страсбург, 5 липня 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_209

⁴⁷ Там само.

Подальший розвиток європейські правові стандарти щодо відкритості і прозорості громадських об'єднань отримали у прийнятій у 2007 р. «Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі № CM/Rec (2007) 14». У п. 40 цього документу задекларовано: «Відомості про надання НУО правосуб'єктності, якщо воно не є автоматичним наслідком утворення НУО, повинні бути загально доступними»⁴⁸. Окрім того, особливу увагу цей документ приділяє підзвітності та прозорості громадських об'єднань, що отримують державну підтримку. Відповідно до п.п. 62–65 вказаних рекомендацій, «НУО, що отримує будь-яку державну підтримку», може бути зобов'язана: щороку подавати фінансовий звіт та звіт про свою діяльність до компетентного контрольного органу; повідомляти про те, яку частину її витрат спрямовано на залучення коштів і на адміністративні витрати; провести фінансовий аудит організацією або особою, незалежною від її посадових осіб. При цьому вся звітність повинна складатися з обов'язковим урахуванням прав донорів, одержувачів допомоги і працівників НУО, а також права на захист дозволеної законом конфіденційної інформації. Вказані вимоги повинні виконуватися також іноземною НУО, але тільки щодо її діяльності в державі, резидентом якої вона не є.

Крім того, «Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі № CM / Rec (2007) 14» передбачають, що НУО може бути зобов'язана надавати дані бухгалтерського обліку, звітності та дані про діяльність для перевірки контрольному органу, якщо НУО не виконує вимог щодо звітності або якщо наявні об'єктивні підстави підозрювати її у значних правопорушеннях, що сталися в минулому або готуються⁴⁹.

Імплементация вищевказаних норм щодо відкритості та прозорості діяльності НУО обумовлена міжнародними зобов'язан-

---

⁴⁸ Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі № CM/Rec (2007) 14 (Прийнято Комітетом Міністрів 10 жовтня 2007 р. на 1006-му засіданні заступників Міністрів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_937

⁴⁹ Там само.

нями України, відповідно до низки підписаних та ратифікованих нею угод та міжнародно-правових актів. Так, зокрема, у ст. 474 Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС передбачено, що «Україна здійснюватиме поступове наближення свого законодавства до норм і стандартів права ЄС відповідно до певних положень та зобов'язань», визначених цією Угодою⁵⁰.

Нормативно-правові вимоги щодо прозорості та відкритості функціонування громадських об'єднань в Україні передбачено ст. 36 Конституції України, яка надає громадянам України «право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів...». У ст. 37 Основного Закону⁵¹ наводиться вичерпний перелік підстав для заборони утворення та діяльності політичних партій та громадських організацій у повній відповідності до Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Дотримання громадськими об'єднаннями у своїй діяльності принципів відкритості та прозорості є необхідною умовою її відповідності зазначеним конституційним нормам.

Базовим Законом про громадські об'єднання у ст. 3 «Принципи утворення і діяльності громадських об'єднань» до таких віднесено й принцип «прозорості, відкритості та публічності» та надано його трактування: «Прозорість, відкритість передбачає право всіх членів (учасників) громадського об'єднання мати вільний доступ до інформації про його діяльність, у тому числі про прийняті громадським об'єднанням рішення та здійснені заходи, а також обов'язок громадського об'єднання забезпечувати такий доступ.

---

⁵⁰ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf)

⁵¹ Конституція України / поточна редакція від 15.05.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

Публічність означає, що громадські об'єднання інформують громадськість про свої мету (цілі) та діяльність»⁵².

Що стосується інформації про мету (цілі) діяльності громадського об'єднання, то вона, згідно із цим Законом, повинна міститися в документах, необхідних для його утворення та реєстрації, зокрема, у Протоколі установчих зборів (ст. 9); для об'єднань зі статусом юридичної особи – у статуті громадського об'єднання (ст. 11). Крім мети (цілей), статут громадського об'єднання має містити відомості про його найменування (за наявності – також скороченого); порядок набуття і припинення членства (участі), права та обов'язки його членів (учасників); повноваження керівника, вищого органу управління, інших органів управління, порядок їх формування та зміни складу, термін повноважень; періодичність засідань і процедуру прийняття рішень; порядок звітування керівних органів; джерела надходження і порядок використання коштів та іншого майна; порядок внесення змін до статуту; порядок прийняття рішення щодо саморозпуску або реорганізації тощо. Також ст. 21 цього Закону визначено, що для здійснення своєї мети (цілей) громадське об'єднання має право, зокрема, «вільно поширювати інформацію про свою діяльність, пропагувати свою мету (цілі)...»⁵³.

Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи та створені ним юридичні особи (товариства, підприємства), відповідно до ст. 23 цього ж Закону зобов'язані вести бухгалтерський облік, фінансову та статистичну звітність, бути зареєстрованими в органах доходів і зборів та сплачувати до бюджету обов'язкові платежі.

Законом про громадські об'єднання визначено, що громадські об'єднання зобов'язані:

– зберігати правоустановчі документи, документи, в яких міститься інформація про діяльність, яка здійснена відповідно до мети (цілей) та завдань; зберігати і регулярно оновлювати інформацію, достатню для ідентифікації згідно з вимогами закону

---

⁵² Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=38911&pf35401=2179

⁵³ Там само.

кінцевих бенефіціарних власників (контролерів) громадського об'єднання, а також надавати її державному реєстратору у випадках та в обсязі, передбачених законом;

– готувати річні фінансові звіти із зазначенням детального аналізу доходів і витрат;

– здійснювати заходи контролю, щоб забезпечити зарахування і витрачання повністю всіх коштів у спосіб, що узгоджується з цілями та завданнями заявленої діяльності громадського об'єднання;

– забезпечити ведення обліку та зберігання не менше п'яти років усіх необхідних облікових документів стосовно внутрішніх та міжнародних операцій і надавати її компетентним державним органам на відповідний запит.

У цьому законодавчому акті також зазначається, що громадські об'єднання зі статусом юридичної особи, які отримують фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів, зобов'язані подавати та оприлюднювати звіти про цільове використання цих коштів відповідно до закону.

Відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», громадські об'єднання віднесено до «громадських формувань». До них також віднесено інші організації громадянського суспільства та політичні партії. Всі дані про реєстрацію громадських формувань мають вноситися до новоствореного Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Останній визначено як «єдина державна інформаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, обробку, захист, облік та надання інформації про юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадські формування, що не мають статусу юридичної особи»⁵⁴.

Відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», відомості, що містяться в Єдиному державному реєстрі, є

---

⁵⁴ Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 26.11.2015 р. № 677-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55405

відкритими і загальнодоступними (крім реєстраційних номерів облікових карток платників податків та паспортних даних) та надаються у вигляді:

– безоплатного доступу через портал електронних сервісів до основних відомостей про громадські формування, що не мають статусу юридичної особи, які актуальні на момент запиту, – шляхом їх пошуку за найменуванням та видом громадського формування, перегляду, копіювання та роздрукування;

– оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Цим Законом також визначається, що порядок надання відомостей з Єдиного державного реєстру, перелік додаткових відомостей, до яких надається безоплатний доступ через портал електронних сервісів, зміст виписки та витягу визначаються Міністерством юстиції України в Порядку надання відомостей з Єдиного державного реєстру. До Єдиного державного реєстру заносяться, зокрема, такі відомості, як вид громадського формування, дані про його статус, мета діяльності, перелік засновників та інші⁵⁵.

Вимоги щодо прозорості та відкритості містяться не лише у нормативно-правових документах, що регулюють утворення та діяльність громадських об'єднань, але й в актах державної політики, що визначають засади їх взаємодії з органами державної влади. Так, у чинній Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства одним із її принципів визначено принцип «відкритості та прозорості діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час здійснення ними своїх повноважень»⁵⁶. Ухвалена Указом Президента України⁵⁷,

---

⁵⁵ Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 26.11.2015 р. № 677-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55405

⁵⁶ Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації Указ Президента України від 24.03.2012 р. № 212/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/212/2012>

Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки. У ній, серед принципів державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства пропонується закріпити й такий: «прозорість, відкритість та підзвітність суб'єктів владних повноважень та громадськості»⁵⁸.

§ 3. Форми діяльності громадських об'єднань

Форми діяльності громадських об'єднань істотно відрізняються одна від одної вмістом виконуваних завдань і, відповідно, характером дій, способів, методів, засобів їх вирішення, а також спрямованістю процедур і послідовністю їх використання⁵⁹. Але законодавець передбачає в усіх громадських об'єднаннях певну логічну структуру, алгоритм дій, їх циклічність, функціональний взаємозв'язок з іншими публічними суб'єктами різних гілок і рівнів влади, спрямованість на ефективне виконання статутних завдань.

Форми діяльності громадських об'єднань можна, згрупувати залежно від того, належать вони до організаційної чи змістової сторони їх діяльності, залежно від територіальної сфери їхньої діяльності, а також залежно від того, чи є державна реєстрація, від принципів організації, від засновників громадських об'єднань, від галузі та цільового призначення діяльності, від того, чи є повноваження здійснювати заходи примусу тощо⁶⁰.

---

⁵⁷ Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні Указ Президента України від 28.04.2015 р. № 246/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#n25>

⁵⁸ Відкритість і прозорість у діяльності громадських об'єднань: стан, проблеми, перспективи вирішення. Аналітична записка Відділ розвитку політичної системи Ю. В. Опалько, № 11, Серія «Громадянське суспільство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2132/>

⁵⁹ Іщук С. І. Концептуальні засади реалізації права на свободу об'єднань в Україні [Електронний ресурс] // Часоп. Нац. ун-ту «Острозька Академія». Сер. «Право». – 2012. – № 2 (6). – С. 1–12. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12isiovu.pdf>

⁶⁰ Коваль К. Закон України «Про громадські об'єднання». Що нового? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gc.ua/uk/novini-biznesu/zakon-ukra%D1%97ni-progromadski-obyednannya-shho-novogo> (дата звернення: 11.07.2018).

Форма діяльності громадських об'єднань значною мірою зумовлена адміністративно-правовим статусом громадського об'єднання як комплексу його повноважень, що закріплені нормами різних галузей права та здійснюються у сферах адміністративно-правового регулювання у взаємовідносинах з органами виконавчої влади та з іншими органами держави.

З урахуванням цього форми діяльності громадських об'єднань можна визначити як об'єктивно необхідний, законодавчо регламентований, цілеспрямований спосіб діяльності, що здійснюється в життєво важливій сфері суспільних відносин, виражаючи його сутність і соціальне призначення у суспільстві.

Форми діяльності громадського об'єднання – це способи практичної діяльності, спрямованої на втілення у життя цілей громадського об'єднання та поставлених перед ним завдань, які мають такі ознаки: регулюються нормами права; спричинюють юридичні наслідки; пов'язані зі створенням, реалізацією та охороною правових норм, забезпечуючи правотворчу, правозастосовну, правозабезпечувальну (зокрема правоохоронну, контрольну-наглядову), договірну та розпорядчу діяльність.

Важливе місце в реалізації мети і завдань громадського об'єднання посідають неправові форми, які, хоча й не пов'язані з юридично значущими діями, що спричинюють правові наслідки, однак здебільшого регулюються нормами права, проявляються у підзаконній діяльності. Неправові форми пов'язані переважно з організаційною, зокрема з підготовчою (організаційна, економічна, політична, інформаційна, ідеологічна) роботою.

Правові та неправові форми взаємопов'язані. По-перше, неправові форми є попереднім етапом у реалізації правових форм (наприклад, підготовчі роботи, перевірки, збирання, аналіз й оброблення інформації). По-друге, неправові форми забезпечують реалізацію правових форм (наприклад, для реалізації правозастосовних рішень у певних сферах діяльності необхідне фінансування). По-третє, неправові форми все-таки реалізуються через право (наприклад, така неправова форма, як планування, може набути правової форми у вигляді бюджету проекту).

Реалізація різних завдань громадського об'єднання відбувається і у правових, і в неправових формах, які поєднуються між

собою, взаємодіють, взаємно забезпечують і доповнюють одні одних. Окремі завдання у сфері діяльності громадських об'єднань мають специфічні форми їх здійснення: здійснюються в одних і тих самих формах, відмінність під час реалізації різних функцій полягає у співвідношенні правових і неправових форм (наприклад, надавачі соціальних послуг гендерного спрямування)⁶¹.

Форми діяльності громадських об'єднань поділяються за ступенем юридичного вираження на правотворчу та правозастосовну. Правотворча форма полягає у виданні нормативних та індивідуальних актів і передбачає вироблення правових норм, їх вдосконалення, а також зміну і скасування застарілих норм. Усі перераховані дії відзначаються підзаконним характером. Найчастіше правотворчу форму регулювання використовують в управлінні підприємствами, які утворюють громадські об'єднання у статусі юридичної особи. Такі заходи, як утворення й організація підприємства, є правотворчими. Підприємство створюється на підставі індивідуального акта, що містить таке волевиявлення.

Форма діяльності громадських об'єднань є об'єктивно необхідним, законодавчо регламентованим, цілеспрямованим способом діяльності, що здійснюється у життєво важливій сфері суспільних відносин, який спрямований на втілення у життя цілей громадського об'єднання та поставлених перед ним завдань, виражаючи його сутність і соціальне призначення в суспільстві; зумовлений адміністративно-правовим статусом, як комплексом повноважень, що реалізуються у сфері адміністративно-правового регулювання у взаємовідносинах з державними органами.

§ 4. Відповідальність за перешкоджання законній діяльності неурядових організацій

КК України⁶² у ст. 170 передбачає відповідальність за перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних

---

⁶¹ Ламах Е. Б. Громадські об'єднання як надавачі соціальних послуг гендерного спрямування [Електронний ресурс] / Нац. акад. держ. управл. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej17/PDF/31.pdf>

⁶² Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. за № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26 (29.06.2001). – Ст. 131.

партій, громадських організацій, а саме: умисне перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій або їх органів карається виправними роботами на строк до двох років або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Об'єктом злочину є конституційне право громадян на свободу об'єднання у професійні спілки, політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, а також права і законні інтереси профспілок, політичних партій і громадських організацій.

До органів громадських організацій належать вищі статутні органи управління (загальні збори, конференції, з'їзди тощо), створювані ними виконавчі органи (центральні комітети, комітети, пленуми, президії тощо) та інші органи, через які ці організації здійснюють свої повноваження.

З об'єктивної сторони злочин характеризують дії або бездіяльність, які перешкоджають законній діяльності громадських організацій.

Законною визнається така діяльність неурядової громадської організації, яка не суперечить Конституції та законам України і здійснюється відповідно до програмної мети та/або статутних засад.

Перешкоджання незаконній діяльності зазначених об'єднань не утворює складу цього злочину. Незаконними визнаються утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмна мета або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни чи насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, створення незаконних воєнізованих формувань. Такі об'єднання громадян не підлягають легалізації, а їхня діяльність у разі легалізації забороняється у судовому порядку. Незаконною визнається діяльність політичної партії, пов'язана з фінансуванням її

із джерел, заборонених законом, а також до складу якої входять іноземці чи особи без громадянства.

Не допускається створення і діяльність структурних осередків політичних партій в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, а також на державних підприємствах, у навчальних закладах та інших державних установах і організаціях.

Не можуть бути членами політичних партій судді, працівники прокуратури, працівники органів внутрішніх справ, співробітники Служби безпеки України, військовослужбовці, Уповноважений ВР України з прав людини та деякі інші категорії осіб.

Перешкоджання законній діяльності профспілок або їх органів може виразитися в: обмеженні трудових, соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод громадян, гарантованих Конституцією і законами України, у зв'язку з належністю або неналежністю до профспілок чи певної профспілки, вступом до неї або виходом із неї; порушенні гарантій, які встановлені законом для працівників підприємств, установ або організацій, обраних до профспілкових органів; невиконанні роботодавцем обов'язку щодо створення належних умов для діяльності профспілкових організацій; невиконанні законного рішення профспілки; створенні перепон для об'єднання профспілок в асоціації; незаконному втручанні в організацію та порядок проведення зборів, конференцій, інших заходів, які проводяться профспілками відповідно до закону; примусовому розпуску, припиненні, а також забороні діяльності профспілок, їх об'єднань у несудовому порядку; позбавленні їх права власності на будь-яких інших, крім судового рішення, підставах; створенні перепон щодо укладання профспілками колективних договорів, угод та здійснення контролю за їх дотриманням; ненаданні службовими особами відомостей, що стосуються умов праці, додержання законодавства про працю тощо.

Перешкоджанням законній діяльності політичних партій або їх органів слід визнавати: неправомірне втручання, у т. ч. з боку службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, у створення і внутрішню діяльність політичних партій та їх місцевих осередків; надання службовими особами органів державної влади або органів місцевого самоврядування

привілеїв чи сприяння діяльності одних партій і утиск інших; безпідставну заборону політичної партії, анулювання реєстраційного свідоцтва чи обмеження діяльності партії чи її органів в реалізації наданих законом прав; створення перешкод для реалізації політичною партією або її органами своїх повноважень у майновій, фінансовій та інших сферах; незаконне усунення партії від участі у виборах; безпідставне притягнення керівників чи інших членів партії до юридичної відповідальності з метою зниження ефективності чи припинення діяльності партії тощо.

Перешкоджання законній діяльності громадських організацій або їх органів може проявитись у будь-яких діяннях, у т. ч. із числа описаних вище, які спрямовані на створення перепон у виконанні громадськими організаціями або їх органами їх статутних завдань, реалізації прав, включаючи право на майно та кошти, придбані в результаті господарської та іншої комерційної діяльності, обмеження прав і свобод громадян у зв'язку з їх належністю або неналежністю до громадських об'єднань.

Перешкоджання може виразитись також у погрозах, насильстві або іншому протиправному впливі на керівників чи інших членів профспілок, політичних партій або громадських організацій та їх органів з метою не допустити виконання ними своїх повноважень чи домогтися прийняття неправомірного рішення з боку цього представника чи профспілкового органу. Склад цього злочину може утворювати також перешкоджання добровільному вступу громадян у передбаченому законом порядку до професійної спілки, політичної партії чи громадської організації.

Об'єктивну сторону розглядуваного злочину утворює перешкоджання законній діяльності громадським об'єднанням з будь-яким статусом і будь-якого рівня (ланки): громадському об'єднанню з всеукраїнським, місцевим чи міжнародним статусом; первинній, місцевій, обласній, регіональній, всеукраїнській чи іншій профспілковій організації; всеукраїнській структурі політичної партії чи її місцевим осередкам; органу таких об'єднань будь-якого рівня (центральному чи місцевому, вищому (з'їзду, конференції, зборам) чи виконавчому); керівникам або іншим представникам таких об'єднань чи їх органів.

Якщо спосіб перешкоджання сам по собі є злочинним (перевищення влади або службових повноважень, заподіяння тілесних ушкоджень, погроза вбивством, службове підроблення, порушення рівноправності громадян), то вчинене, за наявності для того підстав, слід кваліфікувати за сукупністю злочинів – за ст. 170 та ст. ст. 365, 121, 122, 129, 366, 161 КК України.

Цей злочин вважається закінченим з моменту вчинення дій чи бездіяльності, які спрямовані на перешкоджання законній діяльності зазначених громадських об'єднань або їх органів.

Запитання для самоконтролю

1. Законодавче визначення принципів створення, функціонування громадських об'єднань.
2. Основні принципи утворення і діяльності громадських об'єднань та їх суть.
3. Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі.
4. Реалізація принципів відкритості і прозорості (підзвітності) в діяльності сучасних НУО.
5. Підзвітність та прозорість громадських об'єднань, що отримують державну підтримку.
6. Форми діяльності громадських об'єднань.
7. Відповідальність за перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій.

ТЕМА 4. УТВОРЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

§ 1. Легалізація НУО

Згідно зі ст. 36 Конституції України та Закону про громадські об'єднання легалізація (офіційне визнання) НУО є обов'язковою і здійснюється шляхом їх:

- реєстрації;
- повідомлення про заснування.

Кожна з вказаних процедур має визначені законодавством про громадські об'єднання та Порядком ведення Реєстру громадських об'єднань⁶³, відмінності як у змісті, так і у наслідках.

Законодавством встановлені обов'язок засновників подавати заяву до легалізуючого органу для легалізації громадської організації шляхом повідомлення про її заснування; вимоги до заяви: вона має бути підписана засновниками громадської організації або її уповноваженими представниками. В заяві вказується прізвище, ім'я, по батькові засновників громадської організації або їх уповноважених представників, рік народження, місце постійного проживання, назва організації і місцезнаходження центральних статутних органів, основна мета діяльності громадської організації. Підписи в заяві повинні бути завірені в установленому законом порядку.

Для реєстрації громадської організації (порядок створення політичної партії встановлений Законом України «Про політичні партії в Україні») згаданими нормативно-правовими актами встановлено, що її засновники подають заяву, до якої додаються статут (положення), протокол установчого з'їзду (конференції) або загальних зборів, відомості про склад керівництва центральних статутних органів, дані про місцеві осередки, документи про сплату

---

⁶³ Про затвердження Порядку ведення Реєстру громадських об'єднань: Постанова КМ України від 19.12.2012 р. за № 1212 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 1 (15.01.2013). – Ст. 21.

реєстраційного збору, крім випадків, коли громадська організація звільняється від сплати реєстраційного збору відповідно до законів України.

Закон не передбачає право легалізуючого органу вимагати інші документи.

З системного аналізу статей Закону про громадські об'єднання випливає, що його норми про обов'язок мати статутний документ та контрольні повноваження легалізуючих органів поширюються на НУО, незалежно від способу (шляху) їх легалізації. Органи, що проводять легалізацію громадських об'єднань, здійснюють контроль за додержанням ними положень статуту. Представники цих органів мають право бути присутніми на заходах, що проводяться громадськими об'єднаннями, вимагати необхідні документи, одержувати пояснення.

§ 2. Особливості реєстрації громадських об'єднань зі статусом юридичної особи

Причинами виникнення цієї категорії спорів є відмова державних реєстраторів у внесенні змін до відомостей про громадське об'єднання як юридичну особу, що містяться в ЄДР.

У разі внесення змін до статуту, складу керівних органів громадське об'єднання зобов'язане повідомити про це відповідний уповноважений орган з питань реєстрації (ч. 2 ст. 14 Закону про громадські об'єднання). За результатами розгляду цього повідомлення уповноважений орган з питань реєстрації приймає одне з таких рішень: про прийняття повідомлення, про відмову у прийнятті повідомлення, про направлення висновку за результатами правової експертизи, про залишення документів без розгляду по суті (ч. 9 ст. 14 Закону про громадські об'єднання).

У справах щодо оскарження згаданих рішень постало питання про те, чи зобов'язаний уповноважений орган перевіряти дотримання громадським об'єднанням свого статуту при скликанні засідання вищого органу управління, повноважність такого засідання та рішень, прийнятих на ньому.

У цьому контексті показовою є справа за позовом Шкуро Д. С. до Каланчацького районного управління юстиції Херсонської

області, третя особа – Каланчацька районна громадська організація мисливців «Червоний чабан», про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії. Задовольняючи позов, Херсонський окружний адміністративний суд зазначив, що керівник громадської організації обирався у спосіб, що не передбачений Статутом цієї організації. Поряд із цим державний реєстратор не перевіряв обставин щодо відповідності порядку скликання загальних зборів та прийнятого на них рішення Статуту громадської організації. Подані документи не відповідають вимогам ст. 14 Закону про громадські об'єднання, на що державний реєстратор уваги не звернув і не надав цьому жодної правової оцінки. Системно проаналізувавши обставини справи та вимоги чинного законодавства України, суд дійшов висновку, що у державного реєстратора були відсутні правові підстави для прийняття рішення про взяття до відома інформації про зміни у складі керівних органів КРГОМ «Червоний чабан», оскільки відповідач діяв не у спосіб, встановлений законодавством, без дотримання встановленої законом процедури вчинення дій, що, у свою чергу, призвело до порушення прав позивача, у зв'язку з чим дії відповідача, які пов'язані з такою відмовою, є протиправними⁶⁴. Ухвалу суду в апеляційному порядку оскаржено не було.

Такого ж висновку, проте дещо з іншим мотивуванням, дійшов Херсонський окружний адміністративний суд у постанові від 11 вересня 2013 року у справі № 821/3172/13-а за позовом голови правління Каланчацької районної громадської організації мисливців «Червоний чабан» Шкуро Д. С. до Каланчацького районного управління юстиції Херсонської області, третя особа – Каланчацька районна громадська організація мисливців «Червоний чабан», про визнання дій протиправними, скасування наказів та зобов'язання вчинити певні дії. Ухвалюючи рішення про визнання протиправними дії Каланчацького районного управління юстиції Херсонської області стосовно прийняття повідомлення про зміни у складі керівних органів Каланчацької районної громадської організації

---

⁶⁴ Постанова Херсонського окружного адміністративного суду від 11.06.2013 р. у справі № 821/1722/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31815016>

мисливців «Червоний чабан», суд дійшов висновку про відсутність у реєстраційного органу належних правових підстав для прийняття рішення про взяття до відома інформації про зміни у складі керівних органів КРГОМ «Червоний чабан», оскільки відповідач не перевірів обставин щодо відповідності порядку скликання зборів КРГОМ «Червоний чабан» у та правомочності прийнятих на них рішень Статуту громадської організації, у той час як відповідно до ч. 9 ст. 14 Закону про громадські об'єднання у разі порушення статуту громадського об'єднання це є підставою для прийняття уповноваженим органом з питань реєстрації рішення про відмову у прийнятті повідомлення про зміни у складі керівних органів. Звернув увагу на те, що повноваження відповідача перевіряти наведені вище обставини передбачене Порядком підготовки та оформлення рішень щодо легалізації об'єднань громадян та інших громадських формувань, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 08 липня 2011 року № 1828/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 13 липня 2011 року за № 855/19593, у вигляді здійснення правової експертизи поданих для реєстрації документів⁶⁵.

Аналогічним чином вирішено Київським апеляційним адміністративним судом справу № 826/17770/13-а та Одеським апеляційним адміністративним судом справу № 821/1137/14⁶⁶.

У судовій практиці виявлено випадки, коли суд констатує, що громадська організація на підтвердження певних фактів, які мали місце під час внесення змін до статуту чи складу керівних органів, повинна подати уповноваженій особі певні документи додатково до тих, що передбачені ч. ч. 4; 6 ст. 14 Закону про громадські

---

⁶⁵ Постанова Херсонського окружного адміністративного суду від 11.09.2013 р. у справі № 821/3172/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33508203>

⁶⁶ Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 18.03.2014 р. у справі № 826/17770/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37863126>; ухвала Одеського апеляційного адміністративного суду від 19.11.2014 р. у справі № 821/1137/14 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41535240>

об'єднання. Так у справі № 826/13043/13-а Київський апеляційний адміністративний суд дійшов висновку, що громадська організація повинна була надати докази належного виклику делегатів на засідання вищого органу управління⁶⁷. Так само цей суд у справі № 823/731/14, посилаючись на те, що за статутом громадської організації інвалідів головою цієї організації міг бути лише інвалід, констатував, що при повідомленні про обрання нового голови громадська організація повинна була подати документи, які б підтвердили, що новообраний голова має статус інваліда⁶⁸.

Отже, при розгляді цих справ адміністративні суди дійшли висновку про незаконність рішення загальних зборів громадського об'єднання, на якому було прийнято рішення про зміну керівника об'єднання, та визнали неправомірними дії державного реєстратора щодо реєстрації відповідних змін у ЄДР. Важливо, що під час ухвалення рішень судам не було надано доказів визнання в установленому порядку недійсним чи скасування рішення загальних зборів.

Рішення з такою позицією надходили на перегляд до ВАСУ, проте суд касаційної інстанції безпосередньо своїх висновків з цього питання не сформулював⁶⁹.

Одеський апеляційний адміністративний суд щодо цього питання зайняв іншу позицію. Зокрема, у своїй постанові від 16 квітня 2014 року у справі № 821/3172/13-а суд зазначив, що судом першої інстанції було залишено поза увагою і помилково не застосовано в

---

⁶⁷ Ухвала Київського апеляційного адміністративного суду від 04.03.2014 р. у справі № 826/13043/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37551547>

⁶⁸ Ухвала від 01.07.2014 р. у справі № 823/731/14 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39667624>

⁶⁹ Ухвала ВАСУ від 20.12.2013 р. у справі № 802/3479/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36335006>; ухвала ВАСУ від 09.12.2014 р. у справі № 823/731/14 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41901030>

цьому спорі норми Порядку ведення Реєстру громадських об'єднань та обміну відомостями між зазначеним Реєстром і ЄДР, затвердженого постановою Кабміну від 19 грудня 2012 року № 1212, зокрема п.п. 4, 6 якого передбачено, що відповідальними за достовірність відомостей, що вносяться до Реєстру, відповідно до закону, є особи, які подали таку інформацію. Реєстратор, у свою чергу, відповідно до закону є лише відповідальним за своєчасність внесення інформації, а тому відповідач у цьому випадку, повинен був діяти виключно відповідно до положень ст. 14 Закону про громадські об'єднання та Закону про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців і, відповідно, не повинен нести будь-яку відповідальність за достовірність належним чином оформлених та поданих йому документів (відомостей), оскільки не тільки не був зобов'язаний, а й взагалі не мав реальної можливості перевірити всі обставини щодо відповідності порядку скликання зборів громадською організацією, процедури та правомочності прийнятих на них рішень, інші подані на реєстрацію документи, зокрема ті, які підтверджують факт членства у громадській організації, наявність кворуму для прийняття рішень на зборах тощо; позивач, у свою чергу, у разі виникнення в нього яких-небудь сумнівів у достовірності поданих відповідачу третьою особою документів чи неправомочності цих загальних зборів мав право оскаржити спірні рішення цих зборів до господарського суду (але таким правом до цього часу не скористався) або звернутися до правоохоронних органів із заявою про порушення кримінального провадження за фактом підробки новими посадовими особами правління КРГОМ «Червоний чабан» цих документів⁷⁰.

Переглядаючи вказане рішення, ВАСУ зазначив, що при розгляді справи слід було взяти, до уваги Порядок підготовки та оформлення рішень щодо громадських об'єднань⁷¹ (Наказ втратив чинність від 09.02.2016 р). Проте щодо основного питання – чи

⁷⁰ Постанова Одеського апеляційного адміністративного суду від 16.04.2014 р. у справі № 821/3172/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38626144>

⁷¹ Про порядок підготовки та оформлення рішень щодо громадських об'єднань: Наказ Міністерства України від 14.12.2012 р. за № 1845/5 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 98 (29.12.2012). – Ст. 3991.

зобов'язаний уповноважений орган перевіряти дотримання статуту при внесенні змін до складу керівних органів – суд касаційної інстанції свого висновку не дав⁷².

§ 3. Припинення діяльності громадських об'єднань

Причинами виникнення спорів цієї категорії є неподання громадськими об'єднаннями протягом року державним податковим органам податкових декларацій, документів фінансової звітності до податкових органів або відсутність суб'єкта господарювання за юридичною адресою.

За результатами аналізу судових рішень у цій категорії справ встановлено наявність різних підходів щодо застосування законодавства про припинення громадських об'єднань із статусом юридичної особи при розгляді справ за позовами державних податкових органів, а саме відсутня єдина правова позиція у застосуванні ст. 25, 28, 29 Закону про громадські об'єднання та ст. 38 Закону про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців⁷³, якими врегульовано підстави припинення відповідно громадських об'єднань та суб'єктів господарювання. Так, одні суди при розгляді справ за позовами державних податкових органів про примусове припинення громадських об'єднань надають перевагу застосуванню Закону про громадські об'єднання, інші суди – Закону про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, якими закріплено різні підстави для примусового припинення громадських об'єднань.

Щодо надання переваги в застосуванні до спірних правовідносин Закону про громадські об'єднання можна навести такі судові рішення.

Так, Дніпропетровський окружний адміністративний суд постановою від 19 листопада 2014 року у справі № 804/15112/14

---

⁷² Ухвала ВАСУ від 06.11.2014 р. у справі № 821/3172/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41629000>

⁷³ Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. за № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31-32 (08.08.2003). – Ст. 263.

відмовив в задоволенні позову Криворізької північної об'єднаної державної податкової інспекції Головного управління Міністерства доходів у Дніпропетровській області до Громадського об'єднання Жовтневого району м. Кривого Рогу «Едельвейс» про припинення юридичної особи. Постанова мотивована тим, що суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань в Україні врегульовано спеціальним законодавчим актом – Законом про громадські об'єднання (ст. 2 цього Закону), яким не передбачено як підставу для припинення діяльності громадського об'єднання неподання ним протягом року органам доходів і зборів податкових декларацій, документів фінансової звітності; норми Закону про громадські об'єднання є спеціальними відносно Закону про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, а тому застосуванню в цьому випадку підлягають саме приписи Закону про громадські об'єднання, з огляду на які позовні вимоги про припинення юридичної особи – Громадського об'єднання Жовтневого району м. Кривого Рогу «Едельвейс» задоволенню не підлягають через відсутність на те передбачених законом підстав. В апеляційному порядку ця постанова Дніпропетровського окружного адміністративного суду не оскаржувалася⁷⁴.

Донецький апеляційний адміністративний суд ухвалою від 10 липня 2013 року у справі № 812/3666/13-а залишив без змін постанову Луганського окружного адміністративного суду від 15 травня 2013 року, якою відмовлено в задоволенні позову Антрацитівської об'єднаної державної податкової інспекції Луганської області Державної податкової служби до Первинної профспілкової організації незалежної профспілки гірників України «Шахта «Партизанська» про припинення юридичної особи у зв'язку з ненаданням документів фінансової звітності з 2009 року. Постановляючи таку ухвалу, суд виходив з того, що Закон про громадські об'єднання є спеціальним законом, який регулює

---

⁷⁴ Постанова Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 19.11.2014 р. у справі № 804/15112/14 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.revestr.court.gov.ua/Review/41431947>

порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань в Україні. Колегія суддів не взяла до уваги посилення позивача на приписи ч. 2 ст. 8 Закону про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців у частині наявності підстав для припинення юридичної особи у зв'язку з неподанням відповідачем податкової звітності з 2009 року з тих підстав, що неподання податкової звітності протягом року громадською організацією та профспівковою організацією не є підставою для припинення профспівкової організації як юридичної особи з огляду на приписи законів «Про громадські об'єднання» та «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»⁷⁵.

Така ж позиція викладена у постановвах Житомирського апеляційного адміністративного суду від 27 травня 2013 року у справі № 817/61/13-а та Одеського окружного адміністративного суду від 01 червня 2013 року у справі № 815/3582/13-а⁷⁶.

До подібного висновку доходив ВАСУ у 2012 році в період дії Закону про об'єднання громадян, вказуючи на те, що застосування норм Закону про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців можливе лише у частині, що не суперечить відповідним нормам Закону про об'єднання громадян; оскільки ст. 32 цього Закону передбачає вичерпний перелік підстав примусового розпуску об'єднання громадян, то вона виключає застосування ст. 38 Закону про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних

---

⁷⁵ Ухвала Донецького апеляційного адміністративного суду від 10.07.2013 р. у справі № 812/3666/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32337821>; постанова Луганського окружного адміністративного суду від 15.05.2013 р. у справі № 812/3666/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31315368>; <http://reyestr.court.gov.ua/Review/32337806>

⁷⁶ Постанова Житомирського апеляційного адміністративного суду від 27.05.2013 р. у справі № 817/61/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31488744>; постанова Одеського окружного адміністративного суду від 01.06.2013 р. у справі № 815/3582/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31578223>

осіб – підприємців⁷⁷. Хоча у вказаних ухвалах має місце застосування Закону про об'єднання громадян, а не чинного Закону про громадські об'єднання, це не впливає на сутність порушеного питання, оскільки мова йде про застосування загальної та спеціальної норм до правовідносин, які виникають у процесі припинення громадських об'єднань.

Після набрання чинності Законом про громадські об'єднання ВАСУ підтримав вищевказану позицію. Так, ВАСУ ухвалою від 20 березня 2014 року у справі № 2а-8298/09/10/0170 постановою Окружного адміністративного суду АРК від 21 жовтня 2009 року та ухвалу Севастопольського апеляційного адміністративного суду від 31 січня 2011 року залишив без змін. Ухвалюючи таке рішення, ВАСУ погодився з позицію окружного та апеляційного судів щодо надання переваги Закону про громадські об'єднання у регулюванні правовідносин, які виникають у процесі припинення громадських об'єднань, мотивуючи це тим, що цей Закон є спеціальним законом, який регулює порядок створення, діяльності, припинення діяльності об'єднань, їхні права та обов'язки, відповідальність за порушення встановлених для цих об'єднань норм та правил⁷⁸.

Також у практиці адміністративних судів має місце інший підхід до вирішення цієї категорії справ, а саме визнання судами можливості врегулювання відносин припинення громадських об'єднань Законом про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

Так, у своїй постанові від 25 червня 2013 року у справі № 1170/2а-3394/12 за позовом Долинської міжрайонної державної податкової інспекції Кіровоградської області Державної податкової служби до Загону з охорони громадського порядку «Аскольд» про припинення юридичної особи як аргументи для задоволення позову

---

⁷⁷ Ухвала ВАСУ від 24.01.2012 р. у справі № К-49223/09 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21534945>; ухвала ВАСУ від 22.10.2012 р. у справі № К-18042/09 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26949490>

⁷⁸ Ухвала ВАСУ від 20.03.2014 р. у справі № 2а-8298/09/10/0170 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37968419>

Дніпропетровський апеляційний адміністративний суд зазначив, що за ч. 2 ст. 25 Закону про громадські об'єднання припинення діяльності громадського об'єднання зі статусом юридичної особи має наслідком припинення цієї юридичної особи у порядку, встановленому Законом про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом, а тому норми цього Закону є загальними відносно Закону про громадські об'єднання⁷⁹.

Подібна позиція викладена в постанові Хмельницького окружного адміністративного суду від 05 травня 2014 року у справі № 822/1478/14, якою задоволено позов Шепетівської ОДПІ ГУ Міндоходів у Хмельницькій області до Грицівської громадської організації з охорони правопорядку «Правопорядок» про припинення юридичної особи. Задовольняючи позов, суд у своєму рішенні зазначив, що відповідно до ст. 38 Закону про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців підставою для ухвалення судового рішення про припинення юридичної особи, зокрема, є неподання протягом року органам державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності відповідно до закону. З урахуванням наведеного суд дійшов висновку, що позовні вимоги позивача є обґрунтованими, відповідають чинному законодавству та підлягають задоволенню. В апеляційному порядку постанова суду у цій справі не оскаржувалась⁸⁰.

Така правова позиція знайшла своє відображення у практиці адміністративних судів різних округів⁸¹.

---

⁷⁹ Постанова Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 25.06.2013 р. у справі № 1170/2а-3394/12 // Архів Дніпропетровського окружного адміністративного суду.

⁸⁰ Постанова Хмельницького окружного адміністративного суду від 05.05.2014 р. у справі № 822/1478/14 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38582705>

⁸¹ Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 11.09.2014 р. у справі № 823/244/14 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40648680>; постанова Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 22.04.2013 р. у справі № 809/1002/13-а [Електронний ресурс]

Мають місце випадки різного підходу місцевих та апеляційних судів до визначення законодавчого врегулювання відносин, що виникають у процесі примусового припинення громадських об'єднань з ініціативи податкових органів.

Так, постановою від 20 січня 2014 року у справі № 804/15166/13-а Дніпропетровський окружний адміністративний суд відмовив у задоволенні позову Лівобережної об'єднаної державної податкової інспекції міста Дніпропетровська Головного управління Міністерства доходів у Дніпропетровській області до Дніпропетровської обласної молодіжної громадської організації «Творче об'єднання «СТРИТ ФАКТОР» про припинення юридичної особи у справі № 804/15166/13-а. У цій справі суд дійшов висновку, що відповідно до ч. 2 ст. 38 Закону про державну реєстрацію юридичних і фізичних осіб – підприємців підставою для ухвалення судового рішення щодо припинення юридичної особи, що не

// Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30851803>; постанова Донецького окружного адміністративного суду від 15.02.2013 р. у справі № 805/870/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29338067>; постанова Херсонського окружного адміністративного суду від 08.08.2013 р. у справі № 821/2849/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33026726>; постанова Рівненського окружного адміністративного суду від 18.01.2013 р. у справі № 2а/1770/4669/2012 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28738929>; постанова Запорізького окружного адміністративного суду від 25.10.2013 р. у справі № 808/7214/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34592360>; постанова Одеського окружного адміністративного суду від 04.06.2013 р. у справі № 815/3566/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31603675>; постанова Черкаського окружного адміністративного суду від 11.08.2014 р. у справі № 823/2153/14 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40091123>; постанова Дніпропетровського адміністративного апеляційного суду від 06.05.2014 р. у справі № 804/4409/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38876878>

пов'язано з банкрутством юридичної особи, є неподання протягом року органам доходів і зборів податкових декларацій, документів фінансової звітності відповідно до закону. Разом із тим суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань в Україні врегульовано спеціальним законодавчим актом – Законом про громадські об'єднання. При цьому ч. 5 ст. 28 вказаного Закону чітко визначено, що інші підстави для заборони діяльності громадського об'єднання, крім зазначених у ч. 1 цієї статті, не допускаються. Зважаючи на те, що Законом про громадські об'єднання не передбачено як підставу для припинення діяльності громадського об'єднання неподання ним протягом року органам доходів і зборів податкових декларацій, документів фінансової звітності відповідно до закону, а також на те, що його норми є спеціальними відносно Закону № 755-IV, то застосуванню у цьому випадку підлягають саме приписи Закону про громадські об'єднання, з огляду на які позовні вимоги про припинення юридичної особи ДОМГО «ТО «СТРИТ ФАКТОР» задоволенню не підлягають через відсутність на те передбачених законом підстав. Водночас судова колегія апеляційного суду у своїй постанові від 30 вересня 2014 року дійшла висновку про порушення окружним адміністративним судом норм чинного законодавства України та зазначила, що відповідно до ч. 1 ст. 3, п. 1 ст. 33, абз. 5 ч. 2 ст. 38 Закону про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, дія якого поширюється на державну реєстрацію всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування, а також фізичних осіб – підприємців, підставами для ухвалення судового рішення щодо припинення юридичної особи, що не пов'язано з банкрутством юридичної особи, є, зокрема, неподання підприємством протягом року органам державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності відповідно до закону⁸².

---

⁸² Постанова Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 20.01.2014 р. у справі № 804/15166/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36723044>; постанова Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 30.09.2014 р. у справі № 804/15166/13-а

Аналогічними були висновки судів у справі за позовом Державної податкової інспекції в Амур-Нижньодніпровському районі м. Дніпропетровська Головного управління Міністерства доходів у Дніпропетровській області до громадської організації «Дніпропетровська обласна асоціація «Село благословенне» про припинення юридичної особи⁸³.

За період дії Закону про об'єднання громадян суд касаційної інстанції дотримувався позиції, що норми Закону про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців є загальними відносно спеціальних норм Закону про об'єднання громадян, які регулюють питання реєстрації об'єднань громадян, їх ліквідації і не суперечать загальним нормам. А тому підстави припинення юридичної особи, визначені ст. 38 Закону про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, є незалежними від випадків примусового розпуску (ліквідації) об'єднань за ст. 32 Закону про об'єднання громадян, які додатково передбачені для осіб, що підпадають під дію цього Закону⁸⁴.

[Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41229132>

⁸³ Постанова Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 21.01.2014 р. у справі №804/14947/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36958040>; постанова Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 01.07.2014 р. у справі № 804/14947/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.vasu.gov.ua/Review/39717084>

⁸⁴ Ухвала ВАСУ від 26.06.2012 р. у справі № К-27198/10 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24962057>; ухвала ВАСУ від 11.06.2012 у справі № К-19501/10 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24960288>; ухвала ВАСУ від 27.11.2012 р. у справі № К/9991/192/12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27885102>; ухвала ВАСУ від 21.07.2014 р. у справі № К/9991/39374/12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40310485>; ухвала ВАСУ від 23.09.2014 р. у справі № К/800/10718/13 [Електронний ресурс] // Єдиний

Така ж судова позиція висловлена ВАСУ і у 2014 році. Зокрема, в ухвалі ВАСУ від 19 листопада 2014 року у справі № 817/2051/14 суд вказав, що залежно від підстав припинення об'єднання громадян та суб'єкта звернення до суду застосуванню підлягають відповідно норми Закону про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців чи Закону про громадські об'єднання. Відповідно до абз. 5 ч. 2 ст. 38 Закону про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців підставою для ухвалення судового рішення щодо припинення юридичної особи, що не пов'язано з банкрутством юридичної особи, є неподання протягом року органам державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності відповідно до закону. Таким чином, органи податкової служби наділені правом звернення до суду з позовом про припинення громадської організації за неподання протягом року органам державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності відповідно до закону⁸⁵.

Отже, з порушеного питання суперечливою є позиція як місцевих та апеляційних адміністративних судів, так і ВАСУ.

Наступним спірним питанням за справами цієї категорії є питання щодо наявності у податкових органів права звертатися до суду з позовами про припинення громадських об'єднань з підстав, не пов'язаних з поданням податкової звітності. Найбільш поширеною є підстава, яка закріплена в абз. 6 ч. 2 ст. 38 Закону про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців: наявність в ЄДР запису про відсутність юридичної особи за вказаним її місцезнаходженням.

Аналіз судових рішень свідчить про формування двох протилежних позицій з цього питання.

Відповідно до першої позиції у податкових органів відсутнє право на звернення до суду з позовними вимогами про припинення

державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40685098>

⁸⁵ Ухвала ВАСУ від 19.11.2014 р. у справі № 817/2051/14 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41602139>

юридичної особи з підстав відсутності останньої за її місцем реєстрації.

Наприклад, суди в постанові Рівненського окружного адміністративного суду від 11 серпня 2014 року та ухвалі Житомирського апеляційного адміністративного суду від 24 вересня 2014 року у справі № 817/2072/14 зазначили таке: ч. 1 ст. 28 Закону про громадські об'єднання передбачено, що громадське об'єднання може бути заборонено судом за позовом уповноваженого органу з питань реєстрації в разі виявлення ознак порушення громадським об'єднанням вимог статей 36, 37 Конституції України, ст. 4 цього Закону. Заборона громадського об'єднання має наслідком припинення його діяльності у порядку, встановленому цим Законом, та виключення з Реєстру громадських об'єднань. Таким чином, у чинному законодавстві відсутні матеріально-правові підстави для звернення податкового органу до суду з вимогою про припинення районної організації громадської партії «Пора», яка не є суб'єктом підприємницької діяльності⁸⁶.

У подібній справі Вінницький окружний адміністративний суд, відмовивши у задоволенні позову повністю, свою постанову від 16 червня 2014 року мотивував тим, що податкові інспекції є державними органами, що забезпечують дотримання податкового та іншого законодавства, пов'язаного з надходженням коштів до бюджетів. Повноважень щодо звернення з позовом до суду про припинення юридичної особи у зв'язку з внесенням до державного реєстру відомостей про відсутність юридичної особи за юридичною адресою орган податкової служби не має. За вказаних обставин орган податкової служби при зверненні до суду з позовом про припинення юридичної особи відповідача на підставі того, що були

---

⁸⁶ Постанова Рівненського окружного адміністративного суду від 11.08.2014 р. у справі № 817/2072/14 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40098318>; ухвала Житомирського апеляційного адміністративного суду від 24.09.2014 р. у справі № 817/2072/14 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40614659>

внесені в державний реєстр відомості щодо відсутності його за юридичною адресою, перевищив свої повноваження⁸⁷.

Підтримуючи таку позицію, суд касаційної інстанції поси-лається, зокрема, на те, що сама собою наявність в ЄДР запису про відсутність юридичної особи за вказаним її місцезнаходженням не є свідченням провадження платником діяльності, спрямованої на ухилення від оподаткування, а тому не може бути матеріально-правовою підставою заявленої податковим органом вимоги щодо припинення юридичної особи. Водночас органи доходів і зборів можуть звертатися з вимогами про припинення юридичної особи не в усіх випадках, визначених ст. 38 Закону України Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, а лише в тих, коли такі органи діють у межах своєї компетенції. А тому органи державної податкової служби мають право звертатися з вимогою про припинення державної реєстрації юридичної особи, якщо підставою позову є неподання таким суб'єктом протягом року до органів державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності згідно із законодавством⁸⁸.

Слід констатувати, що займаючи позицію про відсутність у податкових органів вказаного права, суди в одних випадках відмов-ляють у задоволенні позову⁸⁹, а в інших – відмовляють у відкритті провадження в адміністративній справі⁹⁰.

---

⁸⁷ Постанова Вінницького окружного адміністративного суду від 16.06.2014 р. у справі № 802/1760/14-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39306049>

⁸⁸ Ухвала ВАСУ від 18.09.2013 р. у справі № 2а/0270/4206/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33858735>

⁸⁹ Постанова Вінницького окружного адміністративного суду від 16.06.2014 р. у справі № 802/1760/14-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39306049>; ухвала ВАСУ від 18.09.2013 р. у справі № 2а/0270/4206/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33858735>

⁹⁰ Ухвала Київського окружного адміністративного суду від 10.10.2013 р. у справі № 810/5461/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34021802>; ухвала Луганського окружного адміністративного суду від

Відповідно до іншої висловленої судами позиції у податкових органів наявне таке право, адже дані щодо фактичного місцезнаходження платника податку є необхідною інформацією для виконання наданих законом повноважень щодо здійснення контролю за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування та сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), забезпечення обліку платників податків та інших дій у межах здійснення контролюючої функції, а тому подання позову про припинення юридичної особи у випадку наявності в ЄДР запису про відсутність юридичної особи за вказаним її місцезнаходженням відповідає повноваженням органу доходів і зборів. Звернення податкового органу до суду із зазначеної підстави обумовлюється виконанням покладеного на нього законом обов'язку щодо аналізу причин і оцінки даних про фактичні порушень податкового законодавства. Більш того, ч. 2 ст. 38 Закону про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців не містить імперативного застереження щодо кола осіб, які мають право звернутися до суду з позовом про припинення юридичної особи з наведеної вище підстави⁹¹.

Викладене узгоджується з позицією ВС України, який визнав за органами державної податкової служби право на звернення до суду з позовом про скасування державної реєстрації суб'єкта

25.02.2013 р. у справі № 812/2015/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29554959>; ухвала Луганського окружного адміністративного суду від 13.03.2013 р. у справі № 812/2016/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29924514>; ухвала Київського окружного адміністративного від 07.11.2014 р. у справі № 810/6287/14 // [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41318288>; ухвала Київського окружного адміністративного суду від 07.11.2014 р. у справі № 810/6270/14 // [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41301832>.

⁹¹ Ухвала ВАСУ від 20.12.2012 р. у справі № 7/699 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28329235>

підприємницької діяльності⁹². Оскільки скасування державної реєстрації за змістом є відповідником чинного інституту припинення юридичної особи, то наведену позицію ВС України цілком виправдано застосовувати і при застосуванні чинного ПК України, норма ст. 20 якого відтворила п. 17 ст. 11 Закону України «Про державну податкову службу в Україні», що втратив чинність. При цьому ВС України зазначив, що згадане повноваження щодо звернення до суду з позовом може бути використане виключно з метою, що впливає з потреб виконання завдань і функцій органів державної податкової служби, а саме з метою запобігання порушенню податкового законодавства або його припинення.

Запитання для самоконтролю

1. Засновники громадських об'єднань.
2. Статут (Положення) громадських об'єднань, вимоги до нього, скласти проект статуту НУО.
3. Легалізація неурядових організацій.
4. Реєстрація і відмова в реєстрації. Повідомлення про утворення НУО.
5. Припинення діяльності громадських об'єднань, їх реорганізація та ліквідація.
6. Судове оскарження відмови державних реєстраторів у внесенні змін до відомостей про громадське об'єднання як юридичну особу, що містяться в ЄДР.
7. Особливості внесення змін до статуту, складу керівних органів громадського об'єднання.
8. Правові наслідки неподання громадськими об'єднаннями протягом року державним податковим органам податкових декларацій, документів фінансової звітності.
9. Юридичні наслідки відсутності громадської організації за юридичною адресою.

---

⁹² Постанова Верховного суду України від 09.10.2012 р. у справі № 21-177а12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27362861>; постанова Верховного суду України від 16.10.2012 р. у справі № 21-281а12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27226048>

ТЕМА 5. ПРАВА ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

§ 1. Фінансування НУО

Не менш гострою залишається ще одна проблема в розвитку НУО – обмеженість фінансових ресурсів. Законом про громадські об'єднання визначено, що громадські організації зі статусом юридичної особи мають право на фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів і зобов'язані подавати та оприлюднювати звіти про використання цих коштів.

Втім державне фінансування громадських організацій в Україні залишається формальним й непрозорим, не врегульовано процедури надання державних грантів, відсутнє довгострокове державне фінансування, не вирішеним на державному рівні залишається питання щодо створення Національного Фонду розвитку громадянського суспільства.

Реалізацію розроблених НУО програм (проектів, заходів) ускладнюють надмірно короткі строки, протягом яких надається державна фінансова підтримка їхньої діяльності, необґрунтовані обмеження на витрати, фінансування програм, проектів та заходів НУО за рахунок бюджетних коштів.

Серед механізмів державної підтримки НУО варто відзначити субсидіювання на статутну діяльність громадських організацій (як механізм державної підтримки передбачає безоплатне або на пільгових умовах надання матеріальних засобів – приміщення, обладнання, створення пільгових умов для оренди приміщень або земельної ділянки). Хоча субсидії надаються НУО за визначеними державою критеріями, фактично їх отримують, як свідчить практика, одні й ті ж самі громадські об'єднання: всеукраїнські громадські організації інвалідів, ветеранів, всеукраїнські молодіжні організації. Тож існуючі процедури розподілу державних субсидій серед НУО та нинішнє їхнє цільове призначення не сприяють послабленню гостроти соціальних проблем, над вирішення яких

працює громадських актив інших, крім вказаних вище, громадських об'єднань⁹³.

§ 2. Компетенція громадських інспекторів

Контроль повинен бути взаємним. НУО, яка представляє частину суспільства чи його конкретні соціальні групи, не має права контролювати державу, але, в принципі, громадські організації можуть контролювати діяльність органів державної влади у формі так званого громадського контролю. Мова йде про громадський контроль, який не дає права громадським організаціям втручатися безпосередньо у діяльність органів державної влади, але щодо певних сфер діяльності і для визначених громадських організацій передбачається нормативно-правовими актами, оскільки є більш ефективним, ніж контроль з боку органів держави, і в зв'язку з особливим значенням у суспільстві виконуваних даними громадськими організаціями функцій для захисту прав та інтересів громадян (наприклад, законодавчо правом здійснювати громадський контроль у певних сферах наділені профспілки)⁹⁴.

Громадський контроль є важливою формою реалізації демократії і способом залучення населення до управління суспільством і державою. Ідея контролю, здійснюваного громадянським суспільством, базується на прозорості й відкритості всієї системи функціонування владних інститутів, їх відповідного правового забезпечення, що в кінцевому підсумку унеможливує приховування «невигідної» інформації, завдяки чому контролюючими за цих умов стають якщо не всі, то переважна більшість⁹⁵.

Керуючись ст. 255 КупАП, до кола осіб, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення, відносяться

---

⁹³ Горемикіна Ю. В. Проблеми розвитку недержавних організацій у сфері надання соціальних послуг // Демографія та соціальна економіка. – 2009. – № 1 (11). – С. 161–168.

⁹⁴ Органи державної влади України: монографія / за ред. В. Ф. Погорілка. – Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2002. – С. 493.

⁹⁵ Кравчук В. М. Межі державного контролю функціонування громадських організацій [Електронний ресурс]. – URL: dspace.tneu.edu.ua

представники громадських організацій або органів громадської самодіяльності:

- член громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону (ст. ст. 92, 148, 152, 154, 160, 175¹, 179, 185⁷, 186², 186⁴ КУпАП);

- члени громадських організацій осіб з інвалідністю (ч. ч. 2, 3, 4 ст. 152¹ КУпАП);

- громадський інспектор Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (ст. 92 КУпАП);

- громадський інспектор з охорони довкілля (ч. 4 ст. 85, ст. 88¹, 91 КУпАП);

- члени громадських організацій осіб з інвалідністю (ч. 6 ст. 152¹ КУпАП).

З метою складення протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, порушника може бути доставлено в поліцію, в підрозділ Військової служби правопорядку у Збройних Силах України чи до органу Державної прикордонної служби України, штабу громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, чи громадського пункту з охорони громадського порядку поліцейським, посадовою особою Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, військовослужбовцем чи працівником Державної прикордонної служби України або членом громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а при порушенні законодавства про державну таємницю – до органів Служби безпеки України її співробітником. Доставлення порушника з числа кадрових співробітників розвідувального органу України при виконанні ним своїх службових обов'язків здійснюється тільки у присутності офіційного представника цього органу.

При вчиненні лісопорушень, порушень правил полювання, правил рибальства і охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу, якщо особу порушника не може бути встановлено на місці порушення, працівники державної лісової охорони, а в лісах колективних сільськогосподарських підприємств – працівники лісової охорони зазначених підприємств, уповноважені на те посадові особи органів,

які здійснюють державний нагляд за додержанням правил полювання, органів рибоохорони, посадові особи інших органів, які здійснюють державний контроль за охороною і використанням тваринного світу, працівники служб охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також поліцейські можуть доставляти осіб, які вчинили ці правопорушення, у поліцію чи в приміщення виконавчого органу сільської, селищної ради. Доставлення порушника може провадитись також членами громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, громадськими інспекторами охорони природи, громадськими мисливськими інспекторами, громадськими інспекторами органів рибоохорони та громадськими лісовими інспекторами.

§ 3. Реалізація громадськими об'єднаннями права на мирні зібрання

Причинами виникнення спорів цієї категорії в судах є обмеження прав громадських об'єднань на мирні зібрання.

Вивчення судової практики показує, що здебільшого підставою для відмови органам місцевого самоврядування в задоволенні позовів про обмеження права на мирне зібрання є ненадання суду доказів, які б свідчили про реальну можливість порушення національної безпеки та громадського порядку при їх проведенні⁹⁶.

Наприклад, у своїй постанові від 06 березня 2014 року у справі № 823/3743/13-а Київський апеляційний адміністративний суд, скасовуючи постанову Черкаського окружного адміністративного суду від 25 листопада 2013 року у справі за адміністративним позовом виконавчого комітету Черкаської міської ради до Черкаської обласної організації Комуністичної партії України про встановлення

---

⁹⁶ Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 06.03.2014 р. у справі № 823/3743/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37710360>; постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 09.04.2014 р. у справі № 810/5138/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38278220>

обмежень щодо реалізації права на мирні зібрання, вказав на те, що позивачем не надано суду жодних доказів на підтвердження здійснення ним конкретних дій щодо організації та забезпечення охорони громадської безпеки, громадського порядку для проведення вказаних мирних зібрань, у процесі здійснення яких виникли об'єктивні підстави вважати, що проведення таких мирних зібрань створить реальну загрозу інтересам національної безпеки та громадського порядку, або обґрунтованих доказів неможливості їх здійснення. Натомість вимоги позивача ґрунтуються лише на формальних міркуваннях про можливі порушення громадської безпеки, громадського порядку, яких не достатньо для обмеження конституційного права громадян. Така небезпека не повинна бути уявною, а має ґрунтуватися на конкретних фактах чи даних про наявність реальної загрози інтересам національної безпеки та громадського порядку.

Підставою для відмови у задоволенні позову виконавчого комітету Мукачівської міської ради до голови старійшин Каналош С. Е., члена старійшин Боршоді Й. Й., члена старійшин Мандича Е. Е., члена старійшин Балог О. О., треті особи: Йонаш І. М., старости ромського поселення в м. Мукачеве Горвата Г. О., про обмеження права на мирні зібрання у справі № 807/2682/13-а, яка знаходилась у провадженні Закарпатського окружного адміністративного суду, стали такі фактичні обставини: відсутність у матеріалах справи доказів на підтвердження неможливості позивачем забезпечити громадський порядок під час проведення зазначеного в повідомленні від 23 липня 2013 року мирного зібрання⁹⁷.

На необхідність надання суду відповідних доказів вказав і ВАСУ в постанові від 26 березня 2014 року у справі за адміністративним позовом Київської міської державної адміністрації до громадських організацій «Здорова нація», «Тверезий погляд на життя», «Тверезий Київ», «Рух ЛПГ», «Батьківський комітет

---

⁹⁷ Постанова Закарпатського окружного адміністративного суду від 28.07.2013 р. у справі № 807/2682/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32759120>

України», Об'єднання віруючих Української Правовірної Греко-Католицької Церкви, Всеукраїнського православного Братства Святого Архистратига Божого Михаїла Української Православної Церкви, Президента Всеукраїнської громадської організації «Донна» Яценко Л. О., члена організаційного комітету «Київ Прайд 2013» Науменка В. О., Союзу комсомольських організацій «Всесоюзний Ленінський комуністичний союз молоді», третя особа – Головне управління Міністерства внутрішніх справ України в м. Києві, про обмеження реалізації права на мирні зібрання⁹⁸.

Поряд із цим у практиці адміністративних судів мають місце випадки заборони проведення мирних зібрань. Так, у березні 2014 року Харківський окружний адміністративний суд задовольнив позов Харківської міської ради до Громадської організації «Велика Русь» в особі голови ОСОБА_6 про обмеження права на мирне зібрання. Задовольняючи позов, суд першої інстанції дійшов висновку, що позивачем наведено конкретні обставини наявності реальної загрози інтересам національної безпеки та громадського порядку. Як докази суду було надано: 1) лист прокуратури м. Харкова, з якого вбачалось, що проведення зазначеного мітингу несе загрозу суверенітету і територіальній цілісності держави, правам і свободам мешканців регіону; 2) лист Управління Служби безпеки України в Харківській області, згідно з яким у день проведення зібрання в Харкові радикально налаштованими активістами проросійських громадських організацій планується проведення громадсько-масових заходів, під час яких заплановано обговорення ряду питань подальшої розбудови органів місцевої влади Харківської області та участі громадськості в їх діяльності, які неоднозначно сприймаються мешканцями м. Харкова, через що під час проведення вказаних заходів можуть бути здійснені провокаційні дії щодо учасників заходів, представників правоохоронних органів та органів місцевої влади, неконтрольований розвиток яких може призвести до масових заворушень, у тому числі пов'язаних з насиллям та захопленням будівель органів державної влади;

---

⁹⁸ Постанова ВАСУ від 26.03.2014 р. у справі № 826/7505/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37941125>

3) листи Харківського міського управління ГУ МВСУ в Харківській області, в яких зазначено, що на день проведення зібрання подані також повідомлення ОСОБА_3 про проведення мітингу біля пам'ятника Т.Г. Шевченку на підтримку євроінтеграції чисельністю 1000 чоловік та повідомлення Харківського МК «КПУ» ОСОБА_5 про проведення інформаційно-агітаційного заходу про зміну політики, що веде до тотального погіршення життя працюючого населення, чисельністю до 1000 чоловік, крім того, у той же день заплановано проведення в м. Харкові футбольного матчу в рамках Чемпіонату України по футболу між командами Прем'єр-ліги «Металіст» (Харків) – «Шахтар» (Донецьк), у зв'язку з чим зафіксовано непоодинокі випадки виникнення конфліктних ситуацій між учасниками, які мають різнополярні погляди на громадсько-політичну ситуацію, яка склалася в Україні⁹⁹.

Слід відзначити, що позиція ВАСУ щодо реалізації права громадян на мирні зібрання відображена у довідці щодо вивчення та узагальнення практики застосування адміністративними судами законодавства під час розгляду та вирішення впродовж 2010–2011 років справ стосовно реалізації права на мирні зібрання (збори, мітинги, походи, демонстрації тощо) від 01 квітня 2012 року, якої дотримуються адміністративні суди України впродовж 2013–2015 років при розгляді справ за участю громадських об'єднань при реалізації ними вищевказаного права. Згідно з висновками цієї довідки єдиною правовою підставою для задоволення позову органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування про обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання є визнання судом того факту, що проведення такого заходу може створити реальну небезпеку заворушень чи злочинів, загрозу здоров'ю населення або правам і свободам інших людей. Така небезпека не повинна бути уявною, а повинна ґрунтуватися на конкретних фактах чи даних про наявність реальної загрози інтересам національної безпеки та громадського порядку.

---

⁹⁹ Постанова Харківського окружного адміністративного суду від 28.03.2014 р. у справі № 820/5681/14 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37903530>

Окремої уваги заслуговує вирішення судами питання про строки подання заяви про проведення мирних зібрань. В окремих судових рішеннях не знаходять відображення підходи Європейського суду щодо неправомірності застосування активів органів місцевого самоврядування за умови відсутності загального акта парламенту¹⁰⁰.

Наприклад, ВАСУ в ухвалі від 23 січня 2014 року у справі № 2а-7669/11/2670 вказав на те, що оскільки на цей час законодавчо не встановлені строки подання заяви про проведення мирних зібрань, позивач у своїй діяльності щодо забезпечення недержавних масових заходів правомірно керується Порядком організації та проведення в м. Києві масових заходів політичного, релігійного, культурно-просвітницького, спортивного, видовищного та іншого характеру, в якому зазначено строк подачі повідомлення про вжиття таких заходів за 10 днів до їх проведення, про що організаторами повідомляється виконавчий орган Київської міської ради¹⁰¹.

Водночас мають місце випадки, коли місцеві та апеляційні суди займають іншу позицію. Наприклад, Черкаський окружний адміністративний суд у постанові від 07 серпня 2013 року у справі № 823/2444/13-а визнав незаконними такі місцеві порядки через перевищення повноважень, наданих Конституцією та законами України¹⁰².

---

¹⁰⁰ Vuarentsov and others v Ukraine, заява № 20372/11, рішення від 11.04.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.echr.coe.int

¹⁰¹ Ухвала ВАСУ України від 23.01.2014 р. у справі № 2а-17669/11/2670 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/29023687>

¹⁰² Постанова Черкаського окружного адміністративного суду від 07.08.2013 р. у справі № 823/2444/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32917184>.

§ 4. Реалізація громадськими об'єднаннями права представляти інтереси своїх членів в органах державної влади, у тому числі судах

Причинами виникнення таких спорів є відмови адміністративних судів у прийнятті позовів, які громадські об'єднання подають в інтересах своїх членів.

Правозастосовна практика свідчить про наявність різних підходів щодо наявності у громадських об'єднань права представляти інтереси своїх членів в органах державної влади та визначення правил підтвердження такими об'єднаннями права діяти в інтересах своїх членів.

Закон України «Про безоплатну правову допомогу»¹⁰³, по суті, не встановлює жодних особливостей представництва громадських організацій, які надають правову допомогу не за бюджетні кошти, а ст. 2 цього Закону залишає порядок надання такої допомоги у компетенції законодавства про громадські організації та установчих документів конкретних організацій.

У зв'язку з цим на практиці мають місце випадки, коли суди у своїх рішеннях вказують на те, що на відміну від Закону про об'єднання громадян, у ст. 21 Закону про громадські об'єднання в переліку прав такого немає, а з огляду на ч. 2 ст. 56 КАС України право виступати представниками надано лише фізичним особам, котрі мають адміністративну процесуальну дієздатність. Отже, право безпосереднього представництва громадських організацій в адміністративних справах викликає сумніви. Водночас суди не завжди беруть до уваги те, що згідно з ч. 1 ст. 1 цього Закону громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів. По-друге, що стосується захисту інтересів громадян у судах, то визнаються

---

¹⁰³ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. за № 3460-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 51 (23.12.2011). – Ст. 577.

тільки документи, які посвідчують повноваження представника, що передбачені відповідними процесуальними законами.

Наприклад, повертаючи позовну заяву у справі № 821/3627/14 за позовом Херсонської організації «Бізнес-асоціація «Солідарність» до Державної податкової інспекції у м. Херсоні Головного управління Міністерства доходів у Херсонській області, яка подана про захист прав члена організації – фізичної особи-підприємця ОСОБА_1, Херсонський окружний адміністративний суд в ухвалі від 29 серпня 2014 року дійшов висновку, що громадська організація може захищати в суді особисті немайнові та майнові права як своїх членів, так і права та охоронювані законом інтереси інших осіб, які звернулися до неї за таким захистом, лише у випадках, якщо таке повноваження передбачено у її статутних документах та якщо відповідний закон визначає право громадської організації звертатися до суду за захистом прав та інтересів інших осіб. Отже, позивач повинен вказати в позовній заяві та надати докази на підтвердження права Херсонській організації «Бізнес-асоціація «Солідарність» звертатись з відповідним позовом в інтересах підприємця ОСОБА_1, надати суду копію статуту організації, витяг з Реєстру громадських об'єднань та ЄДР, а також копію свідоцтва про реєстрацію громадського об'єднання як громадської організації, докази членства ФОП ОСОБА_1 в ХОБАС¹⁰⁴.

Поряд із цим у судовій практиці має місце і визнання за громадськими об'єднаннями такого права. Зокрема, в ухвалі від 15 травня 2013 року у справі № 801/5172/13-а Окружний адміністративний суд АРК зазначив, що відповідно до абз. 3 ст. 20 Закону про об'єднання громадян для здійснення цілей і завдань, визначених у статутних документах, зареєстровані об'єднання громадян користуються правом представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси своїх членів (учасників) у державних та громадських органах. Отже, зареєстровані об'єднання громадян мають право представляти і захищати свої законні інтереси та

---

¹⁰⁴ Ухвала Херсонського окружного адміністративного суду від 29.08.2014 р. у справі № 821/3627/14 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.revestr.court.gov.ua/Review/40297109>

законні інтереси своїх членів (учасників) у державних органах, а тому для підтвердження прав на представництво конкретної особи позивачу необхідно надати документи, які підтверджують членство цієї особи у громадській організації «НТСАЮ «ЮСТИС»¹⁰⁵.

Практика ВАСУ не дозволяє дійти однозначного висновку про те, чи можуть за Законом громадські об'єднання представляти інтереси своїх членів у судах. В одних випадках суд касаційної інстанції визнає за громадськими організаціями таку можливість¹⁰⁶, в інших – ВАСУ зазначає, що громадська організація може захищати в суді права своїх членів, лише якщо відповідний закон визначає право громадської організації звертатися до суду за захистом прав та інтересів інших осіб¹⁰⁷.

Різною є судова позиція щодо правил підтвердження права громадських об'єднань діяти в інтересах своїх членів.

Позиція щодо необхідності надання громадськими об'єднаннями довіреності на підтвердження факту представництва ними інтересів своїх членів у державних органах викладена в ухвалі Вінницького апеляційного адміністративного суду від 20 березня 2014 року у справі № 2-а-1704/10/2270, у якій, зокрема, суд зазначив, що повноваження голови Ради громадської організації «З'єднання борців «За справедливість» А. Г. Войтко щодо представництва перед відділом Державної виконавчої служби Нетішинського міського управління юстиції інтересів членів цієї організації Вялих Т. М. та Вялих А. О. не були оформлені довіреністю, а тому в представництві інтересів ОСОБА_9 та

---

¹⁰⁵ Ухвала окружного адміністративного суду АРК від 15.05.2013 р. у справі № 801/5172/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31353839>

¹⁰⁶ Ухвала ВАСУ від 10.12.2014 р. у справі № 826/20189/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42014037>

¹⁰⁷ Ухвала ВАСУ від 25.09.2014 р. у справі № 826/9638/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40708473>

ОСОБА_5 відділом ДВС Нетішинського міського управління юстиції Войтку А.Г. було правомірно відмовлено¹⁰⁸.

Є випадки визнання судами достатнім підтвердження таких повноважень локальними документами господарських об'єднань. Так, Дніпропетровський адміністративний апеляційний суд ухвалою від 30 вересня 2014 року у справі № 199/200/14-а (2а/199/57/14) визнав можливою участь у справі громадської організації «Незалежна правозахисна громадська організація «Право на Захист» в інтересах члена своєї організації ОСОБА_4. На обґрунтування прийняття такого рішення суд зазначив те, що згідно з ч. 1 ст. 1 та ст. 21 Закону про громадські об'єднання такі об'єднання можуть діяти на благо інтересів будь-яких осіб, у тому числі членів організації, для задоволення суспільних, економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів. Отже, право представляти інтереси своїх членів громадська організація реалізує відповідно до Конституції України та законодавства про громадські об'єднання. Для того щоб скористатися цим правом і підтвердити право представляти у суді інтереси свого члена, організація повинна подати докази, які підтверджують, що цей громадянин є справді її членом, а також те, що особа, яка у суді є представником, уповноважена організацією чи має право представляти організацію у цих відносинах. Як було встановлено судом, НПГО «Право на захист» як громадська організація без статусу юридичної особи утворена у повній відповідності з нормами чинного законодавства, а особа, на захист інтересів якої подано позов, є членом цієї організації та заступником керівника¹⁰⁹.

Позицію ВАСУ щодо цього питання можна проілюструвати на прикладі ухвали від 10 жовтня 2013 року, якою суд повернув позовну заяву громадської організації «Суспільний договір» в інтересах

---

¹⁰⁸ Ухвала Вінницького апеляційного адміністративного суду від 20.03.2014 р. у справі № 2-а-1704/10/2270 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37884737>

¹⁰⁹ Ухвала Дніпропетровського адміністративного апеляційного суду від 30.09.2014 р. у справі № 199/200/14-а (2а/199/57/14) [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41229099>

ОСОБА_1 до Президента України Януковича Віктора Федоровича, третя особа – Генеральний прокурор України Пшонка В. П., про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії. Підставою для повернення стало те, що до позовної заяви не додані документи на підтвердження повноважень вказаної особи на ведення справи від імені позивача (статут або положення громадської організації, нотаріально посвідчена довіреність тощо)¹¹⁰.

§ 5. Реалізація громадськими об'єднаннями права на доступ до публічної інформації

Причинами виникнення спорів цієї категорії є ненадання публічної інформації її розпорядниками запитувачам – громадським об'єднанням. Поширеними є випадки надання на запит відповіді про те, що запитувана інформація розміщена на офіційному сайті розпорядника інформації або ненадання жодної відповіді на такі запити.

Аналіз судових рішень цієї категорії справ дає право стверджувати про єдність судової практики розгляду справ вказаної категорії. У переважній більшості справ позовні заяви громадських об'єднань задовольняються в повному обсязі, порушене право громадських об'єднань на доступ до публічної інформації таким чином відновлюється.

Наприклад, у справі № 824/2058/14-а за позовом Всеукраїнської громадської організації «Комітет конституційно-правового контролю України» до Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, в.о. ректора Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Петришина Р. І. про визнання дій протиправними позов задоволено повністю, визнано протиправними дії в.о. ректора Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Петришина Р. І. щодо відмови в задоволенні запиту на інформацію. Постановою Чернівецького окружного адміністративного суду від 10 червня 2014 року мотивовано тим, що нормами чинного законодавства прямо передбачено право витребування громадськими організаціями

---

¹¹⁰ Ухвала ВАСУ від 10.10.2013 р. у справі № 800/665/13 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34058295>

належним чином засвідчених копій документів-носіїв публічної інформації (п. п. 3, 6 ч. 1 ст. 21 Закону про громадські об'єднання), виконання розпорядником обов'язку щодо оприлюднення публічної інформації не звільняє від обов'язку надати публічну інформацію на запит на інформацію, відповідь відповідача про те, що запитувана позивачем інформація оприлюднена на сайті Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича є фактичною відмовою в наданні інформації, а тому є протиправною, оскільки у розпорядників інформації є обов'язок надавати достовірну, точну та повну інформацію на запити відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації»¹¹¹.

Єдність судової практики при розгляді цієї категорії спорів обумовлена наявністю роз'яснення Пленуму ВАСУ з цього питання¹¹².

Незначна кількість відмов у задоволенні позовів пов'язана не зі складністю застосування положень Закону про громадські об'єднання, а з тим, що запитувана інформація є інформацією з обмеженим доступом.

Наприклад, у постанові Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 09 серпня 2013 року у справі № 804/9956/13-а за позовом Всеукраїнської громадської організації «Комітет конституційно-правового контролю України» до ректора Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет» Бурмістра М. В. про визнання дії протиправною суд відмовив у задоволенні позову з посиланням на те, що запитувана позивачем інформація є інформацією з обмеженим доступом. Надання запитуваних позивачем документів тягне за собою розголошення персональних даних членів приймальної комісії, що призвело б до порушення конституційного права особи

---

¹¹¹Постанова Чернівецького окружного адміністративного суду від 10.06.2014 р. у справі № 824/2058/14-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39265746>

¹¹²Постанова Пленуму ВАСУ від 30.09.2013 р. № 11 «Про практику застосування адміністративними судами положень Закону України від 13.01.2011 р. № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації». – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0011760-13>

на таємницю приватного життя. Дані, запитувані позивачем, зокрема, щодо членів приймальної комісії, прізвищ та інших даних про екзаменаторів є конфіденційною інформацією відповідно до ст. 7 Закону України «Про доступ до публічної інформації»¹¹³.

До січня 2013 року проблема реалізації громадськими об'єднаннями права на отримання публічної інформації полягала в тому, що ст. 20 Закону про об'єднання громадян передбачає, що громадські організації для здійснення цілей і завдань, визначених у статутних документах, користуються правом одержувати від органів державної влади і управління та органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для реалізації своїх цілей і завдань. На таке положення тривалий час посилались органи влади, відмовляючи у наданні інформації чи зтягаючи строки розгляду запитів. Хоча на той момент була чинною ч. 2 ст. 19 Закону України «Про доступ до публічної інформації»¹¹⁴, яка надавала право запитувачу, у тому числі громадським об'єднанням, звернутися до розпорядника інформації із запитом на інформацію незалежно від того, стосується ця інформація його особисто чи ні, без пояснення причини подання запиту. Новий Закон про громадські об'єднання усунув зазначену колізію, адже відповідно до ст. 21 цього Закону громадські об'єднання мають право одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації.

Запитання для самоконтролю

1. Види прав громадських об'єднань.
2. Право неурядових організацій на участь у формуванні органів державної влади й органів місцевого самоврядування.
3. Власність громадських об'єднань, шляхи її набуття.

---

¹¹³ Постанова Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 09.08.2013 р. у справі № 804/9956/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34549581>

¹¹⁴ Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. за № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32 (12.08.2011). – Ст. 314.

4. Господарча та інша комерційна діяльність громадських об'єднань, її обмеження.

5. Компетенція громадських інспекторів як представників громадського контролю.

6. Реалізація права на мирне зібрання членами НУО.

7. Реалізація громадськими об'єднаннями права представляти інтереси своїх членів в органах державної влади, у тому числі судах.

8. Реалізація громадськими об'єднаннями права на доступ до публічної інформації.

ТЕМА 6. КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ. ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

§ 1. Державний контроль за діяльністю громадських формувань

Державний контроль є невід'ємною функцією державного управління, присутнього в тому чи іншому обсязі у всіх сферах суспільного життя. Контроль – це облік, спостереження за будь-чим, перевірка діяльності будь-якої іншої організації або відповідальної особи, звітність, аналіз результатів їх діяльності й виконання стратегічних планів, вжиття заходів щодо корегування таких планів для досягнення необхідних результатів. Це будь-яка перевірка відповідності даного об'єкта встановленим обмеженням та засоби впливу організації на досягнення необхідних результатів¹¹⁵. В цілому, державним контролем є систематична конструктивна діяльність органів державної влади щодо забезпечення законності в усіх сферах, відповідності процесу функціонування об'єкта прийнятим управлінським рішенням. Ефективність контролю забезпечується за умови неухильного додержання принципових вимог до нього. Так, контроль повинен бути об'єктивним, дієвим та гласним, прозорим та відкритим, не повинен бути самоціллю.

Контроль у діяльності громадських організацій потрібен як зовнішній (з боку державних органів)¹¹⁶, так і внутрішній – контроль керівництва організації, яке відповідає не лише за власну, особисту діяльність, але і за стан справ у громадській організації. Такий контроль є важливим, оскільки забезпечує своєчасну оцінку

---

¹¹⁵ Англійсько-український словник термінів і понять з державного управління / уклад. Г. Райт та ін.; пер. В. Івашко. – Київ: Основа, 1996. – С. 88.

¹¹⁶ Додіна Є. Є. Питання державного контролю за діяльністю громадських організацій // Актуальні проблеми держави і права. – Одеса: Юр. літ., 2001. – Вип. 11. – С. 425–428.

діяльності організації, доцільне втручання і вжиття заходів у необхідних випадках.

Державний контроль за діяльністю громадських формувань як частина загальнодержавної системи контролю є забезпечення точного й однакового виконання законів усіма громадськими формуваннями як суб'єктами права. Він так само, як і правове регулювання, включає в себе ряд стадій: перевірку відповідності програми (статуту) громадської організації, її діяльності законодавству держави; вироблення на цій основі рішення; доведення цього рішення до виконавчих органів держави й громадського формування.

Формами державного контролю виступають:

а) відмова у реєстрації громадського формування, програма (статут) якого суперечить вимогам конституції, законів держави;

б) попередження (органами прокуратури) громадського формування щодо невідповідності його діяльності існуючих законів;

в) притягнення до юридичної відповідальності лідерів, членів громадського формування за порушення встановлених державних правил;

г) припинення діяльності громадського формування до прийняття рішення (зважаючи оголошення надзвичайного стану, антиправового характеру її діяльності);

д) ліквідація громадського формування як організації, що має на меті насильницьку зміну конституційного ладу і цілісності держави, підрив її безпеки, розпалювання соціальної чи релігійної ворожнечі.

У сучасному суспільстві суцільний контроль за громадськими організаціями не є доцільним. Більше уваги приділяється контролю вибіркового. На думку більшості громадських діячів та вчених, законодавство про НУО повинно закріпити повний і вичерпний перелік випадків, коли можливий контроль за діяльністю громадських організацій (адже немає необхідності контролювати діяльність всіх організацій і не всі види діяльності потребують нагляду). Зокрема, слід виділити такі форми і сфери державного контролю громадських організацій:

1) попередній контроль статутної документації (зокрема, статуту чи положення громадської організації), а також поточний

контроль за дотриманням громадськими організаціями закріплених в них положень;

2) вибірковий контроль у фінансовій сфері (формування доходів, їх джерела, дотримання чинного законодавства з питань оплати праці, контроль за використанням коштів тощо);

3) вибірковий контроль за виконанням встановлених норм та стандартів (зокрема, здійснення нагляду та контролю з боку органів державного екологічного контролю, пожежного, санітарно-епідемічного нагляду);

4) вибірковий контроль дотримання положень Конституції та законів України при здійсненні будь-якої громадської (публічної) діяльності;

5) контроль діяльності громадської організації за наявності достатніх для цього підстав. Так, наприклад, підставою для здійснення державою контролю за діяльністю громадської організації може бути наявність перевіреної інформації про примушування особи до вступу у певну організацію, про заклики на зборах до ліквідації незалежності України, до зміни конституційного ладу насильницьким шляхом або інше.

Законодавче закріплення використання державними органами різних форм і методів контролю забезпечило б його об'єктивність та можливість швидкого реагування на відхилення у діяльності громадських організацій. Глибина і межі державного контролю діяльності громадських організацій також повинні бути дивергентними:

а) залежно від сфери діяльності громадської організації і її значення у суспільному розвитку;

б) від специфіки тощо.

Межі контролю можуть також диференціюватися щодо об'єкта контролю – перевірка діяльності громадської організації в цілому, чи законності дій її керівництва¹¹⁷.

Відповідно до законодавства, нагляд і контроль за діяльністю громадських організацій в Україні здійснюють:

1. Місцевих громадських організацій та місцевих осередків всеукраїнських і міжнародних громадських організацій – органи

---

¹¹⁷ Кравчук В. М. Межі державного контролю функціонування громадських організацій [Електронний ресурс]. – URL: dspace.tneu.edu.ua

юстиції (за дотриманням положень статуту організації, вимог Конституції та законів України);

2. Місцевих громадських організацій та місцевих осередків всеукраїнських і міжнародних громадських організацій, легалізація яких віднесена до делегованих повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад – виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад (за дотриманням положень статуту організації, вимог Конституції та законів України);

3. Фінансові органи та органи державної податкової інспекції (за правильністю та своєчасністю подання фінансової звітності).

Державний контроль полягає у здійсненні посадовими особами легалізуючих органів виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України, оцінки відповідності діяльності об'єкту контролю статуту та законодавству, вжиття заходів щодо недопущення порушень вимог власних статутних документів, Конституції та чинного законодавства України¹¹⁸.

Легалізуючий орган може ініціювати позапланову перевірку у разі оприлюднення у ЗМІ інформації про незаконну діяльність НУО.

Планові перевірки проводяться з метою встановлення виконання Закону про громадські об'єднання та статуту в частині обов'язковості подання на реєстрацію змін до статуту після їх затвердження вищим статутним органом, дотримання обмежень на діяльність НУО, регулярного обнародування своїх основних документів, складу керівництва, даних про джерела фінансування та витрати, дотримання визначеної статутом процедури скликання і проведення засідань відповідних статутних органів, правомочності складу органу, який скликає засідання.

Легалізуючий орган щороку складає річний план перевірок громадських організацій, у якому зазначається найменування, дата легалізації, відомості про керівника та місцезнаходження, дата та період перевірки, П.І.П працівника, що повинен здійснити перевірку.

---

¹¹⁸Про затвердження Порядку перевірки документів громадської організації, що претендує на визнання статусу саморегульованої організації оцінювачів: Наказ Фонду державного майна України від 19.12.2001 р. за № 2357 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 3 (01.02.2002). – Ст. 114.

Планові та позапланові перевірки завершуються складанням Акта перевірки діяльності громадської організації. Про результати позапланової перевірки повідомляється орган влади, автор листа (скарги) та НУО.

У разі, коли громадську організацію/місцевий осередок не виявлено за місцезнаходженням¹¹⁹, працівником, що здійснював перевірку, складається Акт про відсутність громадської організації/місцевого осередку за місцезнаходженням.

У разі протидії громадської організації/місцевого осередку перевірці, працівником, що здійснював перевірку, складається Акт про протидію перевірці громадської організації.

За результатами планової та позапланової перевірки, в ході яких об'єкт контролю за місцезнаходженням не виявлений (не подано на реєстрацію зміни до статутних документів), легалізуючий орган може вживати такі упереджувальні заходи: розміщує на веб-сайті легалізуючого (чи іншого) органу або в друкованих ЗМІ оголошення про розшук організації, яка не знайдена за місцезнаходженням; направляє до державного реєстратора запит про видачу довідки з Єдиного державного реєстру для з'ясування місцезнаходження організації та фактичної діяльності (чи подаються податкові звіти?).

У разі виявлення за результатами перевірки порушення інших законів України, легалізуючий орган направляє копію Акта перевірки та, у разі потреби, інші матеріали перевірки відповідному державному органу.

За порушення законодавства, відповідно до Закону про громадські об'єднання, – громадські об'єднання, відокремлені підрозділи іноземних неурядових організацій за порушення законодавства несуть відповідальність, передбачену законодавством України.

На прикладі контролюючої діяльності Томаківського районного управління юстиції Дніпропетровської області, що проводить легалізацію НУО наводимо Перелік порушень вимог чинного

---

¹¹⁹ Інформація про легалізовані Міністерством юстиції України громадські організації, відсутні за адресою місцезнаходження [Електронний ресурс], офіційний сайт Міністерства юстиції України. – URL: <http://old.minjust.gov.ua/7744#9> (дата звернення: 11.07.2018).

законодавства України та вимог власних статутних документів громадськими організаціями, які було виявляються цим контролюючим органом:

- найменування організацій на штампі та печатці, суперечили власним найменуванням організацій;
- колективними членами організацій являлися клуби, а не трудові колективи підприємств, установ та організацій;
- деякі засідання вищих керівних органів організацій були неправомочними, так як застосовувались інші назви керівних органів організацій;
- деякі питання розглядались та затверджувались з перевищенням повноважень керівних органів організації (наприклад приймались не вищим керівним органом – загальними зборами, а постійно-діючим органом – Радою, що не було передбачено статутом організації);
- деякими громадськими організаціями застосовувалася незареєстрована символіка;
- засідання керівних органів проводились з порушенням періодичності, зазначеної у власних статутних документах;
- організаціями не завжди ведуться протоколи засідань керівних органів;
- діяльність місцевих осередків громадських організацій – первинних організацій, не приведена у відповідність до вимог власних статутних документів¹²⁰.

Відповідно до ст. 28 Закону про громадські об'єднання, воно може бути заборонено судом за позовом уповноваженого органу з питань реєстрації в разі виявлення ознак порушення громадським об'єднанням вимог ст. ст. 36, 37 Конституції України, ст. 4 Закону про громадські об'єднання. Заборона громадського об'єднання має наслідком припинення його діяльності у порядку, встановленому

---

¹²⁰Методичні рекомендації на тему: «Нагляд та контроль за статутною діяльністю громадських організацій з боку органів, що проводять легалізацію об'єднань громадян», Томаківське районне управління юстиції Дніпропетровської області, смт. Томаківка, 2010 р. [Електронний ресурс]. – URL: tomakovka-just.at.ua/kontrol-za-go.doc

Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»¹²¹.

Справа про заборону громадського об'єднання розглядається у порядку, встановленому КАС України¹²².

У разі прийняття рішення про заборону громадського об'єднання майно, кошти та інші активи громадського об'єднання за рішенням суду спрямовуються до державного бюджету.

§ 2. Відповідальність за порушення законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб – громадських формувань

КУпАП¹²³ у ст. 166¹¹ передбачає відповідальність за порушення законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

До адміністративної відповідальності притягуються громадяни та посадові особи в разі:

- порушення встановлених законом строків для проведення державної реєстрації юридичної особи, фізичної особи - підприємця або громадського формування, вимагання не передбачених законом документів для проведення державної реєстрації, а також інші порушення встановленого законом порядку проведення державної реєстрації юридичної особи, фізичної особи - підприємця або громадського формування;
- порушення встановленого законодавством порядку пересилання реєстраційних справ юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців поштовими відправленнями¹²⁴;

---

¹²¹ Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. за № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31–32 (08.08.2003). – Ст. 263.

¹²² Кодекс адміністративного судочинства України (ред. з 15.12.2017 р.) від 06.07.2005 р. за № 2747-IV // Офіційний вісник України. – 2005. – № 32 (26.08.2005). – Ст. 1918.

¹²³ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. за № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – додаток до № 51. – Ст. 1122.

¹²⁴ Вживається у значенні, наведеному в Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань».

- порушення встановленого законом порядку зберігання реєстраційних справ юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців;

- неподання юридичною особою державному реєстратору передбаченої Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» інформації про кінцевого бенефіціарного власника (контролера) юридичної особи.

Запитання для самоконтролю

1. Контрольна діяльність органів, що здійснюють легалізацію НУО.

2. Контроль фінансових органів і органів державної податкової адміністрації.

3. Види стягнення, що можуть бути застосовані до громадських об'єднань.

4. Відповідальність за порушення законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб – громадських формувань.

5. Штраф як форма стягнення, механізм його накладення.

6. Тимчасова заборона (зупинення) окремих видів або всієї діяльності громадських об'єднань.

7. Попередження про недопустимість незаконної діяльності.

8. Примусовий розпуск (ліквідація) неурядової організації, умови ліквідації громадських об'єднань.

ТЕМА 7. МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ. МІЖНАРОДНІ НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ

§ 1. Правозахисні універсальні та регіональні організації

Універсальні організації

Схематично всі правозахисні міжнародні міждержавні організації можна розділити на дві групи: універсальні та регіональні¹²⁵.

Універсальні правозахисні механізми – це органи й організації, які поширюють свою діяльність на увесь світ, незалежно від державних і регіональних кордонів. Ці механізми тією чи іншою мірою пов'язані з Організацією Об'єднаних Націй (ООН), оскільки її членами є майже усі держави світу, а відповідно до Статуту ООН, однією з основних цілей її діяльності є «утвердження віри в основні права людини, у гідність та цінність людської особистості».

Статут зобов'язує головний орган ООН – Генеральну Асамблею ООН – приділяти особливу увагу захистові прав людини. У 1948 р. вона прийняла Загальну декларацію прав людини¹²⁶, а після цього цілу низку міжнародно-правових актів, які торкаються різноманітних аспектів правозахисної діяльності (про громадянські, політичні, культурні права, заборону геноциду, апартеїду, расової дискримінації тощо). Питання прав людини розглядають в Головних комітетах Асамблеї, а також у її допоміжних органах (наприклад, у спеціальних комітетах з дискримінації, проти апартеїду тощо).

Серед інших основних органів ООН особливу роль у захисті прав людини відіграє Економічна і Соціальна Рада ООН

---

¹²⁵Шатравська Т. Міжнародні механізми захисту прав людини. Право громадян України на звернення до конвенційних органів з захисту прав людини [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.shatarska.in.ua/2-mizhnarodni-mexanizmi-zaxistu-prav-lyudini-pravo-gromadyan-ukra%D1%97ni-na-zvernennya-do-konvencijnix-organiv-z-zaxistu-prav-lyudini/>

¹²⁶Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93 (15.12.2008). – Ст. 3103.

(ЕКОСОР)¹²⁷, яка під керівництвом Генеральної Асамблеї ООН координує економічну і соціальну діяльність ООН, у тому числі, як зазначено в Статуті, готує «рекомендації з метою поглиблення поваги і дотримання прав людини й основних свобод для всіх». Важливість цього органу засвідчує той факт, що на нього припадає майже 70 % всіх бюджетних ресурсів, а також персоналу ООН.

Україна неодноразово обиралися членом ЕКОСОР (1946, 1977–79, 1989–91, 1993–95, 2002–04). У 2008–2009 рр. вона була членом більшості функціональних комісій ЕКОСОР¹²⁸.

Однак, незважаючи на широкі повноваження і ту важливу роль, яку відіграють у міжнародних відносинах головні органи ООН, основні функції щодо захисту прав людини виконують універсальні спеціалізовані правозахисні органи й організації, які поділяють на три види:

1) Постійні органи, що є частиною апарату ООН – Комісія ООН з прав людини та її експертний орган – Підкомітет по запобіганню дискримінації та захисту прав меншин.

2) Органи, які створені згідно з міжнародними угодами, укладеними під егідою ООН. У рамках ООН було розроблено безліч міжнародних договорів про захист прав людини, що розвивають положення Загальної декларації прав людини, щодо окремих груп прав чи окремих прав, закріплених у ній, які є юридично обов'язкові для виконання державами, але тільки тими, котрі їх підписали та ратифікували.

3) Спеціалізовані установи ООН, які створені міжурядовими угодами в галузі економіки, соціальних відносин, культури, освіти, охорони здоров'я та ін. Спеціалізовані установи є постійно діючими міжнародними організаціями, що працюють на підставі власних статутів і угод з ООН. На сьогодні існує 16 таких організацій, але не усі вони займаються правами людини, оскільки питання захисту прав людини не є основними в їх діяльності, а лише впливають із її загально соціальної спрямованості. До таких установ насамперед

---

¹²⁷ Економічна і Соціальна Рада ООН, офіційний сайт. – URL: <https://www.un.org/ecosoc/ru> (дата звернення: 11.07.2018).

¹²⁸ Інформаційна довідка щодо Економічної і соціальної ради ООН [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.ntser.gov.ua/inform-buletен/30>

відносять Міжнародну Організацію Праці (МОП)¹²⁹ та міжнародну організацію ЮНЕСКО – спеціалізовану установу ООН, яка сприяє зміцненню миру та безпеки шляхом розширення співробітництва народів у галузі освіти, науки і культури, а також укоріненню у свідомості людей необхідності захисту миру¹³⁰.

Статут ООН, поряд з універсальними міжнародними організаціями, передбачає можливість створення й регіональних міжурядових організацій, членами яких можуть бути, як правило, держави певного географічного регіону. Розділ VIII Статуту ООН «Регіональні угоди»¹³¹ визначає порядок створення й загальні напрями діяльності таких організацій. Важливими напрямками діяльності регіональних організацій також є колективна безпека, співробітництво в економічній, соціальній і культурній сферах, заохочення поваги до прав людини й основних свобод для всіх.

Регіональні організації

- Організація американських держав (ОАД);
- Ліга арабських держав (ЛАД);
- Африканський Союз;
- Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН);
- Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ);
- Рада Європи (РЕ), яка має три головних органи: Комітет міністрів (виконавчий орган), Парламентську Асамблею (ПАРЕ) (дорадчо-представницький орган) та Конгрес місцевої й регіональної влади Європи (консультативний орган), що складається з двох палат, одна з яких представляє інтереси місцевої влади, а інша – регіональної;
- Європейський Союз (ЄС), який було створено відповідно до Договору про Європейський Союз, підписаний керівниками держав і урядів 12 держав – членів Європейського Співтовариства в Мааст-

¹²⁹Міжнародна Організація Праці [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>

¹³⁰Организация Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры [Електронний ресурс]. – URL: <https://en.unesco.org/>

¹³¹Статут ООН, Департамент громадської інформації ООН Представництво ООН в Україні [Електронний ресурс]. – URL: www.un.org.ua

рихті (Нідерланди) в 1992 р. Договір набув чинності 1 листопада 1993 р.

Конкретними досягненнями в діяльності Ради Європи є сотні прийнятих рекомендацій для держав-членів з найважливіших питань життя суспільства й безліч європейських конвенцій і договорів.

Найбільш відомою серед цих документів є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року¹³². Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції у 1997 р.¹³³ з певними заявами та застереженнями.

Відповідно до положень Конвенції, Європейська Комісія з прав людини, Європейський суд з прав людини й Комітет міністрів були покликані стежити за дотриманням Конвенції державами-учасницями. Вони були правомочні розглядати як індивідуальні скарги, так і позови з боку держав – членів РЄ щодо порушень положень Конвенції 1950 року. З 1 листопада 1998 р., після набуття чинності Протоколом № 11 до Конвенції 1950 року, двоступенева система контролю (Комісія й Суд) була реорганізована в єдину – постійно діючий Європейський суд з прав людини, який знаходиться у Палаці прав людини в Стразбурзі (Франція), де знаходиться і сама Рада Європи.

У 1961 р. Рада Європи прийняла Європейську соціальну хартію¹³⁴, яка разом з Протоколами до неї деталізує положення Конвенції 1950 року щодо соціальної сфери, а її метою є захист 23 основних соціальних прав та підтримка у проведенні ефективної соціальної політики в Європі. Україна ратифікувала Європейську соціальну хартію (переглянуту) у 2006 р.¹³⁵ з певними заявами.

---

¹³² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [Електронний ресурс]. – URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004

¹³³ Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80>

¹³⁴ Європейська соціальна хартія [Електронний ресурс]. – URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_062

¹³⁵ Європейська соціальна хартія (переглянута) у 2006 р. [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/137-16>

У 1987 р. Рада Європи прийняла Європейську конвенцію про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню¹³⁶, яку Україна ратифікувала у 1997 р.¹³⁷.

Рада Європи приділяє увагу проблемам національних меншин: у 1994 р. була прийнята Рамкова конвенція про захист національних меншин¹³⁸, яку Україна ратифікувала у 1997 р.¹³⁹; у 1992 р. – Європейська хартія регіональних мов або мов меншин¹⁴⁰, яку Україна ратифікувала у 2003 р.¹⁴¹. Мета цих документів – недопущення дискримінації за національною ознакою, сприяння встановленню дійсної рівності, сприяння створенню умов для збереження і розвитку культури, релігії, мови й традицій національних меншин.

У 2007 р. Міністерство юстиції України готувало Першу доповідь для Ради Європи про виконання положень Європейської хартії регіональних мов або мов меншин¹⁴².

---

¹³⁶ Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню [Електронний ресурс]. – URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_068

¹³⁷ Про ратифікацію Європейської конвенції про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню: Закон України від 24.01.1997 р. за № 33/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 11. – Ст. 94.

¹³⁸ Рамкова конвенція про захист національних меншин від 01.02.1995 р. ETS № 157 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 75 (08.10.2013). – Ст. 2804.

¹³⁹ Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин: Закон України від 09.12.1997 р. за № 703/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 14. – Ст. 56.

¹⁴⁰ Європейська хартія регіональних мов або мов меншин від 05.11.1992 р. ETS № 148 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 50 (25.12.2006). – Ст. 3381.

¹⁴¹ Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин: Закон України від 15.05.2003 р. за № 802-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 24 (27.06.2003). – Ст. 1109.

¹⁴² Перша періодична доповідь України Про виконання європейської хартії регіональних мов або мов меншин [Електронний ресурс]. – URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ukraina-gotue-pershu-dopovid-dlya-radi-evropi-pro-vikonannya-polojen-evropeyskoi-hartii-regionalnih-mov-abo-mov-menshin-6714>

§ 2. Міжнародні правозахисні неурядові організації

Найвідомішими міжнародними правозахисними неурядовими організаціями є «Amnesty International», «Human Rights Watch», які є незалежними громадськими організаціями, що існують на пожертви приватних осіб та різних фондів у світі. Вони принципово відкидають будь-яке можливе фінансування з боку тих чи інших урядів.

«Amnesty International» бере початок у 1961 р., після того, як лондонський адвокат Пітер Бененсон опублікував статтю «Забуті в'язні», присвячену португальським студентам, яких засудили за проголошення тосту за свободу. Пітер Бененсон закликав людей доброї волі спільними зусиллями розпочати роботу за звільнення усіх в'язнів сумління. Реакція світової громадськості не забарилася і вже цього ж 1961 р. почала діяти «Amnesty International». На сьогодні «Amnesty International» нараховує понад 1 млн членів у 176 країнах. Організація має офіційний статус радника ООН із прав людини, а в 1977 р. «Amnesty International» нагородили Нобелівською премією миру. У щорічних звітах «Amnesty International» оприлюднює інформацію про права людини у понад 140 країнах світу, у тому числі й Україні.

«Human Rights Watch» була створена у 1978 р. у відповідь на заклики про допомогу правозахисних груп із тодішнього СРСР, Варшави та Праги, котрі зайнялися збором інформації про дотримання положень Гельсінкських угод з прав людини. На сьогодні «Human Rights Watch», штаб-квартира якої знаходиться у Нью-Йорку, має філіали у Москві, Ташкенті і Тбілісі, виявляє порушення прав людини та запобігає їм у понад 70 країнах світу.

Перші міжнародні неурядові організації носили в основному просвітницький, науковий, релігійний, пацифістський і господарський характер. На початку свого становлення НУО розвивалися як самостійний чинник міжнародних відносин, у яких держава відігравала незначну роль. Початок формалізованих відносин із НУО було покладено Статутом ООН. На конференції в Сан-Франциско були дуже широко представлені американські НУО: представники 42 НУО були консультантами американської делегації, а ще 160 НУО одержали статус спостерігача. Результатом

конференції стало включення до Статуту ООН ст. 71¹⁴³, де було закріплено відмінність НУО від міжурядових організацій.

На початку ХХІ ст. налічувалося до 50 тис. МНУО. Найвідомішими серед них є:

- правозахисні організації: «Міжнародна амністія» і «Міжнародна організація захисту прав людини», «Лікарі без кордонів», «Репортери без кордонів»;
- екологічні організації: «Грінпіс», «Зелений світ» і «Друзі планети»;
- міжнародна антикорупційна організація «Міжнародна прозорість» і багато інших.

Більше 13 000 організацій громадянського суспільства підтримують партнерські стосунки з Департаментом з економічних і соціальних питань Секретаріату ООН, Більше 1500 неурядових організацій, що здійснюють широкі інформаційні програми, мають асоційований статус при Департаменті суспільної Інформації.

Загалом міжнародні неурядові організації оперують у своїй діяльності потужнішими фінансовими потоками, ніж ООН. З початку ХХІ ст. щорічний розмір цільових коштів за програмами економічної допомоги, які розподілялися МНУО, становив близько 7 млрд дол.

Збільшення кількості неурядових організацій, тенденції їхнього розвитку зумовлені, зокрема, такими причинами, як:

- загострення глобальних проблем цивілізації та недостатні можливості окремих держав і міжнародних урядових організацій для їхнього вирішення;
- посилення демократичних процесів у галузі внутрішніх і міжнародних відносин, інституційним вираженням яких є неурядові організації;
- трансформація у сфері національних інтересів держав, рух від державних інтересів до загальнолюдських цінностей, таких як права людини й захист навколишнього середовища;

---

¹⁴³Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду [Електронний ресурс] від 26.06.1945 р. // Ліга Закон. – 1 файл. – MU45001U.LHT. – Назва з екрана.

- зростання бажання індивідів збільшити контроль над процесом прийняття рішень у питаннях, які стосуються їхніх інтересів;
- розширення можливостей транскордонних зв'язків і діяльності громадськості різних країн, можливостей технологічного прогресу.

Запитання для самоконтролю

1. Міжнародні зв'язки громадських організацій України, міжнародні спілки та об'єднання.
2. Правова основа діяльності міжнародних організацій на території України.
3. Правовий статус вітчизняної НУО, яка є засновником або членом міжнародної організації.
4. Правовий статус універсальних та регіональних міжнародних організацій.
5. Міжнародні правозахисні неурядові організації, приклади їх діяльності.
6. Використовуючи додаток 1, зробіть класифікацію міжнародних правозахисних організацій.

ТЕМА 8. АДВОКАЦІЯ В ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ. ПРАКТИКА ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ. МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

§ 1. Адвокація НУО

Адвокація (регулярна діяльність громадського об'єднання або кампанія, спрямована на представництво і захист прав та інтересів певної соціальної групи або теми; просування громадських інтересів в органах влади, включаючи парламент), її відмінність від лобізму – дії представників недержавних організацій в ході контактів з представниками державних органів і органів місцевого самоврядування з метою домогтися прийняття органами влади рішень відповідно до інтересів спеціальних груп, які представляють зазначені організації. Процес здійснення політики та адвокація. Планування адвокаційних кампаній. Побудова коаліції та взаємодія з партнерами в адвокаційних кампаніях. Інформаційний супровід адвокаційної кампанії та робота з традиційними і соціальними медіа. Робота з широкими колами громадськості. Акції прямої дії. Особливості парламентської адвокації. Приклади парламентських адвокаційних кампаній, які ініціюються та здійснюються неурядовими організаціями.

§ 2. Право на звернення окремих осіб, а також екологічних неурядових організацій в суд по справах, що стосуються охорони довкілля у Республіці Молдова

Загальні питання

Право на звернення до суду щодо справ, що стосуються навколишнього середовища, регулюється загальними нормами права, передбаченими:

- Конституцією РМ¹⁴⁴;

---

¹⁴⁴ Конституція Республіки Молдова от 29.07.1994 г. [Електронний ресурс]. –

- Цивільним процесуальним кодексом РМ¹⁴⁵.
- Законом РМ «Про адміністративний суд»¹⁴⁶.

Крім того, деякі природоохоронні нормативні акти передбачають спеціальні норми закріплюють право на звернення до суду щодо справ, що стосуються навколишнього середовища. Згідно ст. 30 Закону РМ «Про охорону навколишнього середовища»¹⁴⁷, держава визнає за всіма фізичними особами право на здорове середовище і з цією метою забезпечує їм відповідно до чинного законодавства право звертатися (безпосередньо або через організації, партії, рухи, асоціації) в органи охорони довкілля, адміністративні або судові органи з вимогою про припинення діяльності, що завдає шкоди навколишньому середовищу.

Судочинство у справах, що стосуються навколишнього середовища, є загальним, незалежно від статусу суб'єкта (позивача) і здійснюється в адміністративному суді або в суді загальної юрисдикції. В адміністративному суді будь-яка особа, яка вважає себе скривдженою в будь-якому своєму законному праві органом публічної влади за допомогою будь-якого адміністративного акта або незадоволенням прохання в передбачені законом терміни, має право звернутися до компетентного адміністративного суду з метою анулювання акту, визнання свого права і відшкодування заподіяної йому шкоди. До компетенції суду загальної юрисдикції входить розгляд цивільних справ з метою захисту порушених або оспорюваних прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб та їх об'єднань, органів публічної влади, інших осіб, які є суб'єктами цивільних, сімейних, трудових та інших правовідносин, а також захист інтересів держави і суспільства, сприяння зміцненню

Режим доступу: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?id=311496&lang=2>

¹⁴⁵ Гражданский процессуальный кодекс Республики Молдова № 225 от 30.05.2003 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=286229&lang=2>

¹⁴⁶ Закон Республики Молдова «Об административном суде» № 793 от 10.02.2000 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lex.justice.md/ru/311729/>

¹⁴⁷ Закон Республики Молдова «Об охране окружающей среды» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=311604&lang=2>

законності, правопорядку, попередження випадків їх порушення. Судові інстанції розглядають справи за участю організацій і громадян Республіки Молдова, іноземних громадян, осіб без громадянства, іноземних організацій, організацій з іноземним капіталом, міжнародних організацій, якщо законом або міжнародним договором, стороною якого є Республіка Молдова, не передбачена компетенція іноземних судових інстанцій чи інших органів.

Критерії «законного інтересу» чітко не визначені в законодавстві.

Основним критерієм для правоздатності екологічної неурядової організації як юридичної особи є реєстрація статуту, в якому повинні бути відображені цілі і завдання організації (захист навколишнього середовища, прав та інтересів людей, в тому числі шляхом подачі заяв, скарг, позовів і т. ін.). Також неурядові організації за територіальним критерієм поділяються на республіканські, місцеві та міжнародні громадські об'єднання.

Окремі питання, пов'язані з правом на звернення до суду для фізичних осіб, їх груп та екологічних НУО

1. Оскарження відмови в доступі до екологічної інформації

Закон РМ «Про доступ до інформації»¹⁴⁸ встановлює, що особа (фізична особа і НУО), яка вважає, що її законні права чи інтереси ущемлені постачальником інформації, може оскаржити дії останнього, як у позасудовому порядку його керівництву і/або до його вищої інстанції, так і безпосередньо до компетентного адміністративного суду (ст. 21). Якщо постачальники інформації не мають вищих контролюючих органів, то скарги, в яких оскаржуються їх дії або бездіяльності, представляються безпосередньо до компетентного адміністративного суду.

Відповідно до ст. 23 Закону РМ «Про доступ до інформації», якщо особа вважає, що її законні права чи інтереси щодо доступу до інформації ущемлені, а також, якщо її не задовольняє рішення, винесене керівництвом постачальника інформації або вищим

---

¹⁴⁸Закон Республіки Молдова «О доступе к информации» № 982 от 11.05.2000 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lex.justice.md/ru/311759/>

органом останнього, вона має право оскаржити дії або бездіяльність постачальника інформації безпосередньо до компетентного адміністративного суду.

Також відповідно до ст. 62 Постанови Пленуму Вищої Судової Палати РМ № 3 від 24.12.2010 р. «Про практику застосування судами деяких положень природоохоронного законодавства при розгляді цивільних справ», екологічна інформація прирівнюється до громадської інформації, а необґрунтована відмова у наданні екологічної інформації може бути оскаржена у судовій інстанції, будучи об'єктом адміністративного позову.

Залежно від тяжкості наслідків незаконної відмови посадової особи, відповідальної за надання офіційної інформації, в наданні запитуваної інформації, суд приймає рішення про застосування санкцій, відповідно до закону, відшкодування збитків, завданих необґрунтованою відмовою надати інформацію, чи інші дії, що порушують право на доступ до інформації, а також невідкладний розгляд клопотання заявника (ст. 24 Закону РМ «Про доступ до інформації»).

2. Оскарження законності рішень, дій стосовно ст. 6 Орхуської конвенції¹⁴⁹

Зацікавлена особа має право в установленому законом порядку звернутися в судову інстанцію за захистом порушених або оспорюваних прав, свобод і законних інтересів. У разі якщо рішення органу публічної влади в формі адміністративного акта ущемляє права фізичної особи або НУО, вона має право звернутися до компетентного адміністративного суду з метою анулювання акту.

3. Оскарження дій і бездіяльності приватних осіб, «які порушують положення законодавства, що стосується захисту довкілля»

Як правило, згідно із цивільним і адміністративним процесуальним законодавством, зацікавлена особа має право в установленому законом порядку звернутися в судову інстанцію за

---

¹⁴⁹ Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля від 25.06.1998 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 33 (14.05.2010). – Ст. 1191.

захистом порушених або оспорюваних прав, свобод і законних інтересів.

Із змісту ст. 30 (g) Закону РМ «Про охорону навколишнього середовища» впливає можливість звертатися до судових органів із вимогою про припинення діяльності, що завдає шкоди навколишньому середовищу. Дана стаття не вказує на необхідність доведення факту порушення прав, свобод чи законних інтересів.

4. Позови про зупинку / припинення діяльності

Згідно ст. 11 Цивільного кодексу РМ¹⁵⁰, одним із способів захисту прав є припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення.

Право на звернення з позовами про зупинку / припинення діяльності також впливає зі змісту ст. 30 (g) Закону РМ «Про охорону навколишнього середовища», яке надає можливість звертатися безпосередньо або через організації, партії, рухи, асоціації в судові органи з вимогою про припинення діяльності, що завдає шкоди навколишньому середовищу.

Згідно п. 50 Постанови Пленуму Вищої судової палати РМ від 24.12.2010 р., судові інстанції можуть виносити рішення про припинення діяльності економічних агентів, яке суперечить екологічному законодавству. Причому, в основі задоволення (або відхилення) позовів по даній категорії справ, повинен бути покладений не сам факт заподіяння шкоди, а факт шкідливого впливу на навколишнє середовище і здоров'я людини, встановлений в результаті проведення відповідної експертизи.

5. Actio popularis¹⁵¹

---

¹⁵⁰ Гражданский кодекс Республики Молдова № 1107 от 06.06.2002 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lex.justice.md/ru/325085/>

¹⁵¹ Термін з'явився у римському праві, так називався позов, право пред'явлення якого належало кожному римському громадянину.

У сучасному праві – форма конституційної скарги, право кожного представляти скаргу на нормативний акт після його оприлюднення, що не будучи зобов'язаним довести, що відповідна норма безпосередньо зачіпає його права і свободи. Основна гарантія всеосяжного конституційного контролю, оскільки кожен може звернутися до Конституційного Суду. В даному випадку громадянин виконує свій обов'язок із захисту Конституції і необов'язково, щоб основні права заявника були порушені.

З положень ч.1 ст. 73 ЦПК РМ випливає, що, в передбачених законом випадках ... організації, фізичні особи можуть звернутися до суду з позовом (заявою) на захист прав, свобод і законних інтересів інших осіб на їх прохання або на захист прав, свобод і законних інтересів невизначеного кола фізичних осіб. Як випливає зі змісту п. 55 Постанови Пленуму Вищої судової палати РМ від 24.12.2010 р. громадські організації та громадяни, можуть подавати позови про визнання незаконними адміністративних актів державних органів, що стосуються доступу до екологічної інформації, про припинення економічної чи іншої діяльності фізичних та юридичних осіб, яка негативно впливає на стан навколишнього середовища і здоров'я людей, про відшкодування шкоди заподіяної навколишньому середовищу в результаті забруднення або інших дій, що спричинили збиток навколишньому середовищу або здоров'ю людей і інші позови. Таким чином, з тексту ч. 1 ст. 73 ЦПК РМ і п. 55 зазначеної Постанови, можна зробити висновок про те, що і громадські організації та громадяни можуть подавати позови про відшкодування шкоди навколишньому середовищу, здоров'ю, в тому числі, в інтересах невизначеного кола осіб, однак, судова практика у цій сфері відсутня.

б. Відшкодування шкоди (збитків)

Фізичні особи та НУО, як правило, можуть також звертатися з позовами про відшкодування шкоди заподіяної їм, або, в разі неурядовим організаціям, також членам цих організацій.

Також згідно зі ст. 1422 Цивільного кодексу РМ, в разі заподіяння особі моральної шкоди (моральних чи фізичних страждань) за допомогою діянь, що посягають на його особисті немайнові права, а також в інших передбачених законом випадках судова інстанція має право зобов'язати відповідальну за причинену шкоду особу відшкодувати її у грошовому еквіваленті. Моральна шкода відшкодовується незалежно від наявності та розміру майнової шкоди.

Позови про відшкодування шкоди (збитків), заподіяної навколишньому середовищу, пред'являються або прокурором (ч. 3 ст. 71 ЦПК РМ), або Державною Екологічною Інспекцією¹⁵².

---

¹⁵² <http://ies.gov.md/>

7. Основні практичні проблеми, пов'язані з правом на звернення до суду

Основними практичними проблемами, пов'язаними з правом на звернення до суду, такі:

- необхідність підвищення рівня знань, практичних навичок у фізичних осіб і НУО;
- необхідність поліпшення інформованості щодо процедур доступу до правосуддя;
- фінансові бар'єри в оплаті судових витрат, пов'язаних головним чином з необхідністю оплати послуг спеціалізованого адвоката (або взагалі адвоката, тому що тільки вони можуть бути представниками в суді і тільки на підставі адвокатського ордеру);
- інші судові витрати – суми, що підлягають виплаті свідкам, перекладачеві, експертам і фахівцям;
- низький рівень довіри до державних органів і судової системи¹⁵³.

Запитання для самоконтролю

1. Поняття «адвокації».
2. Планування адвокаційних кампаній. Побудова коаліції та взаємодія з партнерами в адвокаційних кампаніях. Наведіть як приклад майбутню адвокаційну справу.
3. Право на звернення окремих осіб, а також екологічних неурядових організацій в суд по справах, що стосуються охорони довкілля в Україні та Республіці Молдова.
4. Приклади оскарження громадськими організаціями відмови в доступі до екологічної інформації урядовими інституціями.
5. Наведіть приклади оскарження законності рішень, дій стосовно Орхуської конвенції.
6. Наведіть приклади успішного правозахисного активізму.

---

¹⁵³Скрыльников Дмитрий. Исследование по вопросам права на обращение отдельных лиц, групп лиц, а также экологических неправительственных организаций в суд по делам, касающимся окружающей среды, Европейская экономическая комиссия организации объединенных наций, конвенция о доступе к информации, участии общественности в процессе принятия решений и доступе к правосудию по вопросам, касающимся окружающей среды, Целевая группа по доступу к правосудию, 2014. – С. 37–40.

ПРИКЛАДИ УСПІШНОГО ПРАВОЗАХИСНОГО АКТИВІЗМУ

Антиазбест «Ukraine Bans Asbestos!»

Всеукраїнська екологічна громадська організація «МАМА-86»¹⁵⁴ згідно зі своїми статутними цілями опікується проблемами застосування хризотилового азбесту в Україні. Про це, зокрема, свідчать меморандуми, які уклала ВЕГО «МАМА-86» із міжнародними організаціями на:

- реалізацію у 2012 р. проекту «Азбест – Конференція високого рівня в Україні» за підтримки міжнародної мережі неурядових організацій «Жінки у Європі за спільне майбутнє» (WECF). 29.03.2012 р. було проведено Міжнародну експертну конференцію з питань хімічної безпеки та Роттердамської конвенції: інструменти політики та практики у рамках зазначеного проекту¹⁵⁵;

- реалізацію у 2008 р. проекту «Азбест – підвищення поінформованості у Східній Європі для підтримки Роттердамської конвенції» за підтримки міжнародної мережі неурядових організацій «Жінки у Європі за спільне майбутнє» (WECF) і Міністерства житла, просторового планування та навколишнього середовища (VROM)¹⁵⁶.

ВЕГО «МАМА-86» відповідає визначенню зацікавленої громадськості, що надане у ст. 6 Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) стороною якої є Україна. Згідно з п. б) ч. 2 ст. 9 Орхуської конвенції

¹⁵⁴ <https://www.mama-86.org/index.php/ua/>

¹⁵⁵ Режим доступу: http://archive.mama-86.org/index.php/uk/chemsec/_chemsec-news/326-asbestos-conference-2012.html

¹⁵⁶ Огляд «Асбест: реальність, проблеми, рекомендації». – Режим доступу: http://www.wecf.eu/download/2008/2008_inventory_asbestos_rus_10.11.pdf

представники зацікавленої громадськості, які вважають, що мало місце порушення того чи іншого права, коли це обумовлено адміністративно-процесуальними нормами відповідної Сторони, мають доступ до процедури перегляду прийнятих рішень в суді та (або) іншому незалежному та неупередженому органі, заснованому згідно зі законом, з метою оскарження законності будь-якого рішення, дії або бездіяльності з правового та процесуального погляду¹⁵⁷.

Окружний адміністративний суд міста Києва розглянув адміністративну справу № 826/15456/17 за позовом Міністерства охорони здоров'я України до Міністерства юстиції України, Державної регуляторної служби України про відміну рішення Міністерства юстиції України про скасування рішення про державну реєстрацію наказу Міністерства охорони здоров'я України від 29.03.2017 р. № 339 «Про затвердження Державних санітарних норм і правил «Про безпеку і захист працівників від шкідливого впливу азбесту та матеріалів і виробів, що містять азбест», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 09.06.2017 р. за №702/30570¹⁵⁸.

Справа має великий громадський резонанс і розглядається також на рівні Київського апеляційного адміністративного суду в межах апеляційної скарги Міністерства юстиції України та Асоціації «Українське Хризотилове об'єднання» на рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 16 травня 2018 р. у справі за адміністративним позовом Міністерства охорони здоров'я України до Міністерства юстиції України, Державної регуляторної служби України, треті особи: Всеукраїнська екологічна громадська організація (ВЕГО) «Мама-86», Асоціація «Українське Хризотилове об'єднання», Товариство з обмеженою відповідальністю «Завод «Дніпровська Хвиля» про визнання протиправним та скасування наказу¹⁵⁹ та ВС України у межах перевірки касаційної скарги Мініс-

---

¹⁵⁷ Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля від 25.06.1998 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 33 (14.05.2010). – Ст. 1191.

¹⁵⁸ Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 16.05.2018 р. у справі № 826/15456/17 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74483592>

¹⁵⁹ Ухвала Київського апеляційного адміністративного суду від 02.07.2018 р. у

терства охорони здоров'я України на ухвалу Окружного адміністративного суду міста Києва від 26 грудня 2017 року та постанову Київського апеляційного адміністративного суду від 14 березня 2018 року у справі за позовом МОЗ України до Міністерства юстиції України, Державної регуляторної служби України, треті особи: Всеукраїнська екологічна громадська організація (ВЕГО) «МАМА-86», Асоціація «Українське Хризотилове об'єднання», Товариство з обмеженою відповідальністю «Завод «Дніпровська хвиля», про визнання протиправними дій та скасування наказу¹⁶⁰.

У разі задоволення судами позовних вимог МОЗ України та ВЕГО МАМА-86, зазначене судове рішення вплине на екологічні права та здоров'я громадян, оскільки буде заборонено виробництво небезпечної для людей та довкілля азбестовмісної продукції (азбестоцементні плити, шифер).

Оспорюваний Наказ МОЗ України, яким затверджувались Державні санітарні норми і правила «Про безпеку і захист працівників від шкідливого впливу азбесту та матеріалів і виробів, що містять азбест»¹⁶¹ не набрав чинності тому, що Рішення про державну реєстрацію наказу скасовано згідно з наказом Міністерства юстиції України року і його виключено з Державного реєстру нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади¹⁶². Хоча Державні санітарні норми і правила «Про безпеку і захист працівників від шкідливого впливу азбесту та матеріалів і виробів, що містять азбест» передбачали для підприємств галузі

справі № 826/15456/17 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75046892>

¹⁶⁰ Ухвала Верховного Суду України від 24.04.2018 р. у справі № 826/15456/17 провадження № К/9901/48227/18 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73604608>

¹⁶¹ Про затвердження Державних санітарних норм і правил «Про безпеку і захист працівників від шкідливого впливу азбесту та матеріалів і виробів, що містять азбест»: Наказ Міністерства охорони здоров'я України [Електронний ресурс] від 29.03.2017 р. за № 339 // Ліга Закон. – 1 файл. – Re30570.LHT. – Назва з екрана.

¹⁶² Про скасування рішення про державну реєстрацію нормативно-правового акта: Наказ Мін'юсту України від 11.09.2017 р. за № 2859/5 // Офіційний вісник України. – 2017. – № 85 (31.10.2017). – Ст. 2597.

перехідний період і можливість для підприємств та громадян подальшого використання матеріалів та виробів, що містять азбест і вже використовуються, до їх заміни або утилізації.

Відносно аргументації українських виробників та Державної регуляторної служби України про безпечність хризотилового азбесту, слід зазначити, що згідно офіційних досліджень Міжнародного агентства з вивчення раку, яке є структурною частиною ВООЗ, всі форми азбесту є канцерогенами для людей, тобто можуть викликати захворювання на рак¹⁶³.

Комітет з розгляду хімічних речовин Роттердамської конвенції¹⁶⁴ про процедуру Попередньої обґрунтованої згоди відносно окремих небезпечних хімічних речовин та пестицидів у міжнародній торгівлі на другій сесії, що відбулася у Женеві 13–17 лютого 2006 року, зробив наголос на такому. Незалежна оцінка ризиків підтвердила, що всі види азбесту можуть викликати захворювання на рак легенів, мезотеліому та азбестоз, а також те, що визначити граничний рівень впливу, нижче якого азбест не несе канцерогенної небезпеки, неможливо¹⁶⁵.

Міністерство юстиції України, відмінюючи наказ МОЗ України, посилається на розміщену на своєму офіційному сайті Директиву Комісії 1999/77/ЄС від 26.07.1999 р. про пристосування вшосте до технічного прогресу Додатку I до Директиви Ради 76/769/ЄЕС про наближення законів, підзаконних та адміністративних положень держав-членів про обмеження торгівлі та використання певних небезпечних речовин та препаратів (азбестоз)¹⁶⁶. У ст. 2 цієї Директиви передбачається необхідність державам-членам ухвалити закони, підзаконні та адміністративним поло-

---

¹⁶³ Asbestos (chrysotile, amosite, crocidolite, tremolite, actinolite, and anthophyllite) International Agency for Research on Cancer [Electronic Resource]. – Access mode: <http://monographs.iarc.fr/ENG/Monographs/vol100C/mono100C-11.pdf> – (accessed 10 December 2017).

¹⁶⁴ Роттердамська конвенція про процедуру попередньої обґрунтованої згоди відносно окремих небезпечних хімічних речовин та пестицидів у міжнародній торгівлі [Електронний ресурс] від 10.09.1998 р. // Ліга Закон. – 1 файл. – MU98179.LHT – Назва з екрана.

¹⁶⁵ Режим доступу: UNEP/FAO/RC/CRC.2/19, стор. 11.

¹⁶⁶ Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/45875>

ження, необхідні для виконання цієї Директиви не пізніше, ніж до 1 січня 2005 року та негайно повинні сповістити про це Комісію. Таким чином у країнах ЄЕС з початку 2005 року діє заборона на застосування всіх видів азбесту.

Серед європейських країн, окрім Білорусі, тільки Молдова – остання країна в Європі, в якій до недавніх пір дозволялося імпортувати, складувати і продавати продукцію, яка містить хризотилловий азбест. Шиферні листи імпортувались в Молдову з Росії та України, але до кінця 2017 року Парламент Молдови заборонить використання хризотилового азбесту відповідним законом, який пройшов вже перше читання. «Звичайно, це не сподобається імпортерам і дистриб'юторам, але здоров'я громадян та стан навколишнього природного середовища важливіше», – наголошують посадовці Молдови¹⁶⁷.

Тому МОЗ України, затверджуючи Державні санітарні норми і правила «Про безпеку і захист працівників від шкідливого впливу азбесту та матеріалів і виробів, що містять азбест», враховувало світову практику поводження із всіма видами азбесту, в тому числі і з хризотилловим, який застосовується в Україні.

Виробники азбестовмісної продукції наводять аргументи щодо безпечності хризотилового азбесту і того, що в Україні не зафіксовано жодного випадку професійного захворювання, пов'язаного із поводженням з азбестом. Але у червні 2005 року докер-механізатор, як позивач звернувся до суду з позовом до ДП «Іллічівський морський торговельний порт» про визнання наявності у нього професійного захворювання у вигляді мезотеліоми; про зобов'язання ДП «ІМТП» оформити акт за формою П-4 на підставі висновку центральної лікувальної комісії Українського профпатологічного центру клініки професійних захворювань Інституту медицини праці Академії медичних наук України № 4510 від 4 листопада 2004 року; про зобов'язання ДП «ІМТП» направити позивача на медико-соціальну комісію для встановлення причин інвалідності, відсотків втрати професійної працездатності і підтвердження наявності факту

---

¹⁶⁷ Режим доступу: http://www.trm.md/ru/social/importul-si-comercializarea-producelor-de-azbest-va-fi-interzis/http://noi.md/ru/news_id/257202

моральної шкоди, нанесеної позивачеві внаслідок професійного захворювання¹⁶⁸.

В обґрунтування своїх позовних вимог позивач посилався на те, що з 15.03.1970 р. по 12.04.2005 р. (більше 35 років) він працював у ДП «ІМТП» докером-механізатором. Центральна лікувальна комісія українського профпатологічного центру клініки професійних захворювань Інституту медицини праці Академії медичних наук України 02.11.2004 р. надала висновок про те, що у позивача лівостороння мезотеліома плеври I–II ст. Захворювання визнано професійним з урахуванням профмаршруту, вимог праці, наявності у повітрі робочої зони азбестового пилу в концентраціях, що перевищують ПФК.

Рішенням Іллічівського міського суду Одеської області від 24.07.2006 р. фактично було підтверджено, що у період з 8.06.1970 р. по 9.06.1981 р. позивач, який працював у ДП «ІМТП» докером-механізатором, розвантажував вантажі, у тому числі й азбест, який був упакований у джутові мішки і під час його перевантажування була наявною висока концентрація азбестового пилу.

Враховуючи, що Україна і надалі через морські порти здійснює експортний транзит азбесту до третіх країн, ставлячи під загрозу життя громадян, ВЕГО «МАМА-86», виконуючи свої статутні цілі, підтримує вимоги наказу Міністерства охорони здоров'я України від 29.03.2017 р. № 339 «Про затвердження Державних санітарних норм і правил «Про безпеку і захист працівників від шкідливого впливу азбесту та матеріалів і виробів, що містять азбест», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 09.06.2017 р. за № 702/30570.

ВЕГО «МАМА-86» досліджувала судові справи щодо звернення громадян до судів із вимогами припинити застосування азбестоцементних виробів у побуті. Як приклад української судової практики щодо негативного впливу при застосуванні азбестових

---

¹⁶⁸ Ухвала судової палати в цивільних справах апеляційного суду Одеської області від 29.08.2007 р. у справі № 22ц-3190/2007 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2181016#>

виробів у домогосподарствах можна проаналізувати справу за позовом про усунення перешкод у користуванні житловим будинком, стягнення матеріальної та моральної шкоди¹⁶⁹, за якою винесено рішення 01.11.2011 р. Комунарським районним судом м. Запоріжжя про усунення перешкод у користуванні житловим будинком, стягнення матеріальної та моральної шкоди. Відповідач по справі влітку 2008 р. самовільно зніс паркан між земельними ділянками та встановив глухий паркан із азбоцементних плит вздовж усієї межі, висота якого 1,6 м, а в місці, де розташовані вікна будинку позивача, – 2,85 м. Позивач просив суд зобов'язати відповідача знести самовільно встановлений ним паркан, взявши до уваги, що контакт з азбестом шкідливо впливає на здоров'я людини і може спричинити тяжкі захворювання. У доньки позивача після десятирічної перерви знову з'явилася алергія, онука стала страждати на алергію також. Однак суд взяв до уваги відповідь на запит з Державної установи «Інститут медицини праці Академії медичних наук України» про те, що в Україні не заборонено використання азбестоцементних виробів, виготовлених із хризотилового азбесту. Азбест у таких виробках знаходиться у зв'язаному стані і не може чинити негативного впливу на здоров'я.

Використання азбоцементних листів у домогосподарствах для спорудження парканів викликає нарікання сусідів щодо цього матеріалу у зв'язку із застосуванням його як суцільної огорожі зі сторони інших домоволодінь. На незначних за розмірами присадибних ділянках у містах та селищах азбоцементні огорожі створюють додаткові ризики для здоров'я людей та будівель. Розташування глухої огорожі з азбоцементних листів на прибудинковій території не дозволяє атмосферному повітрю проводити дренаж ґрунту та садових насаджень, що спричиняє підвищену вологість та негативно впливає не тільки на будівлі, а й на насадження та ґрунти на суміжній земельній ділянці. Позивачі вимагають замінити азбестовий паркан на огорожу з інсольованих матеріалів на межах приса-

---

¹⁶⁹ Рішення Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 01.11.2011 р. за № 2-186/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень: офіційний сайт. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/19451458> (дата звернення: 11.07.2018).

дібних ділянок у справі за позовом прокурора Шевченківського району м. Чернівці в інтересах виконавчого комітету Шевченківської районної у м. Чернівці ради, третя особа на стороні позивача ОСОБА_2, до ОСОБА_3 про зобов'язання вчинити дії та за зустрічним позовом ОСОБА_3 до виконавчого комітету Шевченківської районної у м. Чернівці ради, третя особа на стороні відповідача ОСОБА_2 про скасування рішення виконавчого комітету Шевченківської районної у м. Чернівці ради №120/10 від 23.09.2009 р.¹⁷⁰.

Суд у своєму рішенні¹⁷¹ про заміну суцільної огорожі з азбобцементних листів на огорожу з інсольованих матеріалів посилався на ст. 103 ЗК України, яка передбачає обов'язки власників та землекористувачів земельних ділянок, які повинні обирати такі способи використання земельних ділянок відповідно до їхнього цільового призначення, при яких власникам, землекористувачам сусідніх земельних ділянок завдається найменше незручностей (затіннення, задимлення, неприємні запахи, шумове забруднення тощо), а також п. 29.14 Правил використання та забудови території м. Чернівців¹⁷². Цими нормативно-правовими актами передбачено, що улаштування огорож земельних ділянок здійснюється з урахуванням нормативних вимог щодо інсоляції територій суміжних земельних ділянок.

Протидіють незаконному поводженню підприємств з відходами громадські організації, здійснюючи контроль за використанням азбесту. Так, Севастопольська міська організація ВО «Свобода» звернулася до Генерального прокурора України, Міністра надзвичайних ситуацій України, прокурора міста Севастополя та Севастопольської міської ради з вимогою перевірити факти незаконного зберігання азбесту, що складований на території ПАТ «Севастопольський морський завод» (м. Інкерман, Севастопольської

---

¹⁷⁰ Рішення Шевченківського районного суду м. Чернівці від 28.12.2010 р. № 2-559/10 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14765208>

¹⁷¹ Там само.

¹⁷² Рішення Чернівецької міської ради «Про затвердження Правил використання та забудови території міста Чернівців» [Електронний ресурс] від 07.07.2005 р. за № 763 // Ліга Закон. – 1 файл. – hv050077.LHT – Назва з екрана.

міськради) з 1993 року без дотримання необхідних правил екологічної безпеки. Крім того, ця громадська організація вимагає перевірити факт незаконної утилізації великої кількості азбесту ПАТ «Севморзавод» на території Севастопольського полігону ТПВ¹⁷³.

За приблизними підрахунками загальна кількість токсичної речовини, яку у 1993–1994 роках складовано на території підприємства, становить приблизно 300 т, що несе постійну загрозу здоров'ю та життю мешканців і гостей Севастополя. Тому ВО «Свобода» вимагає притягнути до кримінальної відповідальності посадових осіб, винних у створенні техногенної загрози. Громадські активісти просять також перевірити використання посадовими особами «Севморзаводу» цільових коштів у сумі 3 млн. 200 тис. дол. США, отриманих на утилізацію 300 тонн азбесту. Таким чином, Севастопольська міська організація ВО «Свобода» спонукає владу до усунення небезпеки життю та здоров'ю громадян України, мешканців Севастополя, а також звільнення навколишнього природного середовища від негативного впливу азбесту.

Утилізація азбесту «Севморзаводом» піднімає проблему міжнародного розподілу праці, що набирає обертів у світі. Протягом останніх десятиріччя транснаціональні компанії прагнули заощадити на виробничих витратах. Тому до «країн третього світу» переносили так зване «брудне виробництво» – розбирання кораблів з азбесту і т. ін. Воно забруднює навколишнє природне середовище та вкорочує вік населенню, тому розвинуті країни прагнуть винести його за свої межі, що цілком зрозуміло¹⁷⁴. Завданням екологічних НУО та зацікавленої громадськості у такій ситуації мають стати кампанії адвокації, що не дозволять розміщувати на території України

---

¹⁷³ Севастопольська «Свобода» вимагає перевірити факт незаконного зберігання азбесту в Інкермані, 15 липня 2009 р., Прес-служба ВО «Свобода» [Електронний ресурс] // сайт ВО «Свобода». – Режим доступу: – <http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/011267/>

¹⁷⁴ Charles Duhigg and Keith Bradsher, How the U.S. Lost Out on iPhone Work від 21 січня 2012 року [Електронний ресурс] // The New York Times, Business Day: офіційний сайт. – Режим доступу: http://www.nytimes.com/2012/01/22/business/apple-america-and-a-squeezed-middle-class.html?_r=4&pagewanted=1&ref=general&src=me

виробництво, що у майбутньому негативно вплине на довкілля та здоров'я нації.

Позитивним прикладом поводження з азбестом може бути сусідня Польща, де з 1997 року використання азбесту заборонено. За накриття азбестовою покрівлею будівлі винну особу притягнуть до юридичної відповідальності. До 2032 року повинні бути усунені усі об'єкти, що містять цей матеріал¹⁷⁵.

Судові органи дедалі частіше доводять шкідливість азбесту для довкілля та здоров'я людей. Так, суд Туріна (Італія) визнав винними та виніс вирок міліардеру із Швейцарії Стефану Шмідейні і бельгійському барону Жану Луї де Карт'є, які є власниками заводу Eternit SA, що розташований у Швейцарії. Їх ув'язнили на 16 років за нанесення екологічної шкоди природі та нехтування заходами безпеки, що спричинили смерть більше трьох тисяч людей, які працювали та мешкали поряд з цим підприємством.

Завод Eternit SA, який з 80-х років виготовляв будівельні матеріали, що містили азбест, спершу називали «справді економічним чудом». Однак через деякий час люди, які там працювали, почали вмирати. Причина смертей у всіх виявилася одна – мезотеліома. Це – особливий вид раку, який спричинений тривалим контактом з азбестовим пилом та має довгий термін латентності. Завод вже майже 30 років як припинив виробництво, але від наслідків його діяльності не можуть позбутися до цього часу. На сьогоднішній день загиблими вважаються – 2900, а хворими – 600 осіб. Проте про загальну кількість жертв говорити поки що рано, оскільки строк прояву хвороби при такому зараженні може сягати і 40 років.

Суд Туріна також постановив виплатити компенсацію INAIL (Національний інститут страхування від нещасних випадків на виробництві) у розмірі 15 млн 100 тис. євро для кожної профспілки, що брала участь у судовому процесі, 100 тис. євро Асоціації сімей жертв азбесту, 70 тис. євро для WWF (Всесвітній фонд дикої приро-

---

¹⁷⁵Томанек Адам. Люблінська інформація [Електронний ресурс] // Україно-Польський двотижневик «Волинський монітор», офіційний сайт. – Режим доступу: http://monitor-press.com/index.php?option=com_content&view=article&id=782%3A2012-02-23-11-49-17&catid=55%3A2009-07-20-15-01-25&Itemid=303&lang=uk (дата звернення: 11.07.2018)

ди), 4 млн євро комуні містечка Каваньйо (П'ємонт), 25 млн євро для комуни Казале Монферрато та 20 млн євро для регіону П'ємонт¹⁷⁶.

Отже, проаналізувавши викладене, можна підвести підсумок щодо правової проблеми охорони здоров'я людей та навколишнього природного середовища від негативного впливу азбесту. Азбестовмісні речовини негативно впливають на здоров'я людей та довкілля не тільки у країнах Європейської Спільноти, але й в інших. Така проблема виникла в Україні, де ця речовина використовується у промисловості та/або як будівельний матеріал, тому що не введені у повному обсязі правові обмеження щодо застосування азбесту. Дослідивши судові справи щодо поводження з азбестом за кордоном та в Україні, можна дійти висновку про початок відстоювання нашими громадянами не тільки трудових, але й екологічних прав. Захистити їм свої права у повному обсязі на здорове навколишнє природне середовище поки що не дозволяє екологічна політика нашої держави та лобіювання виробників азбоцементу, що знаходить своє відображення в нормах трудового, екологічного, земельного, господарського та інших галузей права. Спираючись на європейський та світовий досвід, можна констатувати, що правова заборона щодо використання будь-яких видів азбесту сприяє охороні здоров'я працівників, населення та збереженню навколишнього природного середовища.

Скасування державної реєстрації та припинення застосування пестициду «Фосфід цинку» (Zn3P2) на території України

У квітні 2013 року Благодійний фонд Дніпровського району м. Києва «Київський еколого-культурний центр»¹⁷⁷ та Громадська

---

¹⁷⁶Завод в Швейцарии привел к смерти более 3 тысяч людей [Електронний ресурс] // Rosukrinform. Агентство информационного влияния. – 20 лютого 2012 р. – Режим доступу: [_ http://rosukrinform.com/categ-news/item/2177-zavod-v-shveicarii-privel-k-smerti-bolee-3-tisyach-ludei](http://rosukrinform.com/categ-news/item/2177-zavod-v-shveicarii-privel-k-smerti-bolee-3-tisyach-ludei)

¹⁷⁷Сегодня суд запретил самый страшный яд - фосфид цинка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecoethics.ru/segodnya-sud-zapretil-samyiy-strashniy-yad-fosfid-tsinka/>

еколого-правова організація «ЕкоПраво-Київ»¹⁷⁸ звернулись до Окружного адміністративного суду міста Києва з адміністративним позовом Благодійного фонду Дніпровського району м. Києва «Київський еколого-культурний центр» Громадської еколого-правової організації «ЕкоПраво-Київ» до Міністерства екології та природних ресурсів України про визнання бездіяльності протиправною¹⁷⁹. В позові громадські організації просили суд визнати протиправною бездіяльність Мінприроди України та зобов'язати його вчинити дії в частині скасування державної реєстрації пестициду фосфід цинку та всіх його препаративних форм, дозволених до використання на території України та їх виключення із Державного реєстру пестицидів і агрохімікатів¹⁸⁰, дозволених до використання на території України^{181,182}.

Фосфід цинку (Zn_3P_2) є отрутою^{183,184}, пестицидом, який за об'єктом застосування відноситься до різновиду зооцидів та до їх

---

¹⁷⁸ Судові справи громадської еколого-правової організації «ЕКОПРАВО-КИЇВ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ekopravo.kiev.ua/diyalnist/sudovi-spravi-organizatsiyi/sudovij-protses-shhodo-ckasuvannya-derzhavnoyi-reyestratsiyi-ta-pripinennya-zastosuvannya-pestitsidu-fosfid-tsinku-zn3p2-ukrayina-2013-2014/>

¹⁷⁹ Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 12.06.2013 р. у справі № 826/6195/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32247839>

¹⁸⁰ Державний реєстр пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://menr.gov.ua/content/derzhavniy-reestr-pestitsidiv-i-agrohimiaktiv-dozvolenih-do-vikoristannya-v-ukraini-dopovnennya-z-01012017-zgidno-vimog-postanovi-kabinetu-ministriv-ukraini-vid-21112007--1328.html>

¹⁸¹ Доступ до правосуддя в галузі охорони довкілля: практичний посібник /Алексеева С. А., Левіна Г. М., Шуміло О. М., Шутяк С. В., Кравченко О. В.; Міжнародна благодійна організація «Екологія–Право–Людина». – Львів: Норма, 2015. – С. 66.

¹⁸² Стратегічні судові справи на захисті екологічних прав та довкілля / Професор Бонайн Дж., Алексеева С., Кравченко О., (розділ I), Кравченко О., Мелень-Забрамна О. (розділ II), Мелень-Забрамна О., (розділ III), Шутяк С. (розділ IV), Алексеева С. (розділ V); за заг. ред. Кравченко О. – Львів, 2014. – С. 35–39.

¹⁸³ Фосфид цинка. Сельско-хозяйственный энциклопедический словарь. – М.:

різновиду – родентицидів, тобто хімічних сполук, що використовуються для захисту с.-г. культур та їхніх запасів від мишоподібних гризунів. Для підвищення ефективності фосфиду цинку його випускають у препаративних формах (наприклад, порошках, зернових сумішах (принадах), парафінових брикетах). Цікавим є той факт, що згідно з регламентом застосування таких препаратів в певних випадках принада повинна розміщуватись у нірках гризунів. Однак на практиці такі принади просто розсипаються по полю, де поїдаються тваринами, у т. ч. «червонокнижними», що знаходяться під охороною Закону України «Про Червону книгу України»¹⁸⁵ і яких вони не стосуються.

Оскільки пестициди є отрутою, то їхнє застосування дозволяється державою та строго регламентується законодавством. Після позитивних результатів випробувань, експертиз та інших заходів, що підтверджують ефективність та безпечність препарату, держава визнає пестицид таким, що може застосовуватись на території України та проводить його держреєстрацію, а сам препарат заносить до Держреєстру пестицидів і агрохімікатів.

Рішення про таку держреєстрацію та про внесення препарату до Держреєстру приймає Мінприроди України. Саме рішення є строковим: пестициди реєструються на термін до десяти років. Спеціальним Порядком передбачена можливість дострокового скасування держреєстрації препаратів, зокрема у випадку одержання раніше невідомих даних про небезпечність препарату або недостатню біологічну ефективність його цільового призначення¹⁸⁶. Позивачі спільно з НУО та колегами-однодумцями:

Советская энциклопедия. Главный редактор: В. К. Месяц. 1989. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://agricultural_dictionary.academic.ru/5126/%D0%A4%D0%9E%D0%A1%D0%A4%D0%98%D0%94_%D0%A6%D0%98%D0%9D%D0%9A%D0%90

¹⁸⁴ Ратокс 80% (фосфид цинка) – порошковий концентрат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://biohim.by/rodenticity/koncentraty/item/115-raroks-fosfid-cinka-poroshkovyj-koncentrat.html>

¹⁸⁵ Про Червону книгу України: Закон України від 07.02.2002 р. за № 3055-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 30 (26.07.2002). – Ст. 201.

¹⁸⁶ Про затвердження Порядку проведення державних випробувань, державної реєстрації та перереєстрації, ведення переліків пестицидів і агрохімікатів,

- Українським товариством охорони птахів¹⁸⁷;
- Всеукраїнською громадською організацією природоохоронного спрямування «Жива планета»¹⁸⁸;
- Всеукраїнською спілкою громадських організацій «Асоціація зоозахисних організацій України» (АЗОУ)¹⁸⁹;
- екологічним журналістом України Олегом Листопадом¹⁹⁰. – та іншими небайдужими громадянами та фахівцями, тривалий час займались вирішенням питання в досудовому порядку та збором необхідної інформації.

Серед досудових заходів були, зокрема, звернення:

1) до головної наукової установи України – Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України¹⁹¹, який підтвердив стрімке скорочення біомаси країни з причини неконтрольованого застосування пестицидів та їх часткове внесення до Червоної книги України; про втрату с.-г. шкідниками реальної загрози врожаю, а також про неефективність боротьби з ними на рівні різноманітних пестицидів;

2) до Міністерства аграрної політики та продовольства України, яке підтвердило наявність в Україні більш безпечних та ефективних за фосфід цинку альтернатив та підтримало скасування держреєстрації родентицидів на основі фосфіду цинку;

3) до Державної митної служби в Україні, яка заборонила ввіз фосфіду цинку на територію України;

4) до комерційних компаній, які мають посвідчення про держреєстрацію препаратів з фосфідом цинку;

5) до спеціально уповноважених держорганів, які у 22 офіційних відповідях підтвердили факти смертності від отруєння фосфідом цинку інших тварин, яких це не стосується. Це були звернення: до 24 державних управлінь охорони навколишнього

дозволених до використання в Україні: Постанова КМ України від 04.03.1996 р. за № 295 // Зібрання постанов Уряду України. – 1996. – № 8. – Ст. 253.

¹⁸⁷ <http://www.birdlife.org.ua/>

¹⁸⁸ <http://www.zhiva-planeta.org.ua/>

¹⁸⁹ <https://azou.org.ua/>

¹⁹⁰ Блог Олега Листопада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pryroda.in.ua/lystopad/>

¹⁹¹ <http://www.izan.kiev.ua/>

природного середовища в областях Мінприроди України; державних екоінспекцій в областях Державної екологічної інспекції України; до 25 Головних управлінь ветеринарної медицини в областях та АРК Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України (що має свої регіональні державні лабораторії).

Але після всіх вищезазначених дій прийшли до висновку про необхідність вирішення проблеми у судовому порядку. Законодавча заборона щодо застосування пестициду фосфід цинку передбачена:

- Законом України «Про захист тварин від жорстокого поводження»¹⁹², яким заборонено застосовувати негуманні методи умертвіння тварин, що призводять до їх загибелі від отруєння (абз. 3 ч. 2 ст. 17);

- Конвенцією про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі¹⁹³, якою забороні всі форми навмисного знищення тварин, які включені до Додатку II Конвенції та яка встановлює, що забороненими засобами і способами знищення диких тварин для ссавців є отрута чи отруєні принади.

Розгляд справи у першій інстанції здійснювався Окружним адміністративним судом м. Києва. У червні 2013 року було прийнято постанову, якою позов громадських організацій – задовольнявся частково. За апеляційним оскарженням рішення суду першої інстанції, крім Відповідача, з окремою апеляційною скаргою звернулась також одна із фірм, яка отримала посвідчення про держреєстрацію препарату – ТОВ «Компанія «Укравіт», що займає провідні позиції у забезпеченні засобами для дезінфекції та дератизації спеціалізованих служб МОЗ України¹⁹⁴.

Ухвалою Київського апеляційного адміністративного суду залишено в силі рішення суду першої інстанції, а в задоволенні двох

---

¹⁹² Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006 р. за № 3447-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 27 (07.07.2006). – Ст. 230.

¹⁹³ Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі [Електронний ресурс] від 19.09.1979 р. ETS № 104 // Ліга Закон. – 1 файл. – MU79K01U.LHT. – Назва з екрана.

¹⁹⁴ Про державну реєстрацію (перереєстрацію) дезінфекційних засобів: Наказ Міністерства охорони здоров'я України [Електронний ресурс] від 26.05.2006 р. за № 330 // Ліга Закон. – 1 файл. – MOZ5748.LHT. – Назва з екрана.

окремих апеляційних скарг від Відповідача та від ТОВ «Компанія «Укравіт»¹⁹⁵ – відмовлено повністю¹⁹⁶.

Ухвалою Вищого адміністративного суду України (за касацією № К/800/57513/13), касаційну скаргу Відповідача – відхилено, а рішення суду першої та апеляційної інстанцій – залишено без змін¹⁹⁷.

Через небажання Відповідача одразу виконати рішення судів, Позивачі спільно з колегами-однодумцями змушені були провести цілу кампанію з їхнього виконання. Серед заходів адвокати-кампанії були, зокрема:

1) звернення до Окружного адміністративного суду України із заявою про роз'яснення рішення суду першої інстанції (ухвалою Окружного адміністративного суду України – було відмовлено в задоволенні)¹⁹⁸;

2) численні зустрічі з керівництвом Мінприроди України та керівниками його структурних підрозділів;

3) листи до всіх осіб, які отримали посвідчення про держреєстрацію препаратів на основі фосфіду цинку;

4) чотири пікети: два пікети Відповідача (Мінприроди України) у м. Києві, один пікет Кабінету Міністрів України у м. Києві, один пікет компанії, що мала посвідчення про держреєстрацію препаратів на основі фосфіду цинку – ТОВ «НЕРТУС» у м. Харків;

5) чотири прес-конференції у м. Києві та постійні інтерв'ю представникам ЗМІ;

---

¹⁹⁵ Сайт компанії UKRAVIT [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukravit.ua/uk/misiya-ta-tsinnosti-kompaniyi/>

¹⁹⁶ Ухвала Київського апеляційного адміністративного суду від 24.09.2013 р. у справі № 826/6195/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33915422>

¹⁹⁷ Ухвала Київського апеляційного адміністративного суду від 17.04.2014 р. у справі № 826/6195/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38795873>

¹⁹⁸ Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва від 11.12.2013 р. у справі № 826/6195/13-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36042551>

б) рейд спільно з представниками засобів масової інформації по ринку «Лісовий» у м. Києві;

7) «звільнення» Інтернету від численних пропозицій про реалізацію препаратів на основі фосфіду цинку (пошук суб'єктів, які пропонували реалізацію тощо препаратів, направлення їм листів з проханням зняти оголошення/інформацію, з яких майже всі були задоволені);

8) перевірка всіх обласних ринків України на предмет продажу препаратів на основі фосфіду цинку;

9) зустріч з керівництвом Відповідача за день до третього пікету Мінприроди України (під час революційних подій в Україні у 2013 році).

Під тиском правозахисної кампанії Мінприроди України прийняло Наказ «Про скасування державної реєстрації пестициду фосфід цинку та всіх його препаративних форм»¹⁹⁹. Цей судовий процес у рамках адвокати-компанії виявився стратегічно важливим в таких питаннях:

- рішення судів у цій справі мають загальнонаціональний інтерес, сфера їхньої дії поширюється на всю територію України й сприяє збереженню тваринного світу;

- створено перший судовий прецедент в Україні по скасуванню в судовому порядку держреєстрації та виключення з Держреєстру пестициду фосфід цинку та всіх його препаративних форм з підстави одержання раніше невідомих даних про небезпечність препарату та недостатню біологічну ефективність його цільового призначення;

- рішеннями судів за громадськими організаціями визнано право звертатись до суду з подібними позовами, наявність екологічного інтересу, що може бути захищений судом;

- можливість тимчасового об'єднання громадських екологічних НУО та активістів для вирішення конкретної екологічної проблеми;

---

¹⁹⁹ Про скасування державної реєстрації пестициду фосфіду цинку та всіх його препаративних форм: Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України [Електронний ресурс] від 05.12.2013 р. за № 500 // Ліга Закон. – 1 файл. – fin96090.LHT. – Назва з екрана.

- підняття рівня довіри до судової гілки влади серед інших громадських екологічних НУО та активістів, а також зі сторони органів влади.

Боротьба екологічних НУО із урядовими структурами та бізнесом проти будівництва малих ГЕС в Україні

У м. Чорткові Тернопільської області триває активне будівництво гідроелектростанції на р. Серет, в районі вул. Білецької. Будує приватна компанія – ТОВ «Генеруюча Компанія Енергоперспектива» із Кам'янець-Подільського, що має ліцензію на право провадження діяльності з виробництва електричної енергії на території України строком дії двадцять років²⁰⁰. Інвестор не поширює інформацію щодо наслідків цього будівництва, а громадськість цікавиться – бо ж розуміють, що спорудження ГЕС та греблі відіб'ється на екологічному стані р. Серет, матиме певні наслідки для мешканців м. Чорткова та прилеглих сіл. Адже річка не визнає адміністративних кордонів і в її збереженні зацікавлені усі: як ті, що мешкають вище за течією, так і ті – що нижче²⁰¹.

Будівництво греблі завжди викликає певні екологічні наслідки та впливає на права громади. Так, Громада села Ріпинці Кам'янець-Подільського району Хмельницької області вимагає повернути водоспад на р. Жванчик²⁰². Місцеві жителі вкрай обурені тим фактом, що дирекція ТОВ ГК «Енергоперспектива», побудувавши гідроелектростанцію на місці старого млина, зробила неможливим відпочинок на місцевому водоспаді, яким люди раніше користувалися.

---

²⁰⁰Про видачу ліцензії з виробництва електричної енергії ТОВ «ГК ЕНЕРГОПЕРСПЕКТИВА»: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики від 25.04.2013 р. за № 473 // Інформаційний бюлетень НКРЕ. – 2013. – 05. – № 5.

²⁰¹Малі ГЕС із великими наслідками. Олександр Степаненко. ЕГО Зелений Світ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://greenworld.in.ua/index.php?id=1518864308>

²⁰²Жителі кам'янецького села хочуть повернути свій водоспад // Незалежний громадський портал Оперативні новини Хмельниччини [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ngp-ua.info/2015/06/21243>

Через використання вод як енергоресурсу було заблоковано течію, що спричинило обміління річки. Улітку велика рогата худоба позбавлена можливості повноцінно пити воду з річки Жванчик. З огляду на обміління річки та спеку, для сільських мешканців це стало проблемою реалізації ними своїх екологічних прав.

Зі своєю скаргою сельчани звернулися до влади району. Відділ розвитку інфраструктури та туризму вивчає ситуацію, що склалася, і має намір організувати тристоронню зустріч влада-громада-підприємці для врегулювати проблеми з водоспадом.

У липні 2015-го, керівники Чортківської міської ради організували у її стінах громадські слухання – стосовно намірів ТОВ ГК «Енергоперспективи» збудувати в місті малу ГЕС.

Про підготовку громадських слухань не було заздалегідь повідомлено у засобах масової інформації, тож на них були присутні чиновники апарату міської ради та деякі небайдужих мешканців. Жодних офіційних документів, зокрема заяв про наміри та про екологічні наслідки проекту для річки Серет, представники ТОВ ГК «Енергоперспективи» не надали ані до, ані в ході громадських слухань. Втім запевнили, що як цивілізований інвестор, вони – за діалог та співпрацю. Що діятимуть лише у рамках закону і якщо хтось із зацікавлених мешканців міста забажає, усю необхідну інформацію їм нададуть.

Натомість представники ЕГО «Зелений Світ» мали звернутися до суду²⁰³ у справі зі спорів з приводу забезпечення реалізації конституційних прав особи, а також реалізації статусу депутата представницького органу влади, організації діяльності цих органів, зокрема зі спорів щодо забезпечення права особи на доступ до публічної інформації.

ЕГО «Зелений Світ» звернулися до суду із позовом до ТОВ «ГК Енергоперспектива» про визнання протиправною відмову у наданні публічної інформації та зобов'язання надати інформацію. В обґрунтування позовних вимог вони зазначили, що 27.08.2015 р. на

---

²⁰³ Постанова Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 29.02.2016 р. у справі № 676/163/16-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56325784>

підставі Оргуської конвенції, Конституції України, законів України «Про доступ до публічної інформації» та «Про охорону навколишнього природного середовища» звернулись до ТОВ «ГК Енергоперспектива» з інформаційним запитом № 04-08. 21.10.2015 р. директор ТОВ «ГК Енергоперспектива» надіслав відповідь, в якій повідомив, що ЗУ «Про доступ до публічної інформації» має вичерпний перелік суб'єктів відносин у сфері доступу до публічної інформації, згідно ст. 13 вищевказаного закону ТОВ «ГК Енергоперспектива» не є розпорядником інформації, тому дія закону не поширюється на підприємство в частині виконання обов'язку, щодо надання інформації. Крім того, ст. 4 Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосується довкілля, суб'єкт який зобов'язаний надати інформацію має бути обов'язково державним органом. Інформацію, яку позивач запитував у відповідача стосується можливого впливу проектної діяльності будівництва мікрогідроелектростанції на території Чортківської міської ради Тернопільської області, на стан довкілля на території Чортківської міської ради. Проте, відповідач відмовив у наданні такої інформації, і на думку позивача, така відмова є незаконною, тому звернувся до суду.

Суд не задовольнив позов ЕГО «Зелений Світ» із наступних підстав. На їх запит надана відповідь листом № 2110-02 від 21.10.2015 року, за підписом директора ТОВ «ГК Енергоперспектива», де вказано, що Закон України «Про доступ до публічної інформації» має вичерпний перелік суб'єктів відносин у сфері доступу до публічної інформації, згідно ст. 13 Закону України «Про доступ до публічної інформації» ТОВ «ГК Енергоперспектива» не є розпорядником інформації, а отже, дія даного закону не поширюється на підприємство в частині виконання обов'язку, щодо надання інформації. Крім того, ст. 4 Оргуської конвенції, суб'єкт який зобов'язаний надати інформацію має бути обов'язково державним органом. Відповідно до ст. 15 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»²⁰⁴ відповідальність за стан

---

²⁰⁴ Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. за № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41 (08.10.91). – Ст. 546.

навколишнього природного середовища несуть місцеві ради. З приводу отримання відомостей та копій документів, які позивачеві необхідні, відповідачем рекомендовано звернутися до місцевих органів влади, які є розпорядниками запитуваної інформації.

Таким чином розділ проекту «Оцінка впливу на навколишнє середовище» після відмови ТОВ ГК «Енергоперспективи» надати його за запитом зацікавленій громадськості вдалося отримати лише після Постанови Вінницького апеляційного адміністративного суду²⁰⁵, тривалого листування вже після судового процесу та вимог, озвучених перед сесією міської ради «цивілізований інвестор» змушений був надати ту оцінку впливу на довкілля для ознайомлення.

Апеляційна інстанція вважає, що відповідач ТОВ ГК «Енергоперспективи» відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» є розпорядником інформації, з огляду на наступне. Відповідно до ч. 2 ст. 13 Закону визначено, що до розпорядників інформації, зобов'язаних оприлюднювати та надавати за запитом інформацію, визначену в цій статті, у порядку, передбаченому цим Законом, прирівнюються суб'єкти господарювання, які володіють:

- 1) інформацією про стан довкілля;
- 2) інформацією про якість харчових продуктів і предметів побуту;
- 3) інформацією про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, що сталися або можуть статися і загрожують здоров'ю та безпеці громадян;
- 4) іншою інформацією, що становить суспільний інтерес (суспільно необхідною інформацією).

Обов'язкову Заяву про екологічні наслідки свого проекту, згідно ст. 35 Закону України «Про екологічну експертизу»²⁰⁶, яка власне повинна передувати громадському обговоренню та державній екологічній експертизі, ТОВ ГК «Енергоперспектива»

---

²⁰⁵ Постанова Вінницького апеляційного адміністративного суду від 26.05.2016 р. у справі № 676/163/16-а [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57982907>

²⁰⁶ Про екологічну експертизу: Закон України від 09.02.1995 р. за № 45/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 8 (21.02.95). – Ст. 54.

оприлюднила у тернопільському рекламному виданні «Моя газета»²⁰⁷ від 10 липня 2017-го, тобто через два роки після проведення слухань.

ЕГО «Зелений Світ» навела довідки і довідалась, що у місті немає жодного підписника цієї газети і що вона не продається у магазинах «Торгпреси». Для чого інвестор обрав рекламну газету з іншого міста, коли у м. Чорткові є власні друковані та інтернет-видання? Зрештою, є офіційні сайти міської та районної ради.

Мета зрозуміла – аби нікому із зацікавленої громадськості та інформація про вплив на навколишнє природне середовище не потрапила на очі, аби ні в кого не виникало до них зайвих запитань.

Таким чином ТОВ ГК «Енергоперспектива» та міськрада м. Чортків не дотримуються вимог Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, яка має силу закону – у ній передбачено обов'язок надавали громадськості допомогу та забезпечували їй орієнтацію в отриманні доступу до інформації, сприяли участі в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля.

Яким чином складається ситуація із будівництвом малої ГЕС у м. Чорткові? Земельну ділянку площею 0,5379 га ТОВ ГК «Енергоперспектива» отримала в 2016 році від міської громади в оренду терміном на 1 рік. Перед тим, в грудні 2014 року ТОВ придбало у міста залишки старої греблі і шлюзів. Потужність гідроагрегату майбутньої мікро ГЕС складатиме 193 кВт. Електроенергія продаватиметься у загальну енергомережу країни за пільговим «зеленим тарифом», відповідно до ст. 65 Закону України «Про ринок електричної енергії»²⁰⁸, який нині встановлено для ГЕС такої потужності на рівні 3,4 – 5, 6 грн/кВт. год. Тож ТОВ отримуватиме прибуток – принаймні до того моменту, поки не буде скасовано «зелений тариф». Якщо такий момент настане – ця діяльність відразу перестане буди прибутковою. Таким чином підтримуються

---

²⁰⁷ <http://www.moyagazeta.com.ua/>

²⁰⁸ Про ринок електричної енергії: Закон України від 13.04.2017 р. за № 2019-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 27–28 (14.07.2017). – Ст. 312.

«тепличні» умови для збагачення «енергоперспектив» на малих річках до їх повного виснаження.

Нових робочих місць на майбутній малій гідроелектростанції ТОВ ГК «Енергоперспектива» для місцевих мешканців не передбачено, бо вона управлятиметься централізовано, в автоматичному режимі, персоналу для її обслуговування майже не потрібно.

Наразі споруджується нова водозабірня споруда – біля правого берега річки. Рівень води у верхній водоймі після завершення будівництва підніметься, утвориться штучна водойма. На скільки підніметься рівень води вище малої ГЕС і наскільки великим буде «ставок» – не дуже зрозуміло. У одних матеріалах проекту зазначено, що підйому рівня взагалі не буде, у інших – підйом 0,6 метри, і навіть 1,1 м. Перепад рівнів води у р. Сереті вище та нижче МГЕС складатиме приблизно 2,7 метри. Зрештою, прогнозування рівня води у річці на тлі прогресуючої зміни клімату виглядає «ворожінням на кавовій гущі». Бо два маловодних роки – 2015 та 2016-й – яких не було за всю історію метеоспостережень в Україні. За даними Держгідромету України, водність річок басейну Дністра у літні місяці складала 20–40% від багаторічної норми. Вже багато років на наших річках немає весняного водопілля. Їхні русла на очах заростають та замулюються. У деяких річках басейну Дністра стік припинився повністю. Погіршується якість вод – адже обсяги забруднених комунальних стоків, що скидаються у річки, не зменшуються. Якщо ця тенденція збережеться, водність р. Серету надалі знижуватиметься, якість води погіршуватиметься.

Як реагуватимуть оператори майбутньої ГЕС на маловоддя, зрозуміло – затримуватимуть воду у верхній водоймі, а у години «пік» (коли власне енергосистема потребує подачі «пікової енергії» для стабілізації роботи мережі) скидатимуть її на турбіну. Тож ймовірно, що більш-менш наповнену нижче ГЕСу річку мешканці Чорткова, Угрина та Росохача бачитимуть переважно у ті «години пік». А впродовж іншого часу доби – знайомитимуться з особливостями оголеного річкового дна.

Гідроагрегат МГЕС буде обладнано типовою горизонтальною турбіною типу «Каплан» польського виробництва. Шанс проходження через неї живої риби дорівнює нулю. Жодних рибопропускних споруд, які хоча б теоретично дозволяли б міграцію

риби через греблю, проектом МГЕС не передбачено. Вище гідроагрегату буде лише встановлено рибозахисні решітки. Проектанти стверджують, що від тих решіток буде ефект, якщо швидкість води у водозаборі не перевищуватиме 0,22 м/с.

Тут варто нагадати, що річка Серет у даний час вже доволі сильно зарегульована. Окрім суцільного каскаду великих ставків у верхній течії річки – практично від кордону з Львівщиною до Тернополя – тут вже діють чотири приватних ГЕС: Янівська, Скородинська, Більче-Золотецька та Касперівська. Невдовзі додається п'ята – Чортківська. Фрагментація річки греблями провокує негативні зміни у її екосистемі: зростає випаровування з поверхонь водосховищ, постійно триває процес їхнього замулення. Сьогодні бачимо, що за 50 років існування ГЕС у Скородинцях та Більчому їхні водойми замулені, засмічені та заросли болотяною рослинністю. Вода просочується через борти водосховищ – що спричинює підтоплення прилеглих територій, а нижче ГЕС надалі зменшується водність²⁰⁹. У стоячій воді зменшується вміст розчиненого кисню – тому втрачається спроможність річки до самоочищення. Гниття органічних залишків на дні водосховищ спричинює виділення метану – найактивнішого газу, що спричинює зміну клімату через «парниковий ефект»²¹⁰. Нижче греблі ГЕС зупиняється поступлення річкового піску та гравію, важливого для нерестовищ – її береги поступово виповнює намул. Зникають види риб, які живуть у проточній воді. Чим більше гребель на ріці, тим швидше вона деградує. Згідно українського законодавства усі ГЕС незалежно від їхньої потужності згідно п. 11 Переліку екологічно небезпечних видів діяльності²¹¹ віднесені саме до екологічно небезпечних видів діяльності.

---

²⁰⁹ Загальна характеристика гідрологічного режиму водних об'єктів України у 2015 р. [Електронний ресурс]. – URL: http://meteo.gov.ua/ua/33536/hydrology/hydr_month_review/

²¹⁰ *Явище в атмосфері Землі та інших планет, при якому енергія сонячних променів, відбиваючись від поверхні, не може повернутися у космос, оскільки затримується молекулами різних газів, що призводить до підвищення температури поверхні.*

²¹¹ Додаток № 2 до Інструкції про здійснення державної екологічної експертизи: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного

Проект ТОВ ГК «Енергоперспектива» у липні 2017 року отримав від Мінприроди України позитивний висновок державної екологічної експертизи²¹². Хоча робота по спорудженню мікро ГЕС була розпочата ще до отримання висновку. Роботи вже тривали у вересні – жовтні 2017 року, коли Чортківська міська не прийняла рішення про продовження терміну оренди ТОВ ГК «Енергоперспективою» земельної ділянки.

Мінприроди України при видачі позитивного висновку врахувало листа Чортківської міської ради, надісланого 11.08.2017 р., яким мерія підтвердила буцімто «відсутність пропозицій та зауважень від громадськості Чорткова» щодо проекту МГЕС.

Слід зазначити, що міськрада у цьому протистоянні не бере до уваги пропозиції зацікавленої громадськості. Хоча це питання не раз обговорювалося на сесіях ради, і щоразу стосовно проекту висловлювалися критичні оцінки від представників ЕГО «Зелений Світ». Від 2015 року на сайті організації знаходиться текст офіційної позиції по МГЕС на Сереті²¹³.

У ній наголошується, що ЕГО «Зелений Світ» загалом вітає розвиток малої енергетики, наближеної до споживача, із використанням поновлюваних джерел енергії: сонця, вітру, води, біомаси – у вигляді відходів сільського, комунального та лісового господарства. Саме такі джерела повинні у майбутньому зменшити залежність від екологічно шкідливих джерел енергії із використанням викопного палива, зміцнити енергетичну безпеку країни та сприяти економічному становленню місцевих громад.

ЕГО «Зелений Світ» як правозахисна організація повідомляла, що може підтримати проект спорудження МГЕС у Чорткові при дотриманні умов, котрі забезпечать мінімум техногенного втручання у стан річкової екосистеми та гарантії участі громадськості у прийнятті владних рішень. Серед можливих проектних рішень ми

середовища України [Електронний ресурс] від 20.09.1994 р. за № 89 // Ліга Закон. – 1 файл. – REG493.LHT. – Назва з екрана.

²¹² Архів висновків державної екологічної експертизи за 2017 рік [Електронний ресурс]. – URL: <http://old.menr.gov.ua/index.php/expertyza/vysnovky>

²¹³ Позиція ЕГО «Зелений Світ» щодо проекту спорудження малої ГЕС на річці Серет у межах міста Чорткова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://greenworld.in.ua/index.php?id=1437490736>

пропонували розглянути такі: відмову від створення ГЕС греблевого типу із повним перекриттям річкового русла, відповідно – відмову від створення штучної водойми та частковий демонтаж старих гідротехнічних споруд із зменшенням перепаду рівнів води, застосування екологічно дружніх типів турбін з малою швидкістю обертання (наприклад – «шнекової» моделі), створення умов для переходу риби через гідротехнічні споруди. ЕГО «Зелений Світ» також вважав би за доцільне передачу інвестору у тимчасове користування земельної ділянки у прибережній захисній смузі Серету вище та нижче МГЕС – для проведення на ній заходів із благоустрою та повернення річкової долини до природного стану.

Зацікавлена громадськість вважає, що розвиток малої гідроенергетики повинен відбуватися на принципах мінімізації екологічних наслідків та участі громадськості у прийнятті владних рішень, беручи до уваги норми Конституції та закони України, де встановлено, що водні та інші природні ресурси є об'єктами права власності Українського народу, і що держава гарантує своїм громадянам право вільного доступу до екологічної інформації та право участі у прийнятті рішень з питань довкілля.

На прикладі такої справи екологічні НУО реалізують свої статутні завдання захищаючи навколишнє природне середовище²¹⁴ і реалізуючи право громадян на здорове довкілля.

Практично увесь рік тривали громадські акції протесту, спрямовані на зупинення протизаконних планів ПАТ «Укргідроенерго» збудувати каскад із шести ГЕС на Дністрі, у межах Національного природного парку (НПП) «Дністровський каньйон». Під тиском громадськості ухвалили рішення про заборону будівництва Івано-Франківська та Тернопільська обласні ради²¹⁵, негативну оцінку проекту надали науковці Тернопільського національного педагогічного університету²¹⁶, Науково-технічна рада НПП «Дністров-

---

²¹⁴Резолюція семінару «Програма розвитку гідроенергетики до 2026 року: регіональний рівень (басейн Дністра)» м. Чернівці, 28.07.2017 р. [Електронний ресурс]. – URL: <http://greenworld.in.ua/index.php?id=1515857028>

²¹⁵ГЕС на Дністрі: економічна вигода і екологічне лихо [Електронний ресурс]. – URL: <https://dt.ua/business/ges-na-dnistri-ekonomichna-vigoda-i-ekologichne-liho-.html>

²¹⁶Науковці з ТНПУ ім. В. Гнатюка про доцільність будівництва

ський каньйон», критичний експертний висновок – Інститут екології Карпат НАНУ, власну позицію щодо скандальних планів енергетичного лобі оприлюднило ЕГО «Зелений Світ»²¹⁷ та інші громадські організації²¹⁸.

Ненадання Агентством «Молдсілва» екологічної інформації Міжнародній Асоціації охоронців річки «Еко-ТІРАС»

Згідно з Орхуською конвенцією, а також чинним законодавством України та Молдови практично будь-яка особа, яка зробила запит на надання будь-якої екологічної інформації, але отримала відмову (у формі офіційної відмови або відсутності відповіді) або недостатню інформацію, може оскаржити дану «дію або бездіяльність» до суду. Більш того, будь-яка особа може оскаржити порушення свого права на доступ до інформації (наприклад, коли інформація повинна була бути доведена до відома громадськості у зв'язку із надзвичайною ситуацією, але цього не сталося).

Ілюстрацією Доступу до правосуддя з питань доступу до екологічно значущої інформації може служити протистояння Міжнародної Асоціації охоронців річки «Еко-ТІРАС»²¹⁹ проти Агентства «Молдсілва»²²⁰. Ця Агенція є центральним адміністративним органом в галузі лісового господарства, що функціонує в контексті просування державної політики в цій сфері, а саме: здійснення робіт по збільшенню, відновленню і збереженню, екологічної реконструкції, раціональне використання лісових ресурсів,

---

Верхньодністровського каскаду ГЕС [Електронний ресурс]. – URL: <http://npu.edu.ua/news/268/>

²¹⁷ Наміри ПАТ «Укргідроенерго» збудувати каскад ГЕС на Дністровському каньйоні є правовою, економічною та екологічною авантюрою [Електронний ресурс]. – URL: <http://greenworld.in.ua/index.php?id=1456872793>

²¹⁸ Розділ «Екологічні права», Олександр Степаненко, виконавчий директор ЕГО «Зелений світ», голова ГО «Гельсінська ініціатива – XXI» [Електронний ресурс]. – URL: <http://greenworld.in.ua/files/docs/1513542328.pdf>

²¹⁹ Міжнародна Асоціація охоронців річки «Еко-ТІРАС» [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.eco-tiras.org/>

²²⁰ Agentia «Moldsilva» [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.moldsilva.gov.md/?l=en>

охорони, захисту та розвитку національного лісового фонду. Предметом діяльності Агенції є ведення лісового господарства відповідно до екологічних принципів, на основі планового управління лісовим та мисливським фондом.

9 січня 2008 року Асоціація «Еко-ТІРАС» направила до Агентства «Молдсілва» лист з вимогою надати копії контрактів щодо оренди всіх ділянок лісового господарства, укладені агентством із фізичними та/або юридичними особами і є чинними на 1 січня 2008 року. Цьому листу передував запит на надання копій двох контрактів про оренду ділянок державного лісового фонду, на який було дано негативну відповідь.

У своїй відповіді від 31 січня 2008 року Агентство поінформувало заявника про необхідність мотивувати запит для надання копій всіх затребуваних договорів, а також список бажаних і термінових для надання документів. Пізніше, 21 лютого 2008 року, позивач знову подав запит із вимогою надати ту ж інформацію. У листі № 01-07/362 від 14 березня 2008 року, посилаючись на ст. 48 Положення про оренду лісового фонду для ведення мисливського господарства і/або рекреаційних цілей²²¹, Агентство повідомило, що не може законним шляхом задовольнити запит асоціації. Стаття 48 Положення про оренду лісового фонду для ведення мисливського господарства і/або рекреаційних цілей передбачає, зокрема, що орендодавець зобов'язаний забезпечувати конфіденційність і безпеку інформації, наданої орендарем.

Таким чином, Державне агентство лісового господарства «Молдсілва» обґрунтувало свою відмову наступними причинами:

- необхідністю вказати причину для отримання копій контрактів;
- необхідністю надання списку бажаних і термінових для надання документів;
- конфіденційністю затребуваної інформації.

---

²²¹ Об утверждении «Положения о предоставлении в пользование земель лесного фонда для ведения охотничьего хозяйства и/или рекреационных целей»: Постановление Правительства Республики Молдова [Электронный ресурс] от 20.02.2008 г. № 187. – URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=21919

Вважаючи відмову надати необхідну інформацію необґрунтованою і такою, що суперечить національному і міжнародному законодавству, позивач подав позов до Палати по цивільних справах Кишинівського апеляційного суду про виклик до суду, з вимогою визнати незаконною відмову надати інформацію та зобов'язати відповідача надати копії всіх контрактів оренди земельних ділянок лісового фонду Республіки Молдова, укладених між Агентством «Молдсілва» і різними фізичними та юридичними особами, що діяли на час запиту, тобто на 1 січня 2008 року.

Позивач Асоціація «Еко-ТІРАС» заявила про порушення права на інформацію про навколишнє природне середовище, передбаченого національним законодавством республіки Молдова, зокрема:

– ст. 34 (Право на інформацію) та ч. 2²²² ст. 37 (Право на сприятливе навколишнє середовище) Конституції РМ²²³;

– ч. 1 ст. 4 (Принципи державної політики увійти області доступу до офіційної інформації), ч. 3 ст. 7 (Офіційна інформація обмеженого доступу) і ст. 11 (Обов'язки постачальників інформації) Закону РМ «Про доступ до інформації»²²⁴;

– п. а ст. 30 (Держава визнає за всіма фізичними особами право на здорове середовище і з цією метою забезпечує їм відповідно до чинного законодавства загальний, своєчасний і безперешкодний доступ до інформації про стан середовища і здоров'я населення) Закону РМ «Про охорону навколишнього середовища»²²⁵.

Також, на думку позивача, відмова надати затребувану інформацію повністю суперечить положенням ст. 4 Орхуської

---

²²² *Держава гарантує кожній людині право на вільний доступ до достовірної інформації про стан природного середовища, умов життя і праці, продуктів харчування і предметів побуту та на її поширення*

²²³ Конституція Республіки Молдова від 29.07.1994 р. [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.md.undp.org/content/dam/moldova/docs/Publications/Constitutia%20RM%20format%20mic%20Rus%20Tipar%2014-07-2016.pdf>

²²⁴ О доступе к информации: Закон Республики Молдова от 11.05.2000 г. № 982 [Электронный ресурс]. – URL: <http://lex.justice.md/ru/311759/>

²²⁵ Об охране окружающей среды: Закон Республики Молдова от 16.06.1993 г. № 1515 [Электронный ресурс]. – URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=311604&lang=2>

конвенції. Зокрема, п. 1 (а) ст. 4 Орхуської конвенції рекомендує Сторонам забезпечувати інформацією за запитом, без необхідності формулювати свою зацікавленість.

Пункт 4 (d) ст. 4 Орхуської конвенції передбачає серед причин для відмови надати інформацію порушенням конфіденційності. Конфіденційний характер подібної інформації повинен строго захищатися національним законодавством. Це означає, що розглянута інформація обов'язково повинна міститися в списку конфіденційної комерційної або промислової інформації. Однак Асоціація «Еко-ТІРАС» не вимагала даних, захищених Законом РМ «Про комерційну таємницю»²²⁶. У той же час, якщо власник інформації все ж з'ясував, що деякі дані відносяться до категорії «конфіденційних», це не дає права відмовити в наданні всієї іншої інформації. Як наслідок, в разі, якщо тільки деякі сегменти інформації підпадають під перераховані вище обмеження, всі інші дані повинні бути відокремлені і надані в розпорядження подавця заяви, без порушення конфіденційності. Винятки встановлені в п. 6 ст. 4 Орхуської конвенції.

Відповідно до п. 7 ст. 4 Орхуської конвенції, у відмові має бути зазначено які причини і приводитися відповідна інформація про доступ до процедур перегляду прийнятого рішення у відповідності зі ст. 9 Орхуської конвенції.

Крім того, в судовому позові позивач також зазначив, що посилення відповідача на ст. 48 Постанови уряду «Про затвердження «Положення про надання в користування земель лісового фонду для ведення мисливського господарства і/або рекреаційних цілей»»²²⁷, яка у п. е) зобов'язує забезпечувати конфіденційність і безпеку інформації, що містить дані особистого характеру, поданої орендарем, не має ніякого відношення до запиту, так як той стосується лише частин контрактів, і, в другу чергу, контракти

---

²²⁶ О коммерческой тайне: Закон Республики Молдова от 06.07.1994 г. № 171 [Электронный ресурс]. – URL: <http://lex.justice.md/ru/312792/>

²²⁷ Об утверждении «Положения о предоставлении в пользование земель лесного фонда для ведения охотничьего хозяйства и/или рекреационных целей»: Постановление Правительства Республики Молдова от 20.02.2008 г. № 187 [Электронный ресурс]. – URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=21919

оренди, копії яких були затребувані, відносяться до категорії «Інформація про навколишнє середовище», передбаченої п. 3 ст. 1 Орхуської конвенції.

Виклик до суду Агентства «Молдсілва» ґрунтується на положеннях ч. 1 ст. 4, п. 3 ст. 7, ст. 11, ст. 21, ст. 25 Закону РМ «Про доступ до інформації» та ст. 5, ст. 14, ст. 16, ст. 24, п. 1 б ст. 25 Закону РМ «Про адміністративний суд»²²⁸.

Рішенням від 23 червня 2008 року Палати по цивільним справам Кишинівського апеляційного суду було повністю задоволено позов Міжнародної Асоціації охоронців річки «Еко-ТІРАС» проти Агентства «Молдсілва». Суд зобов'язав відповідача надати копії всіх контрактів оренди дільничний лісового фонду РМ, укладених між Агентством «Молдсілва» з різними фізичними та юридичними особами, дійсними на 1 січня 2008 року²²⁹.

Також суд зобов'язав відповідача сплатити витрати інстанції на юридичну допомогу.

Відповідач, у свою чергу, не став опротестовувати рішення суду. Таким чином Міжнародна Асоціація охоронців річки «Еко-ТІРАС» мала отримати екологічну інформацію від Агентства «Молдсілва» для виконання своїх статутних цілей.

Державне агентство лісового господарства «Молдсілва» не виконало остаточне рішення, прийняте Палатою у цивільних справах Кишинівського апеляційного суду 23 червня 2008 року, відповідно до якого Агентству «Молдсілва» пропонувалося надати автору повідомлення копії запитуваних договорів. Міжнародна Асоціація охоронців річки «Еко-ТІРАС» звернулась до Комітету з дотримання Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля щодо невиконання судового рішення про надання інформації. Комітет роз'яснив, якщо державне відомство має можливість не виконувати рішення суду, про який йдеться у п. 1 ст. 9 Орхуської конвенції, то можуть виникнути

---

²²⁸ Об административном суде: Закон Республики Молдова от 10.02.2000 г. № 793 [Электронный ресурс]. – URL: <http://lex.justice.md/ru/311729/>

²²⁹ The Moldsilva case. – URL: <https://www.informeia.org/en/court-decision/moldsilva-case>

сумніви щодо зобов'язальної сили рішень судів у рамках даної правової системи. З урахуванням положень п. 1 ст. 9, які передбачають, що остаточні рішення суду або іншого незалежного і неупередженого органу, створеного відповідно до закону, носять обов'язковий характер і, таким чином, повинні здійснювати державні органи, невиконання Державним агентством лісового господарства «Молдсільва» в повному обсязі остаточного рішення Палати по цивільних справах Кишинівського апеляційного суду, прийнятого 23 червня 2008 року, означає недотримання відповідною Стороною п. 1 ст. 9 Орхуської конвенції²³⁰.

Комітет з дотримання Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, керуючись п. 36 b) додатка до рішення I/7 і відзначаючи згоду відповідної Сторони на те, щоб Комітет прийняв заходи, зазначені у п. 37 b) додатка до рішення I/7, рекомендує уряду Республіки Молдова:

a) забезпечити виконання в повному обсязі остаточного рішення Палати по цивільних справах Кишинівського апеляційного суду від 23 червня 2008 року, відповідно з яким Агентству «Молдсільва» пропонується надати автору повідомлення запитувані копії договорів;

b) прийняти ефективні законодавчі та/або практичні заходи щодо посилення контролю за виконанням державними органами остаточних судових рішень відповідно до п. 1 ст. 9 Орхуської конвенції;

c) вжити ефективних заходів (наприклад, розробити і забезпечити реалізацію належних і ефективних правил; встановити і посилити адміністративні покарання державних службовців, які не дотримуються законодавчих вимог щодо транспарентності інформації, і/або забезпечити їх виконання; залучати представників громадськості до участі в процедурах контролю; і публікувати статистичні дані про пропозиції, що стосуються надання інформації) з метою посилення контролю за здійсненням державними органами положень Орхуської конвенції і молдавського законодавства щодо

---

²³⁰ Молдова, АССС/С/2008/30; ЕСЕ/МР.РР/С.1/2009/6/Add.3, 8 февраля 2011 г., пункт 35.

транспарентності інформації і для недопущення в майбутньому будь-яких порушень прав громадськості, закріплених у Орхуської конвенції та відповідному законодавстві Молдови з боку державних органів;

d) внести поправки до ст. 48 е) Постанови № 187, з тим щоб виключити можливість її тлумачення, що суперечить положенням ст. 4 Орхуської конвенції;

e) вжити ефективних заходів, зокрема організувати курси підготовки, видавати публікації і проводити конференції, з метою підвищення інформованості державних службовців, в тому числі співробітників Державного агентства лісового господарства «Молдсільва» і співробітників інших державних агентств, відповідальних за збір, обробку та/або поширення екологічної інформації, а також працівників судів, про положення Орхуської конвенції;

f) у співпраці з представниками громадськості та незалежними експертами розглянути нормативно-правову базу Молдови про доступ до інформації на предмет виявлення будь-яких положень, які можуть не відповідати положенням Орхуської конвенції, і прийняти відповідні рішення про необхідність внесення яких-небудь змін;

g) не допускати включення в договори про оренду земель, керованих Державним лісовим фондом, будь-яких положень про конфіденційність, що суперечать вимогам пункту 4 статті 4 Орхуської конвенції;

h) розробити і прийняти план дій по здійсненню Орхуської конвенції, який передбачає, зокрема, заходи, рекомендовані Комітетом в пунктах с), e) і f) вище²³¹.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що Державне агентство лісового господарства «Молдсільва» не захотіло добровільно виконувати рішення Палати по цивільних справах Кишинівського апеляційного суду, у зв'язку із чим Міжнародна Асоціація охоронців річки «Еко-ТІРАС» звернулася до Комітету з дотримання Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з

---

²³¹ Молдова, АССС/С/2008/30; ЕСЕ/МР.РР/С.1/2009/6/Add.3, 8 лютого 2011 г., пункт 42.

питань, що стосуються довкілля²³², що спричинило прийняття Урядом Молдови у 2011 році затвердження Національного плану дій з впровадження в Республіці Молдова Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (2011–2015 рр.)²³³. Одночасно уряд чинив тиск на Державне агентство лісового господарства «Молдсільва», щоб воно надало екологічну інформацію Асоціації «Еко-ТІРАС». Тобто, мало місце і ігнорування судового рішення органом державної влади, винесеного на користь НУО.

Взаємодія екологічних НУО Білорусі, Німеччини, Польщі та України у протистоянні проекту відновлення водного шляху Е-40

Екологічні організації Білорусі, України, Польщі та Німеччини звернули увагу на згубні екологічні наслідки і підвищені інвестиційні ризики проекту відновлення водного шляху Е-40 (рисунок 1) і закликають відмовитися від його реалізації, зосередившись на інших транскордонних проектах в галузі транспорту і логістики.

Впровадженням проекту континентального міжнародного водного шляху Е-40 Гданськ – Херсон привернуло увагу перш за все екологічні НУО, наприклад, таких як НЕЦУ. Їх як фахівців, зацікавили повідомлення у інформаційному просторі^{234,235} про наміри Мінінфраструктури України розгорнути в Україні практичну

²³² Практика Комитета по вопросам соблюдения Орхусской конвенции (2004–2011) / под ред. А. Андрусевич, Т. Алге, К. Конрад, З. Козак. – Львов, 2012. – 238 с.

²³³ Об утверждении Национального плана действий по внедрению в Республике Молдова Конвенции о доступе к информации, участии общественности в процессе принятия решений и доступе к правосудию по вопросам, касающимся окружающей среды (2011–2015 гг.)_ Постановление Правительства Республики Молдова от 28.06.2011 г. № 471 [Электронный ресурс]. – URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=339051&lang=2>

²³⁴ <https://mtu.gov.ua/projects/40/>

²³⁵ <https://mtu.gov.ua/news/29092.html>

діяльність, спрямовану на реалізацію проекту континентального водного шляху Е-40, через катастрофічні загрози довкіллю, які він створює.

Громадянське суспільство України недостатньо поінформоване про проект Е-40 в Україні, оскільки його екологічні та соціальні ризики не були вивчені належним чином, а громадське обговорення не проводилось. Проект, насамперед передбачає суттєві зміни річок: зміни гідрологічних та гідроекологічних режимів, будівництво та реконструкцію гідротехнічних споруд, збільшення розміру фарватеру, вирівнювання русла річок, будівництво резервуарів, днопоглиблювальні роботи тощо. Ніхто не знає, що станеться з радіоактивними відкладеннями на річці Прип'ять, верхньому Дніпрі та Київському водосховищі під час виконання передбачених днопоглиблювальних робіт. Оцінка впливу на довкілля та соціальних наслідків²³⁶ не враховує вплив днопоглиблювальних робіт.

Громадськість стурбована також тим, що діяльність у рамках проекту може розпочатися до розробки та схвалення планів управління басейнами річок Дніпра та Прип'яті. Впровадження проекту Е-40 власне перекреслить впровадження принципу басейнового управління як Дніпра, так і Прип'яті. Натомість, участь представника України в басейновій раді Прип'яті поки не передбачається.

Незрозумілими є заяви представників Мінінфраструктури про те, що значною перевагою (крім інших) проекту є те, що нібито проект має покращити водопостачання України (лист Мінінфраструктури від 01.03.2018, № 1940/27/10-18)²³⁷. Це за обставин, коли є

---

²³⁶ Вплив на довкілля (далі – вплив) – будь-які наслідки планованої діяльності для довкілля, в тому числі наслідки для безпечності життєдіяльності людей та їхнього здоров'я, флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, повітря, води, клімату, ландшафту, природних територій та об'єктів, історичних пам'яток та інших матеріальних об'єктів чи для сукупності цих факторів, а також наслідки для об'єктів культурної спадщини чи соціально-економічних умов, які є результатом зміни цих факторів. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 р. за № 2059-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 29 (21.07.2017). – Ст. 315.

²³⁷ Архів НЕЦУ.

цілковито інші прогнози (з листа Мінприроди на адресу РНБО від 12.03.2018, № 5/4-7/2450-18²³⁸):

– гирлова ділянка річки Прип'ять зазнала значного забруднення радіонуклідами внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС. Значна частина радіоактивних речовин осіла як на дні річки Прип'ять, так і на дні Київського водосховища. Під час проведення днопоглиблювальних робіт у руслі річки в межах території зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення та у верхів'ї Київського водосховища, ймовірно, буде погіршення якості води через скаламучення радіоактивних седиментів;

– можлива зміна водного режиму Верхньої Прип'яті за рахунок збільшення обсягів відведення стоку з річки Прип'ять для забезпечення вимог збільшення судноплавства у Дніпровсько-Бузькому каналі;

– за умови збільшенні судноплавства водотранспортним шляхом Е-40 у декілька разів може збільшитися водоспоживання Дніпровсько-Бузького каналу із річки Прип'ять, що може призвести до зниження водності річки Прип'ять на українській частині басейну.

НЕЦУ у своєму листі просило повідомити коли Мінінфраструктури України має намір розпочати консультації із громадськістю щодо проекту Е-40, а також надати остаточну редакцію звітних матеріалів проекту Е-40 (Технічне завдання, звіт про оцінку на довкілля, результати обговорень проекту Е-40).

У рамках Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна Європейського Союзу на 2007-2013 роки був реалізований проект «Відновлення магістрального водного шляху Е-40 на ділянці Дніпро-Вісла: від стратегії до планування»²³⁹ з обсягом фінансування 912 657 Євро. НЕЦУ направило листи-запити до Мінінфраструктури України, міжнародних фінансових установ з проханням інформувати громадськість про своє ставлення до Проекту Е-40 та наміри фінансування. Світовий Банк²⁴⁰

²³⁸ Архів НЕЦУ.

²³⁹ Регламент работы комиссии по вопросам развития водотранспортного соединения Е-40 на участке Днепр – Висла [Електронний ресурс]. – URL: <http://e40restoration.eu/ua/>

²⁴⁰ Світовий банк в Україні, офіційний сайт [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine> (дата звернення: 11.07.2018).

наприклад відповів, що не має наміру фінансувати такий контроверсійний²⁴¹ проект.

Проект був покликаний визначити оптимальний варіант відновлення водного шляху Е-40, який міг би з'єднати Балтійське та Чорне море. Водний шлях Е-40 починається у Гданську, потім на польській ділянці проходить по річках Вісла і Західний Буг до Тересполья і далі до польсько-білоруського кордону. У Білорусі цей шлях проходить по річці Муховець, Дніпро-Бузькому каналу, річках Піна і Прип'ять до білорусько-українського кордону. В Україні водний шлях Е-40 повинні утворити річки Прип'ять і Дніпро, шлях якими веде до Херсона і Чорного моря. Загальна протяжність водного шляху – понад 2000 км.

Рисунок 1. Схема водотранспортного сполучення Е-40

²⁴¹ неоднозначний, спірний, нечіткий.

Відновлення водного шляху Е-40 передбачає такі заходи: на території Польщі повинен бути побудований штучний канал довжиною близько 160 км; здійснено модернізацію та будівництво гідротехнічних споруд на Віслі, Дніпрі, Прип'яті та Дніпровсько-Бузькому каналі в трьох країнах (включаючи збільшення габаритів фарватеру, будівництво нових гідровузлів на річках, додаткове будівництво водосховищ і т.д.). Морський інститут (Польща) розробив техніко-економічне обґрунтування реалізації такого проекту.

Громадські організації «БАГНА» *BAHNA*²⁴² та «Охорона птахів Вітчизни» *APB – Birdlife*²⁴³ та інші білоруські екологічні НУО, природоохоронні організації України Національний екологічний центр України (НЕЦУ) *NECU – National Ecological Centre of Ukraine*²⁴⁴, Польське товариство захисту птахів *Polish Society for the Protection of Birds (OTOP)*²⁴⁵ та Франкфуртське зоологічне товариство, *Frankfurt Zoological Society*²⁴⁶ із Німеччини виступають проти реалізації такого проекту, оскільки внаслідок його реалізації створюється пряма загроза втрати оселищ рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення видів диких тварин і дикорослих рослин, рідкісних біотопів та природних ландшафтів, погіршення гідрологічного режиму, зниження рибних запасів і т.д.

Міжнародна коаліція екологічних НУО із чотирьох країн спрямовує свою роботу на те, щоб якомога ширше коло громадськості дізналося про загрози, які несе Проект Е-40 доквіллю та людям. Будуть виконані додаткові дослідження, щоб показати хибність ідеї проекту:

---

²⁴² Громадська організація «На захист білоруських боліт» БАГНА, офіційний сайт <http://bahna.land/> (дата звернення: 11.07.2018).

²⁴³ Громадська організація «Охорона птахів Батьківщини», офіційний сайт <http://ptushki.org/> (дата звернення: 11.07.2018).

²⁴⁴ Національний екологічний центр України (НЕЦУ), офіційний сайт <http://necu.org.ua/about/> (дата звернення: 11.07.2018).

²⁴⁵ Польське товариство захисту птахів, офіційний сайт <https://www.birdlife.org/europe-and-central-asia/partners/poland-%E2%80%93-polish-society-protection-birds-otop> (дата звернення: 11.07.2018).

²⁴⁶ Франкфуртське зоологічне товариство, офіційний сайт <https://fzs.org/en/> (дата звернення: 11.07.2018).

- Охорона птахів Вітчизни – Birdlife є організацією-партнером з Білорусі, місія якої – збереження біологічного різноманіття на користь нинішнього та майбутніх поколінь та залучення людей до активних природоохоронних заходів. Ключовими напрямками діяльності організації є вивчення та збереження диких птахів, а також участь у виявленні, збереженні та відновленні середовищ існування, важливих для птахів;

- БАГНА, Білорусь, метою є запобігання подальшій деградації навколишнього середовища та збереження природних середовищ існування та біорізноманіття на території Білорусі. Основними цілями на майбутній період є створення нових «консерваторів» дикої природи та розширення існуючих, збільшення їх ефективності; розробка та сприяння науково-методичному розвитку в цій галузі; вдосконалення законодавчих та регуляторних систем щодо екологічної політики, а також розробка стратегій управління навколишнім середовищем. Організація координує дії громадянського суспільства проти Е-40 Внутрішні водні шляхи (IWW)²⁴⁷ у Білорусі.

- Франкфуртське зоологічне товариство FZS, Німеччина, інвестує в області дикої природи глобального значення, в тому, що називаємо «спадщиною ландшафтів» – областями естетичних та природних цінностей, з незайманими ландшафтами, важливими екосистемними процесами (наприклад, міграціями) або екосистемними цінностями і охоплюють ендемічні та зникаючі види.

- ОТОР – польське товариство захисту птахів є організацією-партнером Birdlife в Польщі з місією захисту птахів та їх середовищ існування та створення та управління новими резервами птахів. Організація здійснює просвітницьку роботу з метою збільшення громадської підтримки охорони природи.

- Національний екологічний центр України (НЕЦУ) є недержавною неприбутковою організацією, об'єднує осіб для спільних дій для захисту навколишнього середовища. Серед членів організації є вчені, журналісти, художники, студенти та інші люди, які готові докласти свої зусилля для охорони навколишнього природного середовища. Організація має підрозділи в багатьох

---

²⁴⁷ Inland waterways https://ec.europa.eu/transport/modes/inland_en

містах України. Прагне привернути увагу до екологічних аспектів у процесі прийняття рішень.

При реалізації Проекту Е-40 будуть неминуче порушені природоохоронні території, в тому числі, що мають міжнародний природоохоронний статус. В Україні реалізація проекту створить загрозу порушення законсервованих на дні Київського водосховища радіоактивних відкладів, змитих паводковими водами р. Прип'ять у 1986 р. з зони радіоактивного ураження Чорнобильською катастрофою.

Антропогенний вплив на ділянку водного шляху збільшиться через зростання транспортного навантаження і розширення портів, що погіршить якість вод і призведе до негативного впливу на біологічний компонент. Крім того, в Україні близько 30 млн. осіб споживають питну воду із р. Дніпра²⁴⁸, додаткове забруднення якого стане порушенням конституційного права українців на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Це стане проблемою навколишнього середовища на місцевому, регіональному і навіть глобальному рівні. За словами розробників проекту, оціночна екологічна компенсаційна вартість складе близько 3-5 мільйонів Євро.

При будівництві водного шляху Е-40 можуть бути порушені особливо природоохоронні території як національного значення, так і міжнародного, що знаходяться під охороною Рамсарської конвенції²⁴⁹, а саме угіддя і території, важливі для птахів. Значна частина таких територій включені у Смарагдову мережу²⁵⁰, затверджену для

---

²⁴⁸ Оцінка екологічних проблем басейну Дніпра в контексті загроз національній безпеці України: Аналітична записка Національний інститут стратегічних досліджень. – <http://www.niss.gov.ua/articles/1372/>

²⁴⁹ Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів від 02.02.1971 р. // Офіційний вісник України. – 2013. – № 30 (26.04.2013). – Ст. 1065.

²⁵⁰ Смарагдова мережа (СМ, *Emerald Network*) є мережею територій, що становлять особливу цінність та інтерес для збереження (*Areas of special conservation interest – ASCI*). Вона має бути запроваджена у договірних сторонах Конвенції про дикі види флори та фауни і середовища існування у Європі (Бернська конвенція, 1979) та державах-спостерігачах. Для держав-членів ЄС до Смарагдових вже належать території мережі *Natura 2000*. Для України у 2009–2011 роках була проведена робота по ідентифікації потенційних об'єктів СМ і на даному етапі до СМ вже запропоновано

Україні Секретаріатом Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (Бернської конвенції)²⁵¹ у листопаді 2016 року. Тож реалізація цього проекту входить в протиріччя з зобов'язаннями в рамках реалізації Бернської конвенції, Боннської конвенції²⁵² та інших міжнародно-правових актів у сфері охорони навколишнього середовища та збереження біорізноманіття. Діяльність зі зміни руслу Прип'яті та режиму її заплав суперечить Закону про особливо охоронювані природні території (ООПТ) Республіки Білорусь²⁵³, порушує режим функціонування національного парку «Прип'ятський»²⁵⁴, республіканського ландшафтного заказника «Середня Прип'ять»²⁵⁵, Державної природоохоронної науково-дослідної установи «Поліський державний радіаційно-екологічний заповідник»²⁵⁶ та інших ООПТ.

Одним з можливих вантажів для транспортування по Е-40 є нафтопродукти виробництва Мозирського НПЗ²⁵⁷. Оскільки проєк-

---

включити території природно-заповідного фонду високого рангу та деякі інші території, а також продовжуються дослідження з метою обґрунтування їх щодо включення до СМ у подальшому.

²⁵¹ Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі від 19.09.1979 р. ETS № 104 [Електронний ресурс] // Ліга Закон. – 1 файл. – MU79K01U.LHT. – Назва з екрана.

²⁵² Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин від 23.06.1979 р. [Електронний ресурс] // Ліга Закон. – 1 файл. – MU79303.LHT. – Назва з екрана.

²⁵³ Закон Республіки Беларусь от 20 октября 1994 года «Об особо охраняемых природных территориях» в редакции Закона Республіки Беларусь от 23 мая 2000 года // Ведамасці Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, 1994 г., № 35, Ст. 570.

²⁵⁴ [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.npp.by/>

²⁵⁵ [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.stolinrzby.by/ru/%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%88%D0%B0%D1%84%D1%82%D0%BD%D1%8B%D0%B9-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%C2%AB%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D1%8F%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%8F%D1%82%D1%8C%C2%BB>

²⁵⁶ [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.zapovednik.by/>

²⁵⁷ ОАО «Мозырский НПЗ», офіційний сайт [Електронний ресурс]. – URL: <https://mnpz.by/> (дата звернення: 11.07.2018).

танти вважають, що вони за своїми техніко-економічними характеристиками в більшій мірі, ніж більшість інших товарів, підходять для транспортування водними шляхами.

У червні 2017 року заступник міністра інфраструктури України Віктор Довгань заявив про те, що Білорусь і Україна мають намір відновити міжнародне пасажирське судноплавство по Дніпру, щоб «білоруські калій і нафтопродукти були готові далі піти по Дніпру в Чорне море і звідти на експорт»²⁵⁸.

Раніше про можливість транспортування нафтопродуктів по Е-40 заявляли і білоруські прихильники проекту.

Звертаємо увагу на те, що доставка нафтопродуктів по річках Східної Європи поставить величезні території під загрозу виникнення техногенних катастроф. Відомо, що аварії танкерів супроводжуються значним екологічним і економічним збитком.

Проект Е-40 не перший транскордонний проект, у регіоні. Так значно раніше планувалося побудувати Канал «Рига-Херсон»²⁵⁹, або «Транзитний шлях Даугава (Західна Двіна) – Дніпро» і таким чином створити транзитний водний шлях довжиною 2330 кілометрів. Ідея створення такого водного шляху виникла ще у позаминулому столітті. У 1854 р даний проект був розглянутий і затверджений Міністром транспорту Російської імперії. У 1911 р. Державна Дума Російської імперії прийняла план облаштування водних шляхів. Для з'єднання півночі і півдня Європи були намічені три варіанти:

- з'єднання Вісли з Дністром;
- з'єднання Дніпра через Прип'ять з Бугом – Віслою;
- з'єднання каналом Дніпра з Даугавою (Західної Двіною).

В результаті був обраний третій варіант – напрямом Рига-Херсон, який являє собою порівняно дешеvu і технічно вирішувану можливість будівництва каналу в районі Вітебськ-Орша (довжиною близько 82 км). Проект отримав назву «Канал Рига-Херсон імені

²⁵⁸ Білорусь і Україна відновлять вантажоперевезення Дніпром; Аграрне інформаційне агентство Agravery.com сайт [Електронний ресурс]. – URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/bilorus-i-ukraina-vidnovlat-vantazoperevezennadnipro>

²⁵⁹ Херсон-Рига: как в Латвии не построили водный путь, подобный Е-40. Сайт БАГНА [Електронний ресурс]. – URL: <http://bahna.land/2018/07/11/xerson-riga-latvia/> (дата звернення: 11.07.2018).

імператора Миколи II» з глибиною суднового ходу 3,65 м. Кошторисна вартість проекту в даному варіанті склала 300 млн рублів, що, при порівняльному курсі становить 5,4–6,0 млрд сучасних доларів США, а з урахуванням вартості об'єктів інфраструктури, які можуть не входити в юридичні структури проекту – 25,0-37,0 млрд дол. США.

«З'єднання Балтійського і Чорного морів мало б величезне значення для міжнародної торгівлі і для портів на Балтійському морі, і для Херсона зокрема. Водний шлях Рига – Херсон справив би радикальний переворот», – так у 1914 р. писав Бруно фон Гернет в своїй доповіді, складеному за дорученням Ризького біржового комітету. Але реально проект «Херсон-Рига» став цікавий лише у 2002 році в Латвійському фонді розвитку середовища та енергетики LAVERA²⁶⁰.

Комітет з внутрішнього транспорту Європейської економічної комісії ООН, заслухав повідомлення про ініціативу урядів Білорусі, Латвії та України щодо можливого створення транзитного водного шляху Даугава (Західна Двіна) – Дніпро, що з'єднує Балтійське і Чорне моря, просив вивчити можливість надання підтримки цього проекту, зокрема, за допомогою створення групи доповідачів із зазначеного питання. З метою полегшити обговорення даного питання на майбутній 47-й сесії Робочої групи з внутрішнього водного транспорту секретаріат призводить нижче Пояснювальну записку до Проекту «Транзитний шлях Даугава (Західна Двіна) – Дніпро», отриману від Латвійської сторони²⁶¹. Екологічна складова цього проекту на той час не розглядалася і ризики не бралися до уваги. Хоча для його створення у Єскабілському районі передбачувано затоплювалося від 327 до 963 га земель, а р. Даугава

---

²⁶⁰ Стельмашук Наталія. Україна хоче рити канал між Балтійським і Чорним морями. Проект. POSTUP – ПОСТУП №183 (841), 30 листопада 2001 року [Електронний ресурс]. – URL: http://postup.brama.com/011130/183_5_4.html

²⁶¹ Обмен информацией о мерах, направленных на стимулирование перевозок по внутренним водным путям. Пояснительная записка до Проекту «Транзитний шлях Даугава (Західна Двіна) – Дніпро», отримана від Латвії Distr. GENERAL TRANS/SC.3/2003/13 28 July 2003 Original: RUSSIAN [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/doc/2003/sc3/TRANS-SC3-2003-13r.pdf>

перетворювалась у канал, значною мірою піднявши у ньому рівень вод.

Яким чином впливала зацікавлена громадськість на прийняття рішення? Так Міністерство сполучень Латвії на підставі наказу Міністра від 02.11.2000 р. створило Робочу групу з оцінки можливостей реалізації проекту «Транзитний шлях Даугава (Західна Двіна) – Дніпро». Громадській організації «Фонд розвитку середовища та енергетики Латвії "LAVERA"²⁶²» були делеговані повноваження щодо проведення попередніх досліджень і залучення коштів внутрішніх і зовнішніх інвесторів. Аналогічні робочі групи були створені на Україні і в Білорусії. На другій зустрічі робочих груп і експертів країн-учасниць в м Ризі 22-23 листопада 2001р. була констатована технічна можливість створення такого транзитного шляху шляхом з'єднання річок Даугава (Західна Двіна) і Дніпро каналом (довжиною близько 82 км.) в районі міст Вітебськ – Орша (Білорусь).

Яка була екологічна ціна питання проекту «Транзитний шлях Даугава (Західна Двіна) – Дніпро». У результаті реалізації проекту Даугава перестала б існувати як річка і стала суднохідним каналом – в верхів'ях ближче до білоруського кордону немає достатньої глибини, щоб проходили баржі. Довелося б поглиблювати дно, а це територія, що охороняється – природний парк «Дуги Даугави»²⁶³ – такий же, як у Прип'яті по шляху Е-40. Територія зазнала б сильних

---

²⁶² Класичний приклад створення BiNGO – БізнесНУО, що створюється для підтримки бізнес-проектів «зацікавленою громадськістю». Така організація допомагала поширювати акції проекту, продавали по 5 Євро – обманювали пенсіонерів, розповідаючи, що кожен повинен подарувати своєму онукові хоча б одну акцію. Розраховуючи, що за невеликі гроші пенсіонери вкладуться і чинитимуть тиск як електорат, представляючи перше народне акціонерне товариство. Паралельно йшов збір підписів за те, щоб Даугаву (Двіну) віддати в концесію акціонерному товариству на 99 років – фактично в приватне володіння.

²⁶³ *Дуги Даугави є природним заказником, який включає 8 дуг на шляху від Краслави до Науене. Природний парк «Даугавас локи» як частина округу охоронюваних ландшафтів Аугшдаугави, у 2004 році був визнаний територією NATURA 2000, а в 2011 році включений в Латвійський національний список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – URL: https://www.daba.gov.lv/public/lat/iadt/dabas_parki/daugavas_loki/*

геоморфологічних змін. До того ж Балтійське море і так під великою екологічною загрозою, біологічна рівновага його крихка. Багато видів риб і морських ссавців звикли саме до невеликої концентрації солі у середовищі і не виживуть, якщо солоність підвищиться після відкриття шляху до Чорного моря. Також є багато агресивних порід, які можуть порушити екосистему Балтійського моря²⁶⁴. Тому завдяки екологічним НУО, бізнес-структури та уряди зацікавлених країн, незважаючи на лобіювання в Брюсселі, домагаючись включення в європейський план-список реалізації важливих для ЄС транспортних проектів не добилися його реалізації.

Екологічні НУО вважають неприпустимим організацію доставки нафтопродуктів по Е-40 і мають намір рішуче боротися за припинення таких перевезень. В межах каскаду Дніпровських водосховищ в Україні розміщені Канівський²⁶⁵ і Дніпровсько-Орільський²⁶⁶ природні заповідники, національні парки «Великий Луг»²⁶⁷, «Нижньосульський»²⁶⁸, «Нижньодніпровський»²⁶⁹, а також близько 20 великих природоохоронних територій місцевого значення²⁷⁰. Долина Прип'яті також включає низку національних

---

²⁶⁴ Херсон-Рига: как в Латвии не построили водный путь, подобный Е-40 сайт БАГНА [Електронний ресурс]. – URL: <http://bahna.land/2018/07/11/xerson-riga-latvia/> (дата звернення: 11.07.2018).

²⁶⁵ Канівський природний заповідник, офіційний сайт [Електронний ресурс]. – URL: <http://kanivbiosfera.at.ua/> (дата звернення: 11.07.2018).

²⁶⁶ Природний заповідник «Дніпровсько-Орільський», офіційний сайт [Електронний ресурс]. <https://dopzsite.wordpress.com/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0/> (дата звернення: 11.07.2018).

²⁶⁷ Національний природний парк «Великий Луг», офіційний сайт [Електронний ресурс]. – URL: <http://grandmeadow.org.ua/> (дата звернення: 11.07.2018).

²⁶⁸ Національний природний парк «Нижньосульський», офіційний сайт [Електронний ресурс]. – URL: <http://nppns.at.ua/> (дата звернення: 11.07.2018).

²⁶⁹ Національний природний парк «Нижньодніпровський», офіційний сайт [Електронний ресурс]. – URL: <http://nppn.org.ua/> (дата звернення: 11.07.2018).

²⁷⁰ Заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва залежно від їх екологічної і наукової, історико-культурної цінності можуть бути загальнодержавного або місцевого значення. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р. за № 2456-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34 (25.08.92). – Ст. 502.

парків²⁷¹ і Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник²⁷². Весь каскад водосховищ включений до Смарагдової мережі^{273,274}.

Громадськість звертає також увагу на підвищені інвестиційні ризики проекту з відновлення водного шляху Е-40. З одного боку, проект вимагає значних витрат. Так, тільки на створення водного хаба²⁷⁵ на кордоні Білорусі та України, а також днопоглиблення Дніпра, за оцінками Мінінфраструктури України, буде потрібно не менше 30 млн. доларів США. У той же час очікування щодо залучення на даний водний шлях значних обсягів вантажів можуть не виправдатися. Наприклад, українська сторона розраховує на те, що по Дніпру будуть активно перевозитися білоруські калійні добрива. Такі перевезення вже здійснювалися в 90-і роки, проте в підсумку від них відмовилися в силу економічної недоцільності²⁷⁶.

Експорт білоруських калійних добрив в значній мірі здійснюється на віддалені ринки Південно-Східної Азії і Південної Америки. Навіть якщо припустити, що їх доставка від білорусько-українського кордону буде організована судами типу ріка-море, що виключить перевантаження в чорноморських портах, такі судна на

---

²⁷¹ Про створення національного природного парку «Припєєять-Стохід» Указ Президента України від 13.08.2007 р. за № 699/2007 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 62 (31.08.2007). – Ст. 2441.

²⁷² Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник, офіційний сайт [Електронний ресурс]. – URL: <http://dazv.gov.ua/novini-ta-media/vsi-novyny/2263-chornobilskij-radiatsijno-ekologichnij-biosfernij-zapovidnik-unikalna-pam-yatka-prirodi-z-nepovtornim-prirodnim-seredovishchem> (дата звернення: 11.07.2018).

²⁷³ Залучення громадськості та науковців до проектування мережі Емеральд (Смарагдової мережі) в Україні / Полянська К. В., Борисенко К. А., Павлачик П. (Paweł Pawlaczzyk), Василюк О. В., Марущак О. Ю., Ширяєва Д. В., Куземко А. А., Осирко О. С. та ін. / під ред. д.б.н. А. Куземко. – Київ, 2017. – 304 с.

²⁷⁴ Смарагдова мережа в Україні / О.Р. Болтачов [та ін.] ; під ред. Л. Д. Проценка. – Київ: Хімджест, 2011. – 191 с.

²⁷⁵ Україна та Білорусь створять річковий портовий хаб. Економічна правда [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/05/10/624598/> (дата звернення: 11.07.2018).

²⁷⁶ Днепр может вернуть всю славу судоходной реки Телеканал Украина [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YZfT4mFGHTU>

«далекому плечі» перевезень будуть програвати великим морським суховантажам, які зараз завантажуються калійними добривами в балтійських морських портах із уже налагодженою логістикою.

Доставки білоруських нафтопродуктів здійснюється по найбільш короткому шляху через морські порти Литви і Латвії в напрямку Західної Європи, де зосереджені основні споживачі. Навіть неодноразові спроби Росії, що має значний важіль впливу як постачальника нафти в Білорусь, змістити маршрути поставки нафтопродуктів на користь російських портів, в тому числі пропозиції значних знижок на доставку, не змінили традиційних маршрутів через порти країн Балтії. Існують ризики, що перевезення нафтопродуктів по Дніпру будуть нерегулярними, але при цьому достатніми, щоб створити загрозу техногенних катастроф.

Доставка інших видів вантажів по Е-40, в тому числі по Дніпру, матиме обмежений потенціал в силу того, що логістика перевезень внутрішніми водними шляхами об'єктивно програє можливостям автодорожньої та залізничної доставки в частині швидкості, можливості оперувати дрібними партіями товарів і появою додаткових ланок в перевантаженні, які самі по собі несуть великі ризики негативних впливів на довкілля.

За сукупністю факторів вкладення в облаштування внутрішніх водних шляхів ризикують виявитися неефективною витратою бюджетних коштів і грошей приватних інвесторів і при цьому гарантовано принести шкоду навколишньому середовищу.

З урахуванням сумнівних економічних перспектив і коловальних екологічних ризиків екологічні НУО закликають відмовитися від планів з облаштування внутрішнього водного шляху Е-40. Натомість вони пропонують зосередитися на реалізації інших проектів в сфері транспорту і логістики, спрямованих на розвиток транскордонної торгівлі в Східно-Європейському регіоні. Такими проектами, на наш погляд, повинні стати:

— Модернізація і популяризація ІХ міжнародного транспортного коридору, а також його відгалуження ІХБ, які з'єднують Фінляндію, Литву, Росію, Білорусь, Україну, Молдову, Румунію, Болгарію і Грецію.

– Реалізація проекту go Highway з будівництва нового швидкісного автобану Гданськ – Одеса.

– Модернізація прикордонних переходів і митних терміналів з метою створення безбар'єрних умов по доставці вантажів між Балтійським і Чорноморським регіонами.

– Розвиток залізничної інфраструктури і міжнародної доставки вантажів цим видом транспорту, зокрема, в напрямку Китай – Північна Європа – Китай з використанням поромної-залізничної доставки вантажів між портами Грузії, Туреччини та України.

– Створення логістичної інфраструктури, пристосованої для обробки вантажів, що рухаються між Чорноморським і Балтійським регіонами.

Європейські інвестори, в тому числі інституціональні, готові підтримати реалізацію даних проектів, оскільки вони матимуть гарантований і довгостроковий економічний ефект, без значних ризиків для навколишнього середовища і громадян.

На підставі техніко-економічного обґрунтування проекту, експертних висновків вчених результатом реалізації проекту E-40 очікується:

у галузі екології:

- Буде зруйновано місця проживання рідкісних видів птахів та інших тварин, під загрозою зникнення виявляться цінні рослинні угруповання, заплавні діброви й інші.

- Водний шлях E-40 буде проходити через Поліський радіоекологічний заповідник в Білорусі та Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник в Україні, територію, де в даний час високий рівень радіаційного забруднення, що несе загрозу для життя і здоров'я людей і не допускає господарської діяльності.

- Зміна водотоку Прип'яті та інших річок, через які пройде водний шлях E-40, призведе до знищення значної частини рибних нерестовищ, рівень забруднення води буде рости, що ще більше підірве рибні запаси.

- Порушення радіоактивних відкладів, що знаходяться на дні Київського водосховища, створить загрозу для безпеки питного

водопостачання 30 млн. населення України, а також створить умови для можливого радіоактивного забруднення столиці України – м. Києва.

- Значну екологічну загрозу по всьому шляху Е-40 становить організація перевезення нафтопродуктів. Доставка таких вантажів створює ризик великих техногенних катастроф по всій протяжності Е-40;

у соціальній сфері:

- Будівництво водного шляху Е-40 призведе до втрати туристів, які приїжджають на Полісся головним чином, щоб побачити Прип'ять – одну з останніх великих річок в Європі, яка збереглася в мало зміненому вигляді. Таким чином значна кількість населення, орієнтованого на отримання доходів від надання послуг туристам і реалізації своєї продукції, втратять роботу і доходи.

- Будівництво гідротехнічних споруд призведе до знищення багатьох об'єктів історичної та культурної спадщини, археологічних пам'яток, розташованих на берегах і в заплаві Прип'яті.

- Полювання та риболовля, як традиційні види використання тваринного світу і є основним джерелом доходу для місцевих жителів, також стануть неможливими через скорочення чисельності мисливських тварин і зменшення рибних ресурсів у водних об'єктах, на яких планується провести роботи в рамках проекту з відновлення Е-40;

у галузі економіки:

- Можливість залучити на Е-40 вантажі в кількості, достатній для того, щоб забезпечити окупність хоча б поточних витрат по роботі річкового флоту і по обслуговуванню інфраструктури вельми сумнівна. За приблизними оцінками Морського інституту в Гданську, такий вантажопотік повинен становити не менше 6 млн. т на рік.

- Е-40 не несе очевидних переваг для переміщення транзитних вантажів, а тому плани по їх залученню ризикують не здійснитися. Внутрішній водний транспорт по ключових параметрах конкурентоспроможності поступається автомобільному і залізничному транспорту, в тому числі в швидкості доставки, можливості оперувати малими обсягами вантажів, використання гнучких схем логістики, наявність сезонних обмежень. Крім того, при русі по

внутрішніх водних шляхах, як правило, в ланцюгу поставки з'являються додаткові ланки з перевантаження товарів, що уповільнюють вантажоперевезення і обтяжливі собівартість доставки.

– Е-40 не створює однозначних і незаперечних переваг навіть для доставки того зазначеного асортименту товарів, які за своїми техніко-економічними характеристиками підходять для перевезення внутрішніми водними шляхами. Так, ключовими ринками збуту білоруських калійних добрив є географічно віддалені регіони – Китай, Індія, Південна Америка, Південно-Східна Азія, Австралія.

– Окупність капітальних витрат не проглядається, а також від мультиплікаційного ефекту вкладень на економіку викликає сумніви. Як наголошується в техніко-економічній оцінці проекту, в доступному для огляду майбутньому не проглядається окупність капітальних витрат з облаштування Е-40. Можна розраховувати лише на окупність поточних витрат на роботу флоту і обслуговування інфраструктури, за умови, що вдасться вийти на регулярні обсяги перевезення понад 6 млн. т вантажів на рік.

– За сукупністю факторів гарантованим представляється тільки короткостроковий економічний ефект на період освоєння інвестицій і виконання підрядних робіт щодо облаштування інфраструктури Е-40. У середньостроковому і довгостроковому періодах ефект від реалізації даного інвестиційного проекту може бути нульовим або навіть від'ємним. Такі перспективи не відповідають принципам сталого розвитку, які повинні бути в основі інфраструктурних проектів. Водний транспорт через низьку конкурентоспроможність є найбільш дотаційною галуззю в розрахунку на одиницю вантажу. Так для Білорусі в 2015 році питомі бюджетні субсидії на водному транспорті склали 2,5 млрд руб в розрахунку на 1 млн т. км вантажообігу. Це майже в півтори тисячі разів більше, ніж на автомобільному або залізничному транспорті, де субсидії ставили відповідно 1,8 млн руб. і 1,7 млн руб на 1 млн т. км вантажообігу! При такій глибині субсидування переділ вантажопотоків на користь Е-40 може спричинити лише один «мультиплікаційного ефекту» для країни – значне зростання щорічних бюджетних витрат.

– Обіцяний економічний ефект від створення робочих місць на водному транспорті і його інфраструктурі буде нівелюватися

можливим скороченням робочих місць в секторах автодорожніх і залізничних перевезень і погіршенням економічних показників компаній-перевізників. Втрати автомобільних перевізників можуть скласти близько 80 млн дол. на рік. У разі створення системи гідротехнічних споруд на річці Прип'ять, які передбачає проект, будуть потрібні щорічні величезні капіталовкладення на підтримку та забезпечення функціонування цих споруд. Проект не дає відповідь на питання: за рахунок яких фінансових коштів Е-40 буде підтримуватися в функціональному стані;

транскордонний аспект

✓ Можливі аварійні випадки в Польщі і Білорусі стануть причиною транскордонних екологічних впливів на довкілля в Україні.

✓ Створення додаткових каналів сполучення Балтійського та Чорноморського водних басейнів може стати каналом міграції нових інвазійних видів флори та фауни, наслідки чого як для екосистем, так і для економіки поки уявити важко.

З огляду на вище сказане, екологічні НУО Білорусі, України та Польщі мають намір перешкоджати створенню широкомасштабних гідротехнічних споруд на річках Прип'ять і Вісла на всіх етапах проекту, а в разі якщо така інфраструктура буде створена – домагатися її демонтажу.

Екологічні НУО закликають уряди трьох країн і інституційних інвесторів зосередитися на інших, більш ефективних проектах в розвитку транспорту і логістики.

На глибоке переконання, Коаліції громадських природоохоронних організацій, Проект Е-40 не повинен бути впроваджений через те, що:

- це впливає негативно на природоохоронні захищені території і, таким чином, загрожує біорізноманіттю та місцям проживання на водно-болотних угіддях;
- це не узгоджується із існуючою екологічною політикою, включаючи різні міжнародні конвенції;
- це не враховує принципи сталого розвитку, при цьому особлива увага приділяється економічному обґрунтуванню та

здоров'ю людей в певних місцях, наприклад, нижче за течією від Чорнобильської зони відчуження²⁷⁷, вздовж неї, довжиною 2000 км.

- економічний розрахунок ігнорує концепцію екосистемних послуг, наприклад природничих рішень для пом'якшення наслідків повені та зміни клімату.

Таким чином, коаліція НУО та екологічна громадськість категорично проти проекту Е-40 на території Білорусі, України та Польщі і вимагають врахувати думку екологічних НУО при вирішенні питання про його реалізацію. Позиція громадськості щодо проекту Е-40 базуються на Рамковій конвенції ООН про зміну клімату та Паризькій угоді до неї, Бернській конвенції, Конвенції про біологічне різноманіття, Конвенції про водно-болотні угіддя, Боннській конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин, Рамсарській конвенції про водно-болотні угіддя та інших конвенціях про збереження довкілля.

---

²⁷⁷ Територія, з якої проведено евакуацію населення в 1986 році; Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 27.02.1991 р. за № 791а-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 16 (16.04.91). – Ст. 198.

ГЛОСАРІЙ

А

Адаптація законодавства до законодавства ЄС – процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*.

Адміністратор Єдиного реєстру громадських формувань – державне підприємство «Національні інформаційні системи», яке здійснює заходи із створення та супроводження програмного забезпечення Єдиного реєстру, надання доступу до Єдиного реєстру, забезпечує збереження та захист даних, що містяться в Єдиному реєстрі, видає витяги з Єдиного реєстру та виконує інші функції, передбачені відповідним Положенням.

Адвокати – процес, спрямований на зміну політики, законів і практик, які використовують впливові люди, групи та заклади.

Адресна допомога – разові або періодичні грошові виплати чи забезпечення майном, які здійснюються на підставі спеціальних рішень органів влади та управління чи громадських організацій. Законодавством передбачені такі види адресної допомоги: адресні субсидії, цільова допомога на прожиття, гуманітарна та благодійна допомога.

Альтернативна служба – запроваджується замість проходження строкової військової служби і має на меті виконання обов'язку перед суспільством.

Б

Безоплатна допомога (пересилка, виконання робіт, надання послуг) – надання гуманітарної допомоги без будь-якої грошової, матеріальної або інших видів компенсацій донорам.

Бенефіціар – набувач благодійної допомоги (фізична особа, неприбуткова організація або територіальна громада), що одержує допомогу від одного чи кількох благодійників для досягнення цілей, визначених Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації».

Благодійна діяльність – добровільна особиста та/або майнова допомога для досягнення визначених цим Законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара.

Благодійна організація – юридична особа приватного права, установчі документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, визначених чинним законодавством, як основну мету її діяльності.

Благодійна пожертва – безоплатна передача благодійником коштів, іншого майна, майнових прав у власність бенефіціарів для досягнення певних, наперед обумовлених цілей благодійної діяльності, відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації».

Благодійна програма – комплекс благодійних заходів у сферах, визначених чинним законодавством.

Благодійне телекомунікаційне повідомлення – ініційоване з кінцевого обладнання абонента голосове, текстове повідомлення, набір певного номера, використання сигналів тонового набору, які зафіксовані обладнанням оператора телекомунікацій на телефонний номер, виділений для збору коштів на цілі благодійної діяльності.

Благодійний грант – цільова допомога у формі валютних цінностей, яка має бути використана бенефіціаром протягом строку, визначеного благодійником.

Благодійник – дієздатна фізична особа або юридична особа приватного права (у тому числі благодійна організація), яка добровільно здійснює один чи декілька видів благодійної діяльності.

В

Виписка з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань – документ в електронній або у випадку, передбаченому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», у паперовій формі, який формується та оновлюється за результатами проведення реєстраційних дій і містить відомості про юридичну особу або її відокремлений підрозділ, фізичну особу - підприємця (у тому числі

про взяття на облік в органах державної статистики та державної фіскальної служби, видачу ліцензії та документів дозвільного характеру) або громадське формування, що не має статусу юридичної особи.

Вищий орган управління неурядової організації – залежно від масштабу діяльності організації та кількості її членів, можуть бути: загальні збори, конференція або з'їзд. Збирається раз на рік із метою прийняття найважливіших рішень: створення або ліквідація організації, затвердження Статуту, прийняття та звільнення членів організації, обрання та відкликання членів Правління, Ревізійної комісії тощо. Його повноваження не можуть бути делегованими.

Волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги.

Волонтерська діяльність – форма благодійної діяльності – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги.

Волонтерська допомога – роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами.

Всеукраїнський статус громадського об'єднання – громадське об'єднання, зареєстроване в установленому законом порядку за наявності у нього відокремлених підрозділів у більшості адміністративно-територіальних одиниць, зазначених у ч. 2 ст. 133 Конституції України, і якщо таке громадське об'єднання підтвердило такий статус у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань».

Г

Громадська опозиція – громадські організації та їх об'єднання, групи громадян та окремі громадяни, законні інтереси яких не враховуються (ігноруються) практичними діями чинної державної влади.

Громадська організація – громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи.

Громадська організація фізкультурно-спортивної спрямованості – об'єднання громадян, яке створюється з метою задоволення потреб його членів у сфері фізичної культури і спорту.

Громадська спілка – громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи.

Громадське обговорення (публічне слухання або відкрите засідання) – процедура виявлення громадської думки з метою її урахування при прийнятті органами виконавчої влади рішень з питань, що справляють чи можуть справити негативний вплив на стан довкілля (навмисне вивільнення генетично змінених організмів; розміщення, проектування, будівництво або реконструкція об'єктів; розробка проектів нормативно-правових актів тощо).

Громадське об'єднання – добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. Зі статусом юридичної особи громадське об'єднання є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку.

Громадські слухання – зустріч із депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування. Проводяться не рідше одного разу на рік, а пропозиції, які вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування.

Громадські формування – політичні партії, структурні утворення політичних партій, громадські об'єднання, місцеві осередки громадського об'єднання із статусом юридичної особи, професійні спілки, їх об'єднання, організації профспілки, передбачені статутом профспілки та їх об'єднання, творчі спілки, місцеві осередки творчих спілок, постійно діючі третейські суди, організації роботодавців, їх об'єднання, відокремлені підрозділи іноземних неурядових організацій, представництва, філії іноземних благодійних організацій.

Громадськість – одна або більше фізична чи юридична особа, їх об'єднання, організація або групи, які діють згідно з національним законодавством або практикою.

Громадянське суспільство – спільність вільних, рівноправних людей, кожній з яких держава забезпечує юридичні можливості бути власником, користуватися економічною свободою і надійним соціальним захистом, а також брати участь у політичному житті.

Гуманітарна допомога – цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Гуманітарна допомога є різновидом благодійництва і має спрямовуватися відповідно до обставин, об'єктивних потреб, згоди її отримувачів та за умови дотримання вимог ст. 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації».

Д

Державна реєстрація юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб – підприємців – офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, засвідчення факту наявності відповідного статусу громадського об'єднання, професійної спілки, її організації або об'єднання, політичної партії, організації роботодавців, об'єднань організацій роботодавців та їхньої символіки, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, зміни

відомостей, що містяться в ЄДР, про юридичну особу та фізичну особу – підприємця, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань».

Дитячі громадські організації – об'єднання громадян віком від 6 до 18 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на реалізацію та захист своїх прав і свобод, творчих здібностей, задоволення власних інтересів, які не суперечать законодавству, та соціальне становлення як повноправних членів суспільства.

Доброчинна діяльність – діяльність, пов'язана з наданням допомоги та підтримки тим, хто її потребує, виходячи із загальнолюдських принципів гуманності та взаємодопомоги, яка здійснюється виключно безкорисливо (без мети одержання прибутку чи іншої вигоди).

Донори (іноземні, вітчизняні) – юридичні та фізичні особи в Україні або за її межами, які добровільно надають гуманітарну допомогу отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за її межами.

Доходи неприбуткових релігійних організацій – використовуються для здійснення неприбуткової (добродійної) діяльності, передбаченої законом для релігійних організацій, у тому числі надання гуманітарної допомоги, здійснення благодійної діяльності, милосердя.

Доходи (прибутки) неприбуткової організації – використовуються виключно для фінансування видатків на утримання такої неприбуткової організації, реалізації мети (цілей, завдань) та напрямів діяльності, визначених її установчими документами.

Є

Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань – єдина державна інформаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, обробку, захист, облік та надання інформації про юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадські формування, що не мають статусу юридичної особи.

Єдиний реєстр громадських формувань – електронна база даних, яка містить відомості про легалізацію (реєстрацію): політичних партій; громадських організацій; благодійних організацій; творчих спілок; торгово-промислових палат; постійно діючих третейських судів; статутів: статуту Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, статутів інших фондів загальнообов’язкового державного соціального страхування, статутів територіальних громад; асоціацій органів місцевого самоврядування. URL: <http://rgf.informjust.ua/>

З

Засновники громадського об’єднання – громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які досягли 18 років, а молодіжної та дитячої громадської організації – 14 років. Кількість засновників не може бути меншою, ніж дві особи.

Зацікавлена громадськість – громадськість, на яку справляє або може справити вплив процес прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища, або яка має зацікавленість в цьому процесі.

М

Меценатська діяльність – благодійна діяльність у сферах освіти, культури та мистецтва, охорони культурної спадщини, науки і наукових досліджень, яка здійснюється у порядку, визначеному Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» та іншими законами України.

Міжнародний червонохресний рух – Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, складовими частинами якого є Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Міжнародна Федерація товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця та Національні товариства Червоного Хреста або Червоного Півмісяця.

Молодіжні громадські організації – об’єднання громадян віком від 14 до 35 років, метою яких є здійснення і захист своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших спільних інтересів.

Н

Набувачі гуманітарної допомоги – фізичні та юридичні особи, які її потребують і яким вона безпосередньо надається.

Неприбуткові організації – юридичні особи (крім державних органів, органів державного управління та установ державної і комунальної власності), що не є фінансовими установами, створені для провадження наукової, освітньої, культурної, оздоровчої, екологічної, релігійної, благодійної, соціальної, політичної та іншої діяльності з метою задоволення потреб та інтересів громадян у межах, визначених законодавством України, без мети отримання прибутку.

Неприбуткові підприємства, установи та організації – підприємство, установа та організація, що одночасно відповідає таким вимогам:

- утворена та зареєстрована в порядку, визначеному законом, що регулює діяльність відповідної неприбуткової організації;

- установчі документи якої містять заборону розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників), членів такої організації, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб;

- установчі документи якої передбачають передачу активів одній або кільком неприбутковим організаціям відповідного виду або зарахування до доходу бюджету у разі припинення юридичної особи (у результаті її ліквідації, злиття, поділу, приєднання або перетворення);

- внесена контролюючим органом до Реєстру неприбуткових установ та організацій.

Неприбуткові підприємства, установи та організації – не є платниками податку на прибуток підприємств відповідно до п. 133.4 ст. 133 ПК України.

О

Об'єднання організацій роботодавців – неприбуткова громадська організація, яка об'єднує організації роботодавців, їх об'єднання.

Об'єднання профспілок – добровільні об'єднання профспілкових організацій (первинних, місцевих, обласних, регіональних, галузевих) для здійснення завдань і функцій, визначених Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності».

Ознака неприбутковості організації – присвоюється за окремими групами підприємств, установ та організацій (0031 – 0048) відповідно до підп. 133.4.6 п. 133.4 ст. 133 ПК України.

Організації профспілки – організаційні ланки профспілки, визначені статутом профспілки, що діють у межах повноважень, наданих статутом та чинним законодавством.

Організації роботодавців – самоврядні статутні організації, що утворюються на засадах добровільності та рівноправності з метою представництва і захисту законних інтересів роботодавців. Організації роботодавців можуть об'єднуватися у спілки та інші статутні об'єднання роботодавців.

П

Первинна організація профспілки – добровільне об'єднання членів профспілки, які, як правило, працюють на одному підприємстві, в установі, організації незалежно від форми власності і виду господарювання або у фізичної особи, яка використовує найману працю, або забезпечують себе роботою самостійно, або навчаються в одному навчальному закладі.

Політична опозиція – політичні партії, їх коаліції (блоки), програмні цілі та завдання яких не узгоджуються з офіційним курсом чинної державної влади.

Політична партія – зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах.

Право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські об'єднання (ст. 36 Конституції України) – гарантована державою можливість вільного об'єднання громадян у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення своїх політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених

законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Принцип відсутності майнового інтересу – члени (учасники) громадського об'єднання не мають права на частку майна громадського об'єднання та не відповідають за його зобов'язаннями. Доходи або майно (активи) громадського об'єднання не підлягають розподілу між його членами (учасниками) і не можуть використовуватися для вигоди будь-якого окремого члена (учасника) громадського об'єднання, його посадових осіб (крім оплати їх праці та відрахувань на соціальні заходи).

Принцип вільного вибору території діяльності НУО – право громадських об'єднань (організацій роботодавців, професійних спілок, їх об'єднань) самостійно визначати територію своєї діяльності, крім випадків, визначених законом.

Принцип добровільності – право особи на вільну участь або неучасть у громадському об'єднанні, у тому числі в його утворенні, вступі в таке об'єднання або припиненні членства (участі) в ньому.

Принцип прозорості, відкритості – право всіх членів (учасників) громадського об'єднання мати вільний доступ до інформації про його діяльність, у тому числі про прийняті громадським об'єднанням рішення та здійснені заходи, а також обов'язок громадського об'єднання забезпечувати такий доступ.

Принцип публічності – громадські об'єднання інформують громадськість про свої мету (цілі) та діяльність.

Принцип рівності перед законом – громадські об'єднання є рівними у своїх правах та обов'язках відповідно до закону з урахуванням організаційно-правової форми, виду та/або статусу такого об'єднання.

Принцип самоврядності – право членів (учасників) громадського об'єднання самостійно здійснювати управління діяльністю громадського об'єднання відповідно до його мети (цілей), визначати напрями діяльності, а також невтручання органів державної влади, інших державних органів, органів влади АР Крим, органів місцевого самоврядування в діяльність громадського об'єднання, крім випадків, визначених законом.

Професійна спілка (профспілка) – добровільна неприбуткова громадська організація, що об'єднує громадян, пов'язаних

спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання).

Профспілковий орган – орган, створений згідно із статутом (положенням) профспілки, об'єднання профспілок, через який профспілка здійснює свої повноваження.

Профспілковий представник – керівник профспілки, її організації, об'єднання профспілок, профспілкового органу, профорганізатор або інша особа, уповноважена на представництво статутом або відповідним рішенням профспілкового органу.

Р

Реєстр громадських об'єднань – єдина електронна база даних, яка створюється та ведеться з метою обліку громадських об'єднань та забезпечення доступу до інформації про громадські об'єднання.

Реєстр неприбуткових установ та організацій – автоматизована система збору, накопичення та обробки даних про неприбуткові підприємства, установи та організації відповідно до п. 133.4 ст. 33 ПК України.

Реєстратор Реєстру громадських об'єднань – уповноважена особа Мін'юсту та його територіального органу.

Релігійна організація – організація, яка утворюється з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру і діють відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури, обирає, призначає та замінює персонал згідно зі своїми статутами (положеннями).

С

Свобода совісті – свобода мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культи, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання.

Т

Творча спілка – добровільне об'єднання професійних творчих працівників відповідного фахового напрямку в галузі культури та мистецтва, яке має фіксоване членство і діє на підставі статуту.

Товариство Червоного Хреста України – складова частина Міжнародного червонохресного руху, всеукраїнська добровільна громадська гуманітарна організація. Товариство Червоного Хреста України допомагає державі у наданні медичної і гуманітарної допомоги під час збройних конфліктів та в мирний час, бере участь у наданні міжнародної допомоги у разі катастроф і надзвичайних ситуацій, забезпечує медико-соціальну допомогу найменш соціально захищеним верствам населення.

Ч

Член профспілки – особа, яка входить до складу профспілки, визнає її статут та сплачує членські внески.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти

Міжнародні нормативно-правові акти

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року.
2. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 3 вересня 1953 року.
3. Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року.

Конституційні та кодифіковані нормативно-правові акти

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV.
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X.

Закони України

1. Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.12.2001 р. № 2365-III.
2. Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. № 4572-VI.
3. Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 01.12.1998 р. № 281-XIV.
4. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15.09.1999 р. № 1045-XIV.

5. Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» від 07.10.1997 р. № 554/97-ВР.

6. Закон України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» від 22.06.2012 р. № 5026-VI.

7. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 р. № 5073-VI.

8. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI.

9. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 р. № 987-XII.

10. Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22.06.2000 р. № 1835-III.

11. Закон України «Про Товариство Червоного Хреста України» від 28.11.2002 р. № 330-IV.

12. Закон України «Про символіку Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала в Україні» від 08.07.1999 р. № 862-XIV

13. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 р. № 460-VI.

14. Закон України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 р. № 2862-VI.

15. Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 03.03.1998 р. № 137/98-ВР.

16. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15.05.2003 р. № 755-IV.

Укази Президента України

1. Указ Президента України «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації» від 24.03.2012 р. № 212/2012.

2. Указ Президента України «Питання сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» від 25.01.2012 р. № 32.

3. Указ Президента України «Про План заходів щодо реалізації у 2013 році Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» від 25.06.2013 р. № 342/2013.

4. Указ Президента України «Питання Координаційної ради з питань розвитку громадянського суспільства» від 25.06.2013 р. № 343/2013.

Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка» від 12.10.2011 р. № 1049.

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 15.05.2013 р. № 386-р.

3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення плану дій з впровадження в Україні Ініціативи "Партнерство "Відкритий Уряд""» від 05.04.2012 № 220-р.

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про реалізацію статей 9, 11 Закону України "Про політичні партії в Україні"» від 13.07.2001 р. № 840.

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про реєстрацію символіки громадського об'єднання» від 19.12.2012 р. № 1209.

6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження зразків свідоцтв про реєстрацію громадського об'єднання як громадської організації чи громадської спілки та про акредитацію відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації» від 26.12.2012 р. № 1193.

7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання спілці професійних творчих працівників статусу творчої спілки як суб'єкта творчої діяльності» від 01.06.1998 р. № 762.

8. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання державної реєстрації творчих спілок» від 06.07.1998 р. № 1017.

9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок надання статусу національних всеукраїнським творчим спілкам» від 06.07.1998 р. № 1015.

10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового статуту громадського формування з охорони громадського

порядку і державного кордону, описів зразків бланка посвідчення і нарукавної пов'язки члена такого формування» від 20.12.2000 р. № 1872.

11. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Питання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону» від 08.02.2006 р. № 73-р.

Накази, роз'яснення міністерств та інших відомств

1. Наказ Мін'юсту України «Про затвердження форм заяв про реєстрацію політичної партії та її структурного утворення, форми відомостей про склад керівних органів політичної партії» від 04.04.2005 р. № 26/5.

2. Наказ Мін'юсту України «Про затвердження форми Списку підписів громадян України, зібраних на підтримку рішення про створення політичної партії» від 20.10.2004 р. № 119/5.

3. Наказ Мін'юсту України «Про затвердження форм документів, надання (надсилання) яких встановлено Законом України «Про громадські об'єднання» від 14.12.2012 р. № 1842/5.

4. Наказ Мін'юсту України «Про затвердження форм заяв про реєстрацію політичної партії та її структурного утворення, форми відомостей про склад керівних органів політичної партії» від 04.04.2005 р. № 26/5.

5. Роз'яснення Мін'юсту України «Характеристика громадських формувань як інститутів громадянського суспільства» від 24.01.2011 р.

6. Роз'яснення Мін'юсту України «Молодь: її права та соціальне становлення в сучасній Україні» від 13.09.2012 р.

7. Наказ Мін'юсту України «Про затвердження зразка свідоцтва про легалізацію профспілки, об'єднання профспілок» від 24.09.2003 р. № 117/5.

8. Наказ Мін'юсту «Про затвердження зразка свідоцтва про легалізацію профспілки, об'єднання профспілок» від 24.09.2003 р. № 117/5

9. Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції про порядок придбання, видачі та зберігання спеціальних засобів членів громадських формувань з охорони громадського порядку» від 27.04.2009 р. № 183.

10. Методичні рекомендації про залучення громадських формувань з охорони громадського порядку, створених на базі недержавних охоронних структур до охорони правопорядку [Електронний ресурс]. – Київ : МВС України, 2010. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/44541>

11. Роз'яснення Вищого Арбітражного Суду України «Про деякі питання, що виникають при застосуванні Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації"» від 29.02.1996 р. № 02-5/109.

12. Лист Вищого Арбітражного Суду «Про Закон України "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності"» від 26.10.1999 р. № 01-8/505.

13. Роз'яснення Міністерства юстиції України «Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства» від 03.02.2011 р.

Базова література партнерів

1. Дискримінація та пропорційність: виключення партнерів із зареєстрованих пар різних полів. – Юридична школа Хаддерсфілда. <https://pure.hud.ac.uk/en/publications/excluding-different-sex-couples-from-registered-and-civil-partner>

2. Захист прав людини у ЕС. Протириччя та виклики Хартії головних прав. Таллінський технічний університет. <https://www.etis.ee/Portal/Publications/Display/51a69d4e-1579-410f-9288-f47aec0a24da?lang=ENG>

3. Дискримінація та пропорційність: виключення партнерів із зареєстрованих пар різних полів. – Юридична школа Хаддерсфілда. <https://pure.hud.ac.uk/en/publications/excluding-different-sex-couples-from-registered-and-civil-partner>

4. Вільне переміщення студентів в ЄС. В: Kerikmäe, T. (ред.). Защита прав человека в ЕС (145-159) <https://www.etis.ee/Portal/Publications/Display/77cc8127-a1ad-45a2-825f-64b250fd4b75?lang=ENG>

5. Права людини в ЄС: можливі заходи захисту у судах. <https://www.etis.ee/Portal/Publications/Display/cdb624c1-291c-4d6b-b677-f7e6f53f010b?lang=ENG>

Навчальні посібники

6. Марцеляк О. В. Громадські об'єднання в Україні : навчальний посібник / О. В. Марцеляк, А. О. Червяцова, М. М. Воронов. – Харків : Вид-во ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – 223 с.

7. Кельман М. С. Загальна теорія держави та права : підручник / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. – Київ : Кондор, 2008. – 477 с.

8. Громадські об'єднання в Україні : навчальний посібник для вузів / О. В. Філонов, В. М. Субботін, О. С. Денисова, О. П. Кудлай ; за ред. В. М. Бесчастний. – Київ : Знання, 2007. – 415 с.

9. Червяцова А. О. Громадські об'єднання в Україні : навчальний посібник / А. О. Червяцова. – Харків : Вид-во ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2006. – 327 с.

Навчальні посібники та допоміжна література

1. Партійна система України: особливості становлення, проблеми функціонування, тенденції еволюції. Аналітична доповідь центру Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2013. – № 5. – С. 2–46.

2. Ідеологічне позиціонування політичних партій в Україні / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. ; С. Г. Конончук, О. А. Ярош. – Київ : Агентство «Україна», 2013. – 52 с.

3. Державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства. Методичні рекомендації / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. ; А. О. Красносільська, М. В. Лациба, А. В. Волошина, В. О. Купрій, Н. М. Чермошенцева, О. Л. Ващук. – Київ : Агентство «Україна», 2013. – 180 с.

4. Красносільська А. О. Публічні гроші для інститутів громадянського суспільства: скільки, для кого, в який спосіб [Електронний ресурс] / А. О. Красносільська. – Київ : Укр. незалежн. центр політ. дослідж., 2013.. – Режим доступу : <http://www.usirg.org.ua>. Державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства.

5. Методичні рекомендації / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. : А. О. Красносільська, М. В. Лациба, А. В. Волошина, В. О. Купрій, Н. М. Чермошенцева, О. Л. Ващук – Київ : Агентство «Україна», 2013. – 180 с.

6. Лациба М. В. Як розуміти новий закон «Про громадські об'єднання» [Електронний ресурс] / М. В. Лациба, А. О. Шимчук. – Київ : Укр. незалежн. центр політ. дослідж., 2013. – Режим доступу : <http://www.ucipr.kiev.ua>

7. Показники розвитку громадянського суспільства в Україні / О. Ю. Вінніков, А. О. Красносільська, М. В. Лациба ; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – Київ : [Агентство «Україна»], 2012. – 80 с.

8. Лисик В. М. Правовий статус Міжнародного комітету Червоного Хреста у міжнародному праві : монографія / В. М. Лисик. – Одеса : Фенікс, 2012. – 208 с.

9. Березін Є. Є. Вплив оновленого правового статусу роботодавців, організацій роботодавців та їх об'єднань на розвиток законодавства про колективні трудові спори [Електронний ресурс] / Є. Є. Березін. – Режим доступу : http://nspp-lugansk.ucoz.ua/publ/vpliv_onovlenogo_pravovogo_statusu_robotodavciv_organizacij_robotodavciv_ta_jikh_ob_ednan_na_rozvitok_zakonodavstva_pro_kts_k/1-1-0-21

10. Журенок Т. В. Правовий статус та види громадських об'єднань / Т. В. Журенок // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 356–361.

11. Коцюруба О. Особливості правового статусу громадських організацій як одержувачів бюджетних коштів / О. Коцюруба // Вісник Львівського університету. Сер. юрид. – 2012. – С. 118–126.

12. Буздуган Я. М. Правові засади участі громадських організацій у здійсненні громадського контролю / Я. М. Буздуган // Віче. – 2012. – № 12. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/3165/>

13. Долгий С. А. Актуальні проблеми правового статусу благодійних організацій у римському праві / С. А. Долгий // Наука і правоохоронна діяльність. – 2012. – № 3. – С. 280–283.

14. Долгий С. А. Генезис правового регулювання благодійництва в епоху античності / С. А. Долгий // Наука і правоохоронна діяльність. – 2012. – № 4. – С. 267–270.

15. Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства: монографія / Мін-во освіти і науки, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова ; за науковою ред. В. П. Беха ; редкол. : В. П. Бех

(голова), Г. О. Нестеренко (заст. голови) [та ін.]. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 680 с.

16. Долгий С. А. Особливості правового регулювання благодійної діяльності у Київській Русі / С. А. Долгий // Наука і правоохоронна. – 2011. – № 1. – С. 234–238.

17. Семьоркіна О. Громадські формування як інститути громадянського суспільства / О. Семьоркіна // Юридичний вісник України. – 2011. – № 3 (821). – С. 13–16.

18. Буздуган Я. Правові форми та принципи благодійної діяльності як джерела фінансового забезпечення соціально-культурної сфери в Україні / Я. Буздуган // Віче. – Київ, 2011. – № 8. – С. 17–20.

19. Буздуган Я. Правові й організаційні проблеми та перспективи розвитку благодійної діяльності в Україні / Я. Буздуган // Підприємництво, господарство і право. – Київ, 2011. – № 1. – С. 11–14.

20. Буздуган Я. Правова характеристика благодійності, благодійництва та благодійної діяльності / Я. Буздуган // Віче. – Київ, 2011. – № 4. – С. 7–10.

21. Правові умови розвитку громадянського суспільства в Україні. Що потрібно зробити? / М. В. Лациба, А. О. Красносільська [та ін.]; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – Київ : Агентство «Україна», 2011. – 132 с.

22. Долгий С. А. Теоретико-правовий аналіз визначень інституту благодійництва та благодійної діяльності / С. А. Долгий // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2. – С. 68–70.

23. Легалізація та державна реєстрація громадських, благодійних організацій, інших громадських ініціатив у сфері місцевого розвитку від А до Я : практичний посібник. – Львів : Галицький друкар, 2010. – 286 с.

24. Піддубна В. Ф. Релігійні організації як суб'єкти цивільних правовідносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. Ф. Піддубна. – 2009. – 26 с.

25. Профспілкові організації та їх діяльність : Нормативно-правове регулювання / упоряд. О. М. Роїна. – Київ : КНТ, ВД «Скіф». – 2010. – 84 с.

26. Шаповал Т. Право на свободу об'єднання як важлива передумова демократизму виборчого процесу / Т. Шаповал // Вісник центральної виборчої комісії. – 2009. – № 1 (15). – С. 73–80.

27. Лаврик Г. В. Правове регулювання свободи совісті, віросповідання і діяльності релігійних організацій у радянській Україні (1919–1929 рр.) : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Г. В. Лаврик. – 2008.

28. Пристінський І. О. Адміністративно-правовий статус релігійних організацій / І. О. Пристінський. – Сімферополь : Вид-во ДІАЙП. – 2010. – 192 с.

29. Рудева Л. С. Сутність волонтерського руху як виду соціально-психологічної роботи / Л. С. Рудева // Вісник психології та педагогіки. – 2010. – № 4. – С. 23–27.

30. Харченко С. Я. Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні : навчальний посібник / С. Я. Харченко. – Луганськ : Вид. ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2008. – 320 с.

31. Кабалов Д. С. Адміністративно-правовий статус членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону : автореф. ... канд. юрид. наук / Д. С. Кабалов. – Харків, 2008. – 22 с.

32. Долгополов А. М. Організаційно-правові питання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / А. М. Долгополов. – 2008. – 23 с.

33. Ганчев Д. Д. Взаємодія дільничного інспектора міліції з громадськими формуваннями з охорони громадського порядку [Електронний ресурс] / Д. Д. Ганчев. – Режим доступу : http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2003_1/_zmist_06/ganch.htm

34. Тинкован О. В. Неурядові організації як суб'єкти вироблення державної політики : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / О. В. Тинкован. – Д., 2007. – 20 с.

35. Новохацький В. Д. Неурядові організації як фактор розбудови громадянського суспільства в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / В. Д. Новохацький. – Д., 2005 – 18 с.

36. Рекомендация СМ/ЯЕС(2007) 14 Комитета министров государств-членов : принята Комитетом министров на 1006 заседании заместителей министров от 10 октября 2007 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_937

37. Anheier H. Nonprofit Organizations. Theory, Management, Policy / H. Anheier. – London & New York: Routledge, 2006. – 450 p.

38. Cordes J. J. Dimensions of Nonprofit Entrepreneurship: An Exploratory Essay / J. J. Cordes, C. E. Steuerle, E. Twombly // Public policy and the economics of entrepreneurship / ed. by D. Holtz-Eakin and H. S. Rosen. – Cambridge, Mass. : MIT Press, 2004. – P. 115-151.

39. Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі (Прийнято учасниками багатосторонньої зустрічі, організованої Радою Європи) Страсбург, 5 липня 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_209&p=1282279540530744

40. Ондрушек Д. Хрестоматия для некоммерческих организаций / О. Душан, Г. Бианки, Л. Бриестенски [и др.]. – Братислава, 2003. – 312 с.

41. Марцеляк О. В. Громадські об'єднання в Україні : навчальний посібник / О. В. Марцеляк, А. О. Червяцова, М. М. Воронов. – Харків : Вид-во ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – 223 с.

42. Кельман М. С. Загальна теорія держави та права : підручник / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. – Київ : Кондор, 2008. – 477 с.

43. Громадські об'єднання в Україні : навчальний посібник для вузів / О. В. Філонов, В. М. Субботін, О. С. Денисова, О. П. Кудлай ; за ред. В. М. Бесчастний. – Київ : Знання, 2007. – 415 с.

44. Червяцова А. О. Громадські об'єднання в Україні : навчальний посібник / А. О. Червяцова. – Харків : Видавництво ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2006. – 327 с.

Нормативно-правова основа навчальної дисципліни

Політичні партії

1. Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 р. № 2365-III.

2. Наказ Мін'юсту України «Про затвердження форм заяв про реєстрацію політичної партії та її структурного утворення, форми відомостей про склад керівних органів політичної партії» від 04.04.2005 р. № 26/5.

3. Наказ Мін'юсту України «Про затвердження форми Списку підписів громадян України, зібраних на підтримку рішення про створення політичної партії» від 20.10.2004 р. № 119/5.

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про реалізацію статей 9, 11 Закону України «Про політичні партії в Україні»» від 13.07.2001 р. № 840.

5. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження форм заяв про реєстрацію політичної партії та її структурного утворення, форми відомостей про склад керівних органів політичної партії» від 04.04.2005 р. № 26/5.

6. Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції «Про затвердження форми Звіту політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру» від 09.06.2016 р. № 3.

7. Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції «Про затвердження Положення про аналіз Звіту політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру» від 08.09.2016 р. № 26.

8. Рішення Конституційного Суду України «У справі за конституційним поданням Міністерства юстиції України про офіційне тлумачення положень ч. 6 ст. 11 Закону України «Про політичні партії в Україні» (справа про утворення та реєстрацію партійних організацій)» від 16.10.2007 р. № 9-рп/2007.

Громадські організації

1. Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. № 4572-VI.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про реєстрацію символіки громадського об'єднання» від 19.12.2012 р. № 1209.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження зразків свідоцтв про реєстрацію громадського об'єднання як громадської організації чи громадської спілки та про акредитацію

відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації» від 26.12.2012 р. № 1193.

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Реєстру громадських об'єднань» № 1212 від 19.12.2012 р.

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку ведення Реєстру громадських об'єднань та обміну відомостями між зазначеним Реєстром і Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 18.02.2015 р. № 57.

6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення органами державного нагляду (контролю) консультацій з громадськістю за ініціативою громадських об'єднань» від 24.05.2017 р. № 398.

7. Про реєстрацію представництва громадської (неурядової) організації зарубіжної держави в Україні: наказ Міністерства юстиції України від 19.11.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v2203323-09>

8. Наказ Державної служби статистики України «Про затвердження форми державного статистичного спостереження № 1-громадська організація (річна) «Звіт про діяльність громадської організації» від 23.11.2016 р. № 221.

9. Наказ Державної реєстраційної служби України «Про створення Методичної ради з питань реєстрації громадських об'єднань при Державній реєстраційній службі України» від 02.01.2013 р. № 1.

10. Лист Мін'юсту України «Про надання інформації [стосовно Методичних рекомендацій щодо взаємодії територіальних органів Міністерства юстиції України з центрами надання адміністративних послуг, центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги при проведенні державної реєстрації громадських об'єднань]» від 09.09.2016 р. № 6539/19/26-16.

Молодіжні та дитячі громадські організації

1. Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 1.12.1998 р. № 281-XIV.

2. Указ Президента України «Про Стратегію розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року» від 27.09.2013 р. № 532/2013.

3. Роз'яснення Мін'юсту України «Характеристика громадських формувань як інститутів громадянського суспільства» від 24.01.2011 р.

4. Роз'яснення Мін'юсту України «Молодь: її права та соціальне становлення в сучасній Україні» від 13.09.2012 р.

5. Рішення Конституційного Суду України «У справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абз. 4 ст. 2, ч. 2 ст. 6, ч. ч. 1, 2 ст. 10 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (справа про молодіжні організації)» від 13.12.2001 р. № 18-рп/2001.

6. Наказ Державної служби молоді та спорту України «Про деякі питання надання фінансової підтримки всеукраїнським молодіжним та дитячим громадським організаціям» від 11.05.2012 р. № 1948.

7. Рішення Закарпатської обласної ради народних депутатів «Про Регіональну програму "Молодь Закарпаття" на 2016–2020 роки» від 22.12.2015 р. № 90.

Професійні спілки

1. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15.09.1999 р. № 1045-XIV.

2. Наказ Мін'юсту України «Про затвердження зразка свідоцтва про легалізацію профспілки, об'єднання профспілок» від 24.09.2003 р. № 117/5.

3. Лист Вищого Арбітражного Суду «Про Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 26.10.1999 р. № 01-8/505.

4. Роз'яснення Мін'юсту України «Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства» від 03.02.2011 р.

5. Галузева угода між Міністерством освіти і науки України та ЦК Профспілки працівників освіти і науки України на 2016–2020 роки від 23.11.2016 р.

6. Наказ Мін'юсту України «Про затвердження зразка свідоцтва про легалізацію профспілки, об'єднання профспілок» від 24.09.2003 р. №117/5.

Творчі спілки

1. Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» від 7.10.1997 р. № 554/97-ВР.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання спілці професійних творчих працівників статусу творчої спілки як суб'єкта творчої діяльності» від 1.06.1998 р. № 762.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання державної реєстрації творчих спілок» від 6.07.1998 р. № 1017.

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок надання статусу національних всеукраїнським творчим спілкам» від 06.07.1998 р. № 1015.

Організації роботодавців

1. Закон України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» від 22.06.2012 р. № 5026-VI.

2. Закон України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 р. № 2862-VI.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку утворення спеціальних комісій для вжиття заходів щодо запобігання різкому зростанню безробіття під час масового вивільнення працівників» від 22.04.2013 р. № 305.

Благодійні організації

1. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 5.07.2012 р. № 5073-VI.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання діяльності міжнародних благодійних організацій, їх філій та представництв» від 22.04.2015 р. № 397.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку реєстрації отримувачів гуманітарної допомоги» від 30.01.2013 р. № 39.

4. Лист Державної реєстраційної служби України «Щодо реалізації Закону України "Про благодійну діяльність та благодійні організації"» від 12.03.2013 р. № 367-08-14-13.

5. Лист Вищого арбітражного суду України «Про Закон України "Про благодійництво та благодійні організації"» від 14.01.1998 р. № 01-8/9.

6. Закон України «Про гуманітарну допомогу» від 22.10.1999 р. № 1192-XIV.

Волонтерські організації

1. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI.

2. Постанова КМ України «Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності» від 05.08.2015 р. № 556.

3. Наказ Мін'юсту України «Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації» від 17.01.2017 р. № 98/5.

4. Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження примірного зразка посвідчення волонтера» від 29.12.2014 р. № 1100.

Релігійні організації

1. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 р. № 987-XII.

2. Указ Президента України «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації» від 24.03.2012 р. № 212/2012.

3. Роз'яснення Вищого Арбітражного Суду України «Про деякі питання, що виникають при застосуванні Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації"» від 29.02.1996 р. № 02-5/109.

Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону

1. Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22.06.2000 р. № 1835-III.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового статуту громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, описів зразків бланка посвідчення і нарукавної пов'язки члена такого формування» від 20.12.2000 р. № 1872.

3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Питання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону» від 08.02.2006 р. № 73-р.

4. Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції про порядок придбання, видачі та зберігання спеціальних засобів членів громадських формувань з охорони громадського порядку» від 27.04.2009 р. № 183.

Товариство Червоного Хреста України

1. Закон України «Про Товариство Червоного Хреста України» від 28.11.2002 р. № 330-IV.

2. Закон України «Про символіку Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала в Україні» від 08.07.1999 р. № 862-XIV.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Міжнародні правозахисні організації

- Адвокати за права людини
- Африканська комісія з прав людини і народів
- Африканський суд з прав людини і народів
- Amnesty International
- Асоціація гуманітарних адвокатів
- Amazon Watch
- Anti-Slavery International
- Адвокати без кордонів
- Всесвітня організація терпимості
- Всесвітня організація проти катувань
- Коаліція за припинення катувань і підтримку жертв
- Комітет з ліквідації дискримінації стосовно жінок (CEDAW)
  - Комітет проти катувань (CAT)
  - Комітет з ліквідації расової дискримінації (CERD)
  - Комітет з прав інвалідів (CRPD)
  - Комітет із примусових зникнень (CED)
  - Комітет з економічних, соціальних і культурних прав (CESCR)
    - Комітет з прав дитини (CRC)
    - Комітет з прав робітників-мігрантів (CMW)
    - Всесвітній центр дослідження корінних народів
    - Коаліція за Міжнародний кримінальний суд

- Cultural Survival
- Центр Картера
- Центр економічних і соціальних прав
- Центр прав людини і гуманітарного права
- Комітет занепокоєних вчених
- Комітет захисту журналістів
- Ініціатива Співдружності з прав людини
- Данський інститут прав людини (Данія)
- Disabled Peoples' International
- Enough Project
- Equality Now
- Європейський суд з прав людини
- Freedom from Torture
- Freedom House
- Глобальний центр відповідальності за захист
- Global Rights
- Habitat International Coalition
- Helsinki Watch
- Human Life International
- Human Rights Internet
- Права людини без кордонів
- Процедура розгляду скарг Ради з прав людини
- Комітет з прав людини (CCPR)
- Human Rights First
- Human Rights Watch
- Міжнародний кримінальний суд
- Міжнародний суд
- Міжамериканський суд з прав людини
- Інститут з висвітлення війни та миру

- Міжнародний альянс жінок
- Міжнародна асоціація єврейських адвокатів та юристів
- Міжнародний центр з питань правосуддя у перехідний період
- Міжнародний центр прав людини та демократичного розвитку
  - Міжнародний центр дослідження прав людини
  - Міжнародна коаліція проти примусових зникнень
  - Міжнародна комісія юристів
  - Міжнародний рух Червоного хреста і Червоного півмісяця
  - Міжнародна федерація товариств Червоного хреста і Червоного півмісяця
- Міжнародний фонд прав людини і толерантності
- Міжнародна асоціація з захисту свободи слова
- Міжнародний інститут прав людини
- Міжнародне партнерство за права людини (IPHR)
- Міжнародний індекс дотримання прав власності
- Міжнародна організація за прогрес
- Міжнародна рада реабілітації жертв катувань
- Міжнародний комітет порятунку
- Міжнародна мережа на підтримку Тибету
- Міжнародна служба з прав людини
- Міжнародне товариство прав людини
- Міжнародна робоча група у справах корінних народів
- Ісламська комісія з прав людини
- Міжнародна федерація за права людини
- Міжнародна Гельсінська федерація за права людини
- Міжнародна організація прав людини IOHR (OIDO)
- Mind Freedom International
- Міжнародна група у справах меншин

- Міжнародні бригади миру
- Національний трудовий комітет на підтримку прав людини і робітників
- Мережа за освіту та академічні права
- No Peace Without Justice
- Норвезька рада у справах біженців
- People & Planet
- Фонд «Точка миру»
- Protection International
- Лікарі за права людини
- Лікарі за соціальну відповідальність
- Refugees International
- Release International
- Репортери без кордонів
- Спеціальні процедури Ради з прав людини
- «Свідок» (правозахисна група)
- Національна мережа за права іммігрантів і біженців
- Transparency International
- Unitarian Universalist Service Committee
- UN Watch

**Додаток 2. Закон України «Про громадські об'єднання»
(витяги)**

із змінами і доповненнями на 10.05.2018 р.

Цей Закон визначає правові та організаційні засади реалізації права на свободу об'єднання, гарантованого Конституцією України та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана ВР України, порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань.

**Розділ I
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ****Стаття 1. Поняття громадського об'єднання**

1. Громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів.

2. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка.

3. Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи.

4. Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи.

5. Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку.

Стаття 2. Сфера дії Закону

1. Дія цього Закону поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань в Україні.

2. Дія цього Закону не поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення:

- 1) політичних партій;
- 2) релігійних організацій;
- 3) невідприємницьких товариств, що утворюються актами органів державної влади, інших державних органів, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування;
- 4) асоціацій органів місцевого самоврядування та їх добровільних об'єднань;
- 5) саморегулювальних організацій, організацій, які здійснюють професійне самоврядування;
- 6) невідприємницьких товариств (які не є громадськими об'єднаннями), утворених на підставі інших законів.

3. Особливості регулювання суспільних відносин у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення окремих видів громадських об'єднань можуть визначатися іншими законами.

4. Неурядові організації інших держав, міжнародні неурядові організації (далі – іноземні неурядові організації) діють на території України відповідно до цього та інших законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана ВР України.

Стаття 3. Принципи утворення і діяльності громадських об'єднань

1. Громадські об'єднання утворюються і діють на принципах:

- 1) добровільності;
- 2) самоврядності;
- 3) вільного вибору території діяльності;
- 4) рівності перед законом;
- 5) відсутності майнового інтересу їх членів (учасників);
- 6) прозорості, відкритості та публічності.

2. Добровільність передбачає право особи на вільну участь або неучасть у громадському об'єднанні, у тому числі в його утворенні, вступі в таке об'єднання або припиненні членства (участі) в ньому.

3. Самоврядність передбачає право членів (учасників) громадського об'єднання самостійно здійснювати управління діяльністю громадського об'єднання відповідно до його мети (цілей), визначати напрями діяльності, а також невтручання органів державної влади, інших державних органів, органів влади АРК,

органів місцевого самоврядування в діяльність громадського об'єднання, крім випадків, визначених законом.

4. Вільний вибір території діяльності передбачає право громадських об'єднань (організацій роботодавців, професійних спілок, їх об'єднань) самостійно визначати територію своєї діяльності, крім випадків, визначених законом.

5. Рівність перед законом передбачає, що громадські об'єднання є рівними у своїх правах та обов'язках відповідно до закону з урахуванням організаційно-правової форми, виду та/або статусу такого об'єднання.

6. Відсутність майнового інтересу передбачає, що члени (учасники) громадського об'єднання не мають права на частку майна громадського об'єднання та не відповідають за його зобов'язаннями. Доходи або майно (активи) громадського об'єднання не підлягають розподілу між його членами (учасниками) і не можуть використовуватися для вигоди будь-якого окремого члена (учасника) громадського об'єднання, його посадових осіб (крім оплати їх праці та відрахувань на соціальні заходи).

7. Прозорість, відкритість передбачає право всіх членів (учасників) громадського об'єднання мати вільний доступ до інформації про його діяльність, у тому числі про прийняті громадським об'єднанням рішення та здійснені заходи, а також обов'язок громадського об'єднання забезпечувати такий доступ. Публічність означає, що громадські об'єднання інформують громадськість про свої мету (цілі) та діяльність.

Стаття 4. Обмеження щодо утворення і діяльності громадських об'єднань

1. Утворення і діяльність громадських об'єднань, мета (цілі) або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, пропаганду комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки, забороняються.

2. Громадські об'єднання не можуть мати воєнізованих формувань.

3. Інші обмеження права на свободу об'єднання, у тому числі на утворення і діяльність громадських об'єднань, можуть бути встановлені виключно законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

4. Громадським об'єднанням не можуть надаватися владні повноваження, крім випадків, передбачених законом.

Стаття 5. Гарантії права на свободу об'єднання

1. Ніхто не може бути примушений до вступу у будь-яке громадське об'єднання. Належність чи неналежність до громадського об'єднання не може бути підставою для обмеження прав і свобод особи або для надання їй органами державної влади, іншими державними органами, органами влади АРК, органами місцевого самоврядування будь-яких пільг і переваг.

2. Кожна особа має право добровільно у будь-який час припинити членство (участь) у громадському об'єднанні шляхом подання заяви до відповідних статутних органів громадського об'єднання. Членство в громадському об'єднанні припиняється з дня подання такої заяви та не потребує додаткових рішень. З того самого дня припиняється перебування члена громадського об'єднання на будь-яких виборних посадах у громадському об'єднанні.

Дія абз. 1 цієї частини не поширюється на членів громадського об'єднання, обраних на посади керівника громадського об'єднання чи заступника такого керівника. Членство в громадському об'єднанні зазначених керівників припиняється з дня, наступного за днем обрання нового керівника чи його заступника.

3. Вимога про зазначення відомостей щодо членства (участі) особи у громадському об'єднанні, якщо така вимога не пов'язана з реалізацією особою своїх прав як особи, яка має право представляти громадське об'єднання, або члена (учасника) громадського об'єднання, не допускається, крім випадків, визначених законом.

Стаття 6. Спільна реалізація громадськими об'єднаннями своєї мети (цілей)

1. Громадські об'єднання мають право реалізовувати свою мету (цілі) шляхом укладення між собою на добровільних засадах

угод про співробітництво та/або взаємодопомогу, утворення відповідно до цього Закону громадських спілок, а також в інший спосіб, не заборонений законом.

2. Громадські об'єднання можуть здійснювати співробітництво з іноземними неурядовими організаціями та міжнародними урядовими організаціями з дотриманням законів України та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана ВР України.

Розділ II

УТВОРЕННЯ ТА РЕЄСТРАЦІЯ ГРОМАДСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ

Стаття 7. Засновники громадського об'єднання

1. Засновниками громадської організації можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які досягли 18 років, а молодіжної та дитячої громадської організації – 14 років.

2. Засновниками громадської спілки можуть бути юридичні особи приватного права, у тому числі громадські об'єднання зі статусом юридичної особи. Засновниками громадської спілки не можуть бути політичні партії, а також юридичні особи, щодо яких прийнято рішення щодо їх припинення або які перебувають у процесі припинення.

3. Кількість засновників громадського об'єднання не може бути меншою, ніж дві особи.

4. Засновниками громадської спілки не можуть бути юридичні особи приватного права, єдиним засновником яких є одна і та сама особа.

5. Засновником громадської спілки не може бути юридична особа приватного права, якщо засновник (власник істотної участі) цієї юридичної особи внесений до переліку осіб, пов'язаних зі здійсненням терористичної діяльності, або щодо яких застосовано міжнародні санкції.

6. Засновником громадської організації не може бути особа, яку визнано судом недієздатною.

7. Повноваження засновника громадського об'єднання закінчуються після державної реєстрації громадського об'єднання в установленому законом порядку.

Примітка. Під істотною участю у цьому Законі слід розуміти пряме та опосередковане, самостійне або спільно з іншими особами володіння 10 і більше відсотками статутного (складеного) капіталу або голосів за придбаними акціями (частками) юридичної особи або незалежно від формального володіння можливість значного впливу на управління чи діяльність юридичної особи.

Стаття 8. Члени (учасники) громадського об'єднання

1. Членами (учасниками) громадської організації, крім молодіжної та дитячої, можуть бути особи, визначені ч. 1 ст. 7 цього Закону, які досягли 14 років. Вік членів молодіжної, дитячої організації визначається її статутом у межах, встановлених законом.

2. Членами (учасниками) громадської спілки можуть бути юридичні особи приватного права, у тому числі громадські об'єднання зі статусом юридичної особи, фізичні особи, які досягли 18 років та не визнані судом недієздатними.

Стаття 9. Утворення та реєстрація громадського об'єднання

1. Утворення громадського об'єднання здійснюється на установчих зборах його засновників та оформлюється протоколом.

2. Протокол установчих зборів громадського об'єднання має містити відомості про:

- 1) дату та місце проведення установчих зборів;
- 2) осіб, які брали участь в установчих зборах (відповідно до ч. 11 цієї статті);
- 3) рішення про утворення громадського об'єднання із зазначенням мети (цілей) його діяльності;
- 4) рішення про визначення найменування та за наявності – скороченого найменування громадського об'єднання;
- 5) рішення про затвердження статуту громадського об'єднання;
- 6) рішення про утворення (обрання) керівника, органів управління громадського об'єднання відповідно до затвердженого статуту;
- 7) рішення про визначення особи (осіб), яка має право представляти громадське об'єднання у правовідносинах з державою

та іншими особами і вчиняти дії від імені громадського об'єднання без додаткового уповноваження (далі – особа, уповноважена представляти громадське об'єднання), – для громадського об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність без статусу юридичної особи, якщо утворення (обрання) органів управління не передбачено рішенням про утворення такого об'єднання;

8) рішення про визначення особи (осіб), яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій, – для громадського об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи.

3. Юридична особа приватного права бере участь в утворенні громадської спілки через свого керівника або іншого уповноваженого представника, який діє на підставі довіреності на вчинення дій щодо утворення громадської спілки.

4. У разі утворення громадського об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність без статусу юридичної особи, рішення, передбачені п. п. 5, 6 ч. 2 цієї статті, приймаються, якщо наявність статуту та/або утворення (обрання) органів управління передбачено рішенням про утворення такого об'єднання.

5. У протоколі установчих зборів можуть зазначатися відомості і про інші прийняті на цих зборах рішення стосовно утворення та/або діяльності громадського об'єднання.

6. Особа може бути обрана керівником, обрана до складу керівного органу громадського об'єднання, визначена особою, яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій, або визначена особою, уповноваженою представляти громадське об'єднання, за наявності її особистої згоди.

7. Протокол установчих зборів підписується головуючим та секретарем зборів.

8. Громадське об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність із статусом юридичної особи або без такого статусу, підлягає державній реєстрації в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», протягом 60 днів з дня проведення установчих зборів.

У разі неподання (не надсилання) документів для реєстрації громадського об'єднання протягом 60 днів з дня утворення таке громадське об'єднання не вважається утвореним.

9. Дії від імені незареєстрованого громадського об'єднання, крім дій, пов'язаних з реєстрацією такого об'єднання, забороняються.

10. Вимоги цієї статті застосовуються також щодо рішень стосовно створення нового громадського об'єднання, які приймаються у зв'язку з реорганізацією громадського об'єднання.

11. Невід'ємною частиною протоколу установчих зборів громадського об'єднання є реєстр осіб, які брали участь в установчих зборах, в якому обов'язково зазначаються відомості:

1) щодо фізичних осіб – прізвище, ім'я та по батькові особи, дата народження, а для іноземців та осіб без громадянства також дані національного паспорта або документа, що його замінює. Дані про особу засвідчуються її особистим підписом;

2) щодо юридичних осіб – повне найменування, ідентифікаційний код, юридична адреса, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка уповноважена брати участь в установчих зборах. Ці дані засвідчуються підписом особи, уповноваженої брати участь в установчих зборах.

12. Громадське об'єднання повідомляє про внесення змін до статуту громадського об'єднання, зміни у складі керівних органів громадського об'єднання, зміну особи (осіб), уповноваженої представляти громадське об'єднання, зміну місцезнаходження громадського об'єднання протягом 60 днів з дня прийняття відповідного рішення.

13. Для отримання статусу юридичної особи громадське об'єднання, що здійснює діяльність без статусу юридичної особи, за рішенням вищого органу управління може звернутися для проведення процедури реєстрації в порядку, визначеному Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань".

Стаття 10. Найменування громадського об'єднання

1. Найменування громадського об'єднання визначається рішенням установчих зборів під час його утворення.

2. Найменування громадського об'єднання складається з двох частин – загальної та власної назв. У загальній назві зазначається організаційно-правова форма громадського об'єднання ("громадська організація", "громадська спілка").

3. Найменування громадського об'єднання викладається державною мовою. Громадське об'єднання може також викласти свою власну назву, поряд з державною мовою, іноземною мовою або мовою національної меншини.

4. Власна назва громадського об'єднання не повинна бути тотожною власним назвам інших зареєстрованих громадських об'єднань.

5. Власна назва громадського об'єднання не може містити:

1) найменування органу державної влади, органу влади АРК, органу місцевого самоврядування, складових найменувань цих органів (міністерство, агентство, служба, інспекція, комітет, адміністрація, прокуратура, суд);

2) власну назву громадського об'єднання, діяльність якого заборонена в судовому порядку (протягом трьох років після набрання відповідним рішенням суду законної сили);

3) інші позначення, використання яких обмежено законом.

6. Власна назва громадського об'єднання не може містити слова «державний», «комунальний» та похідні від них. Власна назва навчального закладу, установи чи організації у власній назві громадського об'єднання може використовуватися лише за згоди відповідного навчального закладу, установи чи організації.

Забороняється використання у власній назві громадського об'єднання історичних державних найменувань, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України.

7. Власна назва громадського об'єднання може містити інформацію про статус громадського об'єднання («дитяче», «молодіжне», «всеукраїнське») та/або про його вид («екологічне», «правозахисне» тощо).

8. Власна назва громадського об'єднання може містити ім'я (псевдонім) фізичної особи за умови попередньої письмової згоди цієї особи або її спадкоємців, засвідченої в установленому законом порядку, якщо інше не передбачено законом.

9. Громадське об'єднання має право на використання свого найменування з моменту реєстрації. Забороняється використання найменування громадського об'єднання фізичними та юридичними особами, які не належать до цього громадського об'єднання, без згоди такого громадського об'єднання для цілей, не пов'язаних з діяльністю цього громадського об'єднання.

10. Громадське об'єднання може також мати скорочене найменування, яке визначається рішенням його установчих зборів або вищого органу управління – з'їзду, конференції, загальних зборів тощо (далі – вищий орган управління).

11. Зміна найменування громадського об'єднання здійснюється на засіданні вищого органу управління такого об'єднання з додержанням вимог цього Закону та статуту об'єднання (за наявності).

Стаття 11. Статут громадського об'єднання

1. Статут громадського об'єднання має містити відомості про:

1) найменування громадського об'єднання та за наявності – скорочене найменування;

2) мету (цілі) та напрями його діяльності;

3) порядок набуття і припинення членства (участі) у громадському об'єднанні, права та обов'язки його членів (учасників);

4) повноваження керівника, вищого органу управління, інших органів управління (далі – керівні органи) громадського об'єднання, порядок їх формування та зміни складу, термін повноважень, а також порядок визначення особи, уповноваженої представляти громадське об'єднання, та її заміни (для громадських об'єднань, що не мають статусу юридичної особи);

5) періодичність засідань і процедуру прийняття рішень керівними органами громадського об'єднання, у тому числі шляхом використання засобів зв'язку;

6) порядок звітування керівних органів громадського об'єднання перед його членами (учасниками);

7) порядок оскарження рішень, дій, бездіяльності керівних органів громадського об'єднання та розгляду скарг;

8) джерела надходження і порядок використання коштів та іншого майна громадського об'єднання;

9) порядок створення, діяльності та припинення діяльності відокремлених підрозділів громадського об'єднання (у разі їх створення громадським об'єднанням, яке має намір здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи);

10) порядок внесення змін до статуту;

11) порядок прийняття рішення щодо саморозпуску або реорганізації громадського об'єднання, а також щодо використання його коштів та іншого майна, що залишилися після саморозпуску, – для громадського об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи.

2. У статуті громадського об'єднання можуть бути передбачені додаткові положення щодо утворення, діяльності і саморозпуску чи реорганізації громадського об'єднання, що не суперечать закону.

3. Статут громадського об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність без статусу юридичної особи (у разі, якщо наявність статуту такого об'єднання передбачена рішенням про його утворення), може не містити положень, передбачених п. п. 5–8 ч. 1 цієї статті.

Стаття 12. Виключена

Стаття 13. Відокремлені підрозділи громадського об'єднання

1. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи може мати відокремлені підрозділи, які утворюються за рішенням відповідного керівного органу громадського об'єднання згідно із статутом у порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань».

2. Відокремлені підрозділи громадського об'єднання не є юридичними особами, крім випадків, передбачених цим Законом.

Відокремлені підрозділи громадського об'єднання утворюються та здійснюють свою діяльність на основі статуту громадського об'єднання.

Відокремлені підрозділи громадського об'єднання зі статусом юридичної особи можуть мати своє положення, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання. Положення про відокремлений підрозділ громадського об'єднання містить

інформацію про найменування відокремленого підрозділу, назву керівних (та в разі потреби контролюючих) органів, порядок обрання (призначення), строк повноважень, перелік повноважень керівних (та в разі потреби контролюючих) органів. Положення про відокремлений підрозділ громадського об'єднання не може суперечити законам та статуту громадського об'єднання.

Стаття 14. Виключена

Стаття 15. Виключена

Стаття 16. Виключена

Стаття 17. Виключена

Стаття 18. Символіка громадського об'єднання

1. Громадське об'єднання із статусом юридичної особи може мати власну символіку (емблему, прапор), яка підлягає реєстрації відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань».

2. Символіка громадського об'єднання не повинна відтворювати:

- 1) державні символи України;
- 2) інші офіційні символи чи знаки, які використовуються державними органами, органами влади АРК та органами місцевого самоврядування, державні та інші нагороди, печатки та інші відмітні знаки цих органів;
- 3) державні герби, прапори або офіційні назви інших держав;
- 4) ім'я або зображення фізичної особи без письмової згоди такої особи або її спадкоємців, засвідченої в установленому законом порядку, якщо інше не передбачено законом;
- 5) інші символи та знаки, використання яких обмежено законом.

3. Символіка громадського об'єднання має відрізнятися від зображення вже зареєстрованої символіки іншого громадського об'єднання.

4. Символіка громадського об'єднання затверджується уповноваженим статутним органом громадського об'єднання в порядку, визначеному його статутом.

5. Рішення про затвердження символіки має містити: вид символіки, її зображення та опис. Опис символіки повинен містити інформацію про кольори, масштаби та пропорції елементів

символіки. Зображення символіки повинно містити повне або скорочене найменування громадського об'єднання.

6. Громадське об'єднання має право на використання власної символіки з дня її реєстрації. Забороняється використання зареєстрованої символіки громадського об'єднання фізичними та юридичними особами без згоди такого об'єднання та для цілей, не пов'язаних з діяльністю такого громадського об'єднання.

Стаття 19. Всеукраїнський статус громадського об'єднання

1. Громадське об'єднання, зареєстроване в установленому законом порядку, може мати всеукраїнський статус за наявності у нього відокремлених підрозділів у більшості адміністративно-територіальних одиниць, зазначених у ч. 2 ст. 133 Конституції України, і якщо таке громадське об'єднання підтвердило такий статус у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань».

2. Підтвердження всеукраїнського статусу громадського об'єднання та відмова від такого статусу є добровільними.

3. Відомості про всеукраїнський статус громадського об'єднання перевіряються щороку уповноваженим органом з питань реєстрації відповідно до відомостей ЄДР.

Стаття 20. Акредитація відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації

1. Відокремлений підрозділ іноземної неурядової організації акредитується в Україні без надання статусу юридичної особи в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань».

2. Діяльність відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації припиняється на підставі:

1) рішення іноземної неурядової організації, відокремлений підрозділ якої акредитовано в Україні;

2) рішення уповноваженого органу з питань реєстрації у разі закінчення терміну дії довіреності на ім'я керівника відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації, оформленої відповідно до законодавства держави, в якій видано довіреність;

3) рішення суду про заборону відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації.

3. Діяльність відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації може бути заборонена в судовому порядку у разі порушення таким відокремленим підрозділом положень ст. ст. 36, 37 Конституції України, ст. 4 цього Закону, положень інших законів, якими встановлюються обмеження щодо утворення і діяльності громадських об'єднань в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

4. Справа про заборону відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації розглядається у порядку, встановленому КАС України.

Розділ III

ПРАВА ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Стаття 21. Права громадських об'єднань

1. Для здійснення своєї мети (цілей) громадське об'єднання має право:

1) вільно поширювати інформацію про свою діяльність, пропагувати свою мету (цілі);

2) звертатися у порядку, визначеному законом, до органів державної влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами;

3) одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації;

4) брати участь у порядку, визначеному законодавством, у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади, органами влади АРК, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя;

5) проводити мирні зібрання;

6) здійснювати інші права, не заборонені законом.

2. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи має право:

1) бути учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові і немайнові права відповідно до законодавства;

2) здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню. Відомості про здійснення підприємницької діяльності громадським об'єднанням включаються до ЄДР;

3) засновувати з метою досягнення своєї статутної мети (цілей) засоби масової інформації;

4) брати участь у здійсненні державної регуляторної політики відповідно до Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності";

5) брати участь у порядку, визначеному законодавством, у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються органами державної влади, органами влади АРК, органами місцевого самоврядування для проведення консультацій з громадськими об'єднаннями та підготовки рекомендацій з питань, що стосуються сфери їхньої діяльності.

3. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи, створена ним юридична особа (товариство, підприємство) може бути виконавцем державного замовлення відповідно до закону.

Стаття 22. Засади взаємодії громадських об'єднань з органами державної влади, органами влади АРК, органами місцевого самоврядування

1. Держава забезпечує додержання прав громадських об'єднань.

2. Втручання органів державної влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб у діяльність громадських об'єднань, так само як і втручання громадських об'єднань у діяльність органів державної влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, не допускається, крім випадків, передбачених законом.

3. Органи державної влади, органи влади АРК, органи місцевого самоврядування можуть залучати громадські об'єднання до процесу формування і реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення, зокрема, шляхом проведення консультацій з громадськими об'єднаннями стосовно важливих питань державного і суспільного життя, розроблення відповідних проектів нормативно-правових актів, утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів при органах державної влади, органах влади АРК, органах місцевого самоврядування, в роботі яких беруть участь представники громадських об'єднань.

4. Проведення в порядку, визначеному законодавством, консультацій з громадськими об'єднаннями щодо проектів нормативно-правових актів, які стосуються правового статусу громадських об'єднань, їх фінансування та діяльності, є обов'язковим.

5. Державний нагляд та контроль за дотриманням закону громадськими об'єднаннями здійснюють органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування у порядку, визначеному законом.

Стаття 23. Фінансова підтримка та звітність громадських об'єднань

1. Громадські об'єднання зі статусом юридичної особи мають право на фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів відповідно до закону.

2. Громадські об'єднання, які отримують фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів, зобов'язані подавати та оприлюднювати звіти про цільове використання цих коштів відповідно до закону.

3. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи, створені ним юридичні особи (товариства, підприємства) зобов'язані вести бухгалтерський облік, фінансову та статистичну звітність, бути зареєстрованими в органах доходів і зборів та сплачувати до бюджету обов'язкові платежі відповідно до закону. Надання громадським об'єднанням, створеним ними юридичним особам (товариствам, підприємствам) пільг, у тому числі з оподаткування, здійснюється на підставах та в порядку, визначених законом.

4. Ч. 4 ст. 23 виключено

2. Ч. 5 ст. 23 виключено

3. Ч. 6 ст. 23 виключено

4. Громадські об'єднання зобов'язані:

1) зберігати правоустановчі документи, документи, в яких міститься інформація про діяльність, яка здійснена відповідно до мети (цілей) та завдань; зберігати і регулярно оновлювати інформацію, достатню для ідентифікації згідно з вимогами закону кінцевих бенефіціарних власників (контролерів) громадського об'єднання, а також надавати її державному реєстратору у випадках та в обсязі, передбачених законом. Ця інформація не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом;

2) готувати річні фінансові звіти із зазначенням детального аналізу доходів і витрат;

3) здійснювати заходи контролю, щоб забезпечити зарахування і витрачання повністю всіх коштів у спосіб, що узгоджується з цілями та завданнями заявленої діяльності громадського об'єднання;

4) забезпечити ведення обліку та зберігання не менше п'яти років усіх необхідних облікових документів стосовно внутрішніх та міжнародних операцій, а також інформації, зазначеної у п. п. 1 і 2 цієї частини, і надавати її компетентним державним органам на відповідний запит, а також в інших випадках, передбачених законодавством.

Стаття 24. Власність громадського об'єднання

1. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи для виконання своєї статутної мети (цілей) має право володіти, користуватися і розпоряджатися коштами та іншим майном, яке відповідно до закону передане такому громадському об'єднанню його членами (учасниками) або державою, набуте як членські внески, пожертвуване громадянами, підприємствами, установами та організаціями, набуте в результаті підприємницької діяльності такого об'єднання, підприємницької діяльності створених ним юридичних осіб (товариств, підприємств), а також майном, придбаним за рахунок власних коштів, тимчасово наданим у користування (крім розпорядження) чи на інших підставах, не заборонених законом.

2. Право власності громадського об'єднання зі статусом юридичної особи реалізовує його вищий орган управління в

порядку, передбаченому законом та статутом громадського об'єднання. Окремі функції щодо управління майном за рішенням вищого органу управління громадського об'єднання можуть бути покладені на створені ним відповідно до статуту керівні органи, юридичні особи (товариства, підприємства), відокремлені підрозділи таких об'єднань або передані громадським спілкам, утвореним цими громадськими об'єднаннями.

3. У разі саморозпуску громадського об'єднання його майно та кошти після задоволення вимог кредиторів передаються за рішенням такого об'єднання на статутні або благодійні цілі іншому (кільком іншим) громадському об'єднанню, а в разі неприйняття такого рішення – зараховуються відповідно до закону до державного або місцевого бюджету.

4. У разі реорганізації громадського об'єднання його майно, активи та пасиви передаються правонаступнику.

Розділ IV

ОСОБЛИВОСТІ ПРИПИНЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Стаття 25. Способи припинення діяльності громадського об'єднання

1. Припинення діяльності громадського об'єднання здійснюється:

1) за рішенням громадського об'єднання, прийнятим вищим органом управління громадського об'єднання, у визначеному статутом порядку, шляхом саморозпуску або реорганізації;

2) за рішенням суду про заборону (примусовий розпуск) громадського об'єднання.

2. Припинення діяльності громадського об'єднання відбувається в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань».

3. Якщо вартості майна громадського об'єднання зі статусом юридичної особи, яке безпосередньо здійснює підприємницьку діяльність і щодо якого прийнято рішення про ліквідацію, недостатньо для задоволення вимог кредиторів, ліквідатор (ліквідаційна комісія) зобов'язаний звернутися до господарського суду із

заявою про порушення справи про банкрутство такого громадського об'єднання відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Стаття 26. Добровільне припинення діяльності громадського об'єднання

1. Громадське об'єднання має право у будь-який час прийняти рішення про припинення своєї діяльності (саморозпуск).

2. Ч. 2 ст. 26 виключено.

3. Рішення про саморозпуск громадського об'єднання приймається у порядку, встановленому статутом цього об'єднання. Вищий орган управління, який прийняв рішення про саморозпуск громадського об'єднання, створює ліквідаційну комісію або доручає керівному органу здійснювати повноваження ліквідаційної комісії для проведення припинення громадського об'єднання як юридичної особи, а також приймає рішення щодо використання коштів та майна громадського об'єднання після його ліквідації відповідно до статуту.

2. Ч. 4 ст. 26 виключено.

3. Ч. 5 ст. 26 виключено.

4. Ч. 6 ст. 26 виключено.

5. Ч. 7 ст. 26 виключено.

6. Ч. 8 ст. 26 виключено.

7. Ч. 9 ст. 26 виключено.

8. Ч. 10 ст. 26 виключено.

9. Припинення діяльності громадської спілки не має наслідком припинення юридичних осіб – членів цієї спілки.

Стаття 27. Виключена

Стаття 28. Заборона громадського об'єднання

1. Громадське об'єднання може бути заборонено судом за позовом уповноваженого органу з питань реєстрації в разі виявлення ознак порушення громадським об'єднанням вимог ст. ст. 36, 37 Конституції України, ст. 4 цього Закону. Заборона громадського об'єднання має наслідком припинення його діяльності у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань».

2. Справа про заборону громадського об'єднання розглядається у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України.

3. У разі прийняття рішення про заборону громадського об'єднання майно, кошти та інші активи громадського об'єднання за рішенням суду спрямовуються до державного бюджету.

2. Ч. 4 ст. 28 виключено.

3. Інші підстави для заборони діяльності громадського об'єднання, крім зазначених у ч. 1 цієї статті, не допускаються.

Стаття 29. Порядок припинення громадського об'єднання

1. Припинення громадського об'єднання включає:

1) припинення внутрішньоорганізаційної діяльності громадського об'єднання;

2) припинення громадського об'єднання як юридичної особи.

Стаття 30. Виключена

Стаття 31. Відповідальність за порушення законодавства

1. Посадові особи органів державної влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування, громадяни, іноземці, особи без громадянства за порушення законодавства про громадські об'єднання несуть відповідальність у порядку, встановленому законом.

2. Громадські об'єднання, відокремлені підрозділи іноземних неурядових організацій за порушення законодавства несуть відповідальність, передбачену цим та іншими законами України.

3. Участь у діяльності громадського об'єднання, відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації, діяльність яких заборонена в судовому порядку, тягне за собою адміністративну відповідальність, якщо законом не передбачено інший вид юридичної відповідальності.

ПОКАЖЧИК СУДОВИХ СПРАВ

- Справа щодо розгляду апеляційної скарги Міністерства юстиції України та Асоціації «Українське Хризотилоче об'єднання» на рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 16 травня 2018 р. у справі за адміністративним позовом Міністерства охорони здоров'я України до Міністерства юстиції України, Державної регуляторної служби України, треті особи: Всеукраїнська екологічна громадська організація (ВЕГО) «Мама-86», Асоціація «Українське Хризотилоче об'єднання», Товариство з обмеженою відповідальністю «Завод «Дніпровська Хвиля» про визнання протиправним та скасування наказу 112
- Справа за позовом Долинської міжрайонної державної податкової інспекції Кіровоградської області Державної податкової служби до Закону з охорони громадського порядку «Аскольд» про припинення юридичної особи 64
- Справа щодо розгляду касаційної скарги Міністерства охорони здоров'я України на ухвалу Окружного адміністративного суду міста Києва від 26 грудня 2017 року та постанову Київського апеляційного адміністративного суду від 14 березня 2018 року у справі за позовом Міністерства охорони здоров'я України до Міністерства юстиції України, Державної регуляторної служби України, треті особи: Всеукраїнська екологічна громадська організація (ВЕГО) «МАМА-86», Асоціація «Українське Хризотилоче об'єднання», Товариство з обмеженою відповідальністю «Завод «Дніпровська хвиля», про визнання протиправними дій та скасування наказу 113

- Справа за позовом до Кишинівського апеляційного суду про виклик до суду, з вимогою визнати незаконною відмову надати інформацію та зобов'язати відповідача надати копії всіх контрактів оренди земельних ділянок лісового фонду Республіки Молдова..... 138
- Справа за позовом Міжнародної Асоціації охоронців річки «Еко-ТІРАС» проти Агентства «Молдсілва»..... 140
- Справа за позовом Харківської міської ради до Громадської організації «Велика Русь» в особі голови ОСОБА_6 про обмеження права на мирне зібрання 78
- Справа за позовом Шепетівської ОДПІ ГУ Міндоходів у Хмельницькій області до Грицівської громадської організації з охорони правопорядку «Правопорядок» про припинення юридичної особи 65, 66
- Справа щодо розгляду позовної заяви громадської організації «Суспільний договір» в інтересах ОСОБА_1 до Президента України Януковича Віктора Федоровича, третя особа – Генеральний прокурор України Пшонка В. П., про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії..... 84
- Справа за позовом Благодійного фонду Дніпровського району м. Києва «Київський еколого-культурний центр» Громадської еколого-правової організації «ЕкоПраво-Київ» до Міністерства екології та природних ресурсів України про визнання бездіяльності протиправною 121
- Справа за позовом Всеукраїнської громадської організації «Комітет конституційно-правового контролю України» до ректора Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет» Бурмістра М. В. про визнання дії протиправною 86
- Справа за позовом Всеукраїнської громадської організації «Комітет конституційно-правового контролю України» до Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, в.о. ректора

- Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Петришина Р. І. про визнання дій протиправними 85
- Справа за позовом Державної податкової інспекції в Амурському районі м. Дніпропетровська Головного управління Міністерства доходів у Дніпропетровській області до громадської організації «Дніпропетровська обласна асоціація «Село благословенне» про припинення юридичної особи..... 67
- Справа за позовом до ДП «Іллічівський морський торговельний порт» про визнання наявності у нього професійного захворювання у вигляді мезотеліоми; про зобов'язання ДП «ІМТП» оформити акт за формою П-4 на підставі висновку центральної лікувальної комісії Українського профпатологічного центру клініки професійних захворювань Інституту медицини праці Академії медичних наук України № 4510 від 4 листопада 2004 року; про зобов'язання ДП «ІМТП» направити позивача на медико-соціальну комісію для встановлення причин інвалідності, відсотків втрати професійної працездатності і підтвердження наявності факту моральної шкоди, нанесеної позивачеві внаслідок професійного захворювання..... 115
- Справа за позовом Київської міської державної адміністрації до громадських організацій «Здорова нація», «Тверезий погляд на життя», «Тверезий Київ», «Рух ЛПГ», «Батьківський комітет України», Об'єднання віруючих Української Правовірної Греко-Католицької Церкви, Всеукраїнського православного Братства Святого Архістратига Божого Михаїла Української Православної Церкви, Президента Всеукраїнської громадської організації «Донна» Яценко Л. О., члена організаційного комітету «Київ Прайд 2013» Науменка В. О., Союзу комсомольських організацій «Всесоюзний Ленінський комуністичний союз молоді», третя особа – Головне управління Міністерства внутрішніх справ України в м. Києві, про обмеження реалізації права на мирні зібрання 78

- Справа за позовом Міністерства охорони здоров'я України до Міністерства юстиції України, Державної регуляторної служби України про відміну рішення Міністерства юстиції України про скасування рішення про державну реєстрацію наказу Міністерства охорони здоров'я України від 29.03.2017 р. № 339 «Про затвердження Державних санітарних норм і правил «Про безпеку і захист працівників від шкідливого впливу азбесту та матеріалів і виробів, що містять азбест», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 09.06.2017 р. за №702/30570..... 112
- Справа за позовом про усунення перешкод у користуванні житловим будинком, стягнення матеріальної та моральної шкоди..... 116
- Справа за позовом прокурора Шевченківського району м. Чернівці в інтересах виконавчого комітету Шевченківської районної у м. Чернівці ради, третя особа на стороні позивача ОСОБА_2, до ОСОБА_3 про зобов'язання вчинити дії та за зустрічним позовом ОСОБА_3 до виконавчого комітету Шевченківської районної у м. Чернівці ради, третя особа на стороні відповідача ОСОБА_2 про скасування рішення виконавчого комітету Шевченківської районної у м. Чернівці ради №120/10 від 23.09.2009 р..... 117
- Справа за позовом Херсонської організації «Бізнес-асоціація «Солідарність» до Державної податкової інспекції у м. Херсоні Головного управління Міністерства доходів у Херсонській області, яка подана про захист прав члена організації – фізичної особи-підприємця..... 81
- Справа за позовом Антрацитівської об'єднаної державної податкової інспекції Луганської області Державної податкової служби до Первинної профспілкової організації незалежної профспілки гірників України «Шахта «Партизанська» про припинення юридичної особи..... 62
- Справа за позовом виконавчого комітету Мукачівської міської ради до голови старійшин Каналош С. Е., члена старійшин

Боршоді Й. Й., члена старійшин Мандича Е. Е., члена старійшин Балог О. О., треті особи: Йонаш І. М., старости ромського поселення в м. Мукачеве Горвата Г. О., про обмеження права на мирні зібрання	77
Справа за позовом Криворізької північної об'єднаної державної податкової інспекції Головного управління Міністерства доходів у Дніпропетровській області до Громадського об'єднання Жовтневого району м. Кривого Рогу «Едельвейс» про припинення юридичної особи	61
Справа за позовом Шкуро Д. С. до Каланчацького районного управління юстиції Херсонської області, третя особа – Каланчацька районна громадська організація мисливців «Червоний чабан», про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії	57
Справа за адміністративним позовом виконавчого комітету Черкаської міської ради до Черкаської обласної організації Комуністичної партії України про встановлення обмежень щодо реалізації права на мирні зібрання.....	77
Справа щодо розгляду спорів з приводу забезпечення реалізації конституційних прав особи, а також реалізації статусу депутата представницького органу влади, організації діяльності цих органів, зокрема зі спорів щодо забезпечення права особи на доступ до публічної інформації	128

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

- Actio popularis, 114
Адвокасі-кампанія, 133, 134
Адвокація, 110
Адміністративна відповідальність, 100
Акт перевірки, 98
Асоціація, 31
Благодійна організація, 29, 31, 32
Благодійна установа, 30, 31
Благодійне товариство, 30
Благодійний фонд, 30, 31
Вибірковий контроль НУО, 96
Вищий орган управління НУО, 61
Відмова надання інформації, 146
Відсутність НУО за вказаним місцезнаходженням, 72
Громадська організація, 26, 28
Громадська спілка, 26, 28
Громадське об'єднання, 25, 27
Громадське обговорення, 153
Громадський інспектор, 79
громадський рух, 33
Громадські акції протесту, 144
Громадські слухання, 136
Громадськість, 145, 169
Громадянське суспільство, 33, 35, 153
Державна підтримка НУО, 44
Державне фінансування НУО, 77
Державний грант, 77
Державний контроль НУО, 94
Державні правозахисні організації, 36
Дитяча організація, 31
Дослідницько-консалтингова організація, 32
Доступ до офіційної інформації, 147
Доступ до правосуддя, 145
Екологічна інформація, 139
Екологічні НУО, 117, 135, 156, 162, 168, 169
Екологічні права, 136
Європейські стандарти, 42
Жіноча організація, 31
Заборона діяльності НУО, 72
Заборона проведення мирних зібрань, 83
Заборона утворення та діяльності НУО, 45
Загальні збори, 59
Загальні збори НУО, 61
Захист прав людини, 34, 36
Захист соціально вразливих груп, 36
Зацікавлена громадськість, 117, 135, 139, 143
Заява про екологічні наслідки, 139
Заява про проведення мирного зібрання, 84
Звернення до суду, 123
Звіт донорам про використання благодійних внесків, 43
Ігнорування судового рішення, 152
Інформаційний запит, 145
Інформація з обмеженим доступом, 92, 147
Керівні органи НУО, 61
Коаліція НУО, 156, 169
Комерційна або промислова інформація, 148
Конгрес, 31
Контроль внутрішній НУО, 94

- Контроль громадських організацій, 95
- Контроль зовнішній НУО, 94
- Контроль НУО, 94
- Конфіденційна інформація, 148
- Конфіденційність інформації, 146
- Кримінальна відповідальність, 52
- Легалізація НУО, 57, 99
- Легалізуючий орган, 98
- Ліга, 31
- Лобістська організація, 33
- Мережа – коаліція організацій, 33
- Мережа НУО, 117
- Мета (цілі) діяльності НУО, 46
- Міжнародна неурядова організація, 32
- Міжнародне співробітництво громадських організацій, 156
- Місія, 31
- Місцева громада, 143
- Молодіжна організація, 31
- Наглядний орган НУО, 43
- Національний Фонд розвитку громадянського суспільства, 77
- Недержавні правозахисні організації, 36
- Незаконна діяльність громадських об'єднань, 52
- Неподання документів фінансової звітності НУО, 69
- Неурядова організація, 17, 32
- Об'єднання ветеранів, 31
- Об'єднання підприємців, 31
- Об'єднання профспілок, 29
- Об'єднання роботодавців, 31
- Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, 31
- Обов'язок НУО, 47
- Орган самоорганізації населення, 31
- Органи громадських організацій, 52
- Організація національних меншин, 32
- Організація роботодавців, 30
- Перевірка НУО, 98
- Перешкоджання законній діяльності громадських організацій, 52, 54
- Перешкоджання законній діяльності профспілок, 53
- Перешкоджанням законній діяльності політичних партій, 54
- Підзвітність НУО, 43
- Підстави припинення НУО, 69, 71
- План перевірок НУО, 98
- Планові перевірки НУО, 97
- Політична партія, 28
- Попередній контроль НУО, 95
- Посередницька організація, 33
- Права людини, 16
- Право громадських об'єднань на мирні зібрання, 80
- Право громадян на мирні зібрання, 84
- Право на доступ до інформації, 145
- Право на доступ до публічної інформації, 137
- Право на інформацію про довілля, 147
- Право на отримання публічної інформації, 92
- Право на свободу об'єднання, 24, 25, 52
- Право НУО діяти в інтересах своїх членів, 88
- Право НУО на доступ до публічної інформації, 90
- Право НУО представляти інтереси своїх членів, 85
- Правова допомога, 36
- Правозахисна діяльність, 35, 102
- Правозахисна організація, 16, 32, 33, 36, 143

Правозахисний рух, 16, 34
Правосуб'єктність НУО, 44
Представник громадської організації, 78
Представництво громадських організацій, 86
Примусове припинення НУО, 69
Примусовий розпуск НУО, 66
Принцип відкритості, 40, 42, 45
Принцип відсутності майнового інтересу членів (учасників) НУО, 40
Принцип вільного вибору території діяльності НУО, 40
Принцип добровільності, 40
Принцип легальності, 43
Принцип прозорості, 40, 42, 45
Принцип публічності, 40
Принцип рівності перед законом, 40
Принцип самоврядності, 40
Принципи НУО, 40
Припинення діяльності НУО, 63, 64, 67
Протиправна бездіяльність, 129
Протокол установчих зборів НУО, 46

Профспілка, 24, 28, 32
Публічна інформація, 48, 90, 137
Реалізація конституційних прав, 136
Реєстр громадських об'єднань, 62
Реєстрація громадських об'єднань, 58
Реєстрація НУО, 47
Релігійна організація, 28
Самоорганізація населення, 32
Союз, 31
Статус інваліда, 61
Статут НУО, 46
Суспільний рух, 31
Суспільно-політичний рух, 32
Творча спілка, 29
Участі громадськості у прийнятті рішень, 143
Фінансове звітування, 43
Форми державного контролю НУО, 95
Форми діяльності НУО, 50
Фундація, 31
Членство у громадській організації, 62

Ш96 Шуміло, Олексій Михайлович.

Роль неурядових організацій у становленні та розвитку правозахисного руху (приклади успішного правозахисного активізму) : навч. посіб. / О. М. Шуміло, Н. Ю. Кравчук. – Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. – 227 с.

ISBN 978-966-1681-35-3

У посібнику надано матеріали для вивчення навчальної дисципліни «Роль неурядових організацій у становленні та розвитку правозахисного руху (приклади успішного правозахисного активізму)». Викладено основні засади діяльності неурядових організацій, а також нормативно-правове забезпечення їх функціонування. Висвітлено практичні аспекти діяльності національних та міжнародних неурядових організацій. Видання містить примірний тематичний план курсу, тексти лекцій, термінологічний словник та приклади успішного правозахисного активізму неурядових організацій.

Призначено для студентів, магістрантів, аспірантів, викладачів вишів усіх спеціальностей, правоохоронців, природоохоронців, членів громадських організацій та всіх, кого цікавить ця проблематика.

УДК 34 : 061.2

Навчальне видання

ШУМІЛО Олексій Михайлович
КРАВЧУК Наталя Юріївна

**РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
У СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ ПРАВОЗАХИСНОГО
РУХУ**
(приклади успішного правозахисного активізму)

Навчальний посібник для студентів
юридичних вищих навчальних закладів

Українською мовою

Випускаючий редактор:
ФОП Голембовська О. О.

Свідотцтво про державну реєстрацію
фізичної особи-підприємця №058079 від 14.10.2002.
03049, Київ, Повітрофлотський пр-кт, б. 3, к. 32.

В авторській редакції
Технічний редактор Л. А. Пустовойтова
Комп'ютерне верстання І. С. Кордюк
Обкладинка

Підписано до друку 12.09.2018 р. Формат 60×84 1/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman Суг.
Віддруковано на ризографі.
Ум. друк. арк. 13,2. Обл.-вид. арк. 12,28.
Зам. № 202 Наклад 200 пр. Ціна договірна.